

DRUŠTVENI ODGOVOR

Naučni časopis

Broj 1

“U POTRAZI ZA ODGOVORIMA”

Jun 2022, Beograd

DRUŠTVENI ODGOVOR

Beograd, Šafarikova broj 2

ISSN (štampano izd.) 2955-9049

ISSN (online) 2955-9057

COBISS.SR-ID 69752073

Izdavač: Centar za stratešku analizu Beograd

Za izdavača: Darko Obradović

Glavni i odgovorni urednik: dr Ratimir Antonović

Zamenik glavnog i odgovornog urednika: doc. dr Ilija Životić

Sekretar: Biljana Šahrimanjan Obradović

Kontakt: redakcija@czsa.org; +381 65 2881 495

Redakcija: dr Ratimir Antonović, glavni i odgovorni urednik,
doc. dr Ilija Životić, zamenik glavnog i odgovornog urednika,
Biljana Šahrimanjan Obradović, sekretar, prof. dr Kristijan Ristić,
prof. dr Milan Stanković, prof. dr Eldar Šaljić, prof. dr Duško Tomić,
dr Saša Milutinović, dr Predrag Poleksić, prof. dr Srboljub Ubiparipović,
dr Boriša Šanjić, prof. dr Vasko Stamevski, prof. dr Miroslav Baljak,
doc. dr Vanda Božić

SADRŽAJ / TABLE OF CONTENTS

PREDGOVOR	5
Doc. dr Ratomir Antonović	
PROBLEM I ELEMENTI POLITIČKE KORUPCIJE	9
Doc. dr Ratomir Antonović, Dr Vladimir Božović	
U POTRAZI ZA POJMOVNIM ODREĐENJEM HIBRIDNOG DEJSTVA	24
Doc. Dr Ilija Životić, Darko Obradović	
UPOREDNA ANALIZA KAZNE ZATVORA U PREKRŠAJNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE	34
Dragoslav Erdelić, mr	
MALOLETNIČKO NASILJE U REPUBLICI SRBIJI I PRETNJA PO BEZBEDNOST OMLADINE U ŠKOLAMA I JAVNIM PROSTORIMA . . .	46
Akademik prof. dr Ljubo Pejanović, Akademik prof. dr Stevan Stojanović	
ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ У КОНТЕКСТУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА	61
Проф. др Драган Батавељић, Драган Илиоски	
BEZBEDNOSNI RIZIK OD POŽARA U REPUBLICI SRBIJI I MEHANIZMI PREVENCIJE	80
Vasilija Tufegdžić	
FREE MOVEMENT OF THE ATHLETES IN THE EUROPEAN UNION . .	92
PhD Mirza Totić	
ISTRAŽIVANJE STAVOVA GRAĐANA REPUBLIKE SRBIJE O UTICAJU AKTUELNIH GLOBALNIH DEŠAVANJA	116
УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА “ДРУШТВЕНОГ ОДГОВОРА”	129
UPUTSTVO ZA AUTORE	137

U POTRAZI ZA ODGOVORIMA

Časopis „Društveni odgovor“ čiji prvi broj se upravo nalazi pred naučnom javnosti, ima za cilj da postavi nove standarde, principe i kvalitete u naučno-istraživačkom radu. Principi koje „Društveni odgovor“ promovise su principi aktuelnosti, preciznosti, pluralizma i visokog akademizma. Aktuelnosti jer pretenduje da obuhvata i pokriva teme koje su u svetu nauke aktuelne, preciznost jer nastoji da se kroz stručno, jasno i precizno izražavanje jasno fokusira na temu i da odgovor na postavljena pitanja, pluralizma jer će podsticati različitosti u naučnom mišljenju i stavovima i bežaće uvek od uniformnosti u stavovima i razmišljanjima i visokog akademizma, što znači da će nastojati da širom otvori vrata kako afirmisanim naučnim radnicima, tako i mladim kolegama, kojima treba dati priliku da iznesu svoje stavove, ideje i razmišljanja. Upravo u novim snagama i energiji koja treba što otvorenije da cirkuliše, treba tražiti nove naučne radnike i mislioce koji će iznedriti nove pravce i otvoriti nove vidike.

„Društveni odgovor“ postavlja visoke standarde u naučnom i istraživačkom radu, uz konstantno podsticanje naučnih radnika na naučni rad i traženje novih naučnih odgovora. Časopis „Društveni odgovor“ pokrenula je grupa entuzijastičnih naučnih radnika, sa željom za potraživanje aktuelnih odgovora na društvena pitanja.

„Društveni odgovor“ obuhvata društvene i humanističke nauke i bavi se sociološkim, pravnim, političkim, ekonomskim, menadžerskim, bezbednosnim, kriminološkim, vojnim i teološkim temama od značaja za društvo i društvene odnose, kako u zemlji, tako i inostranstvu. Nastojanje uredništva „Društvenog odgovora“ je da u navedenim tematskim oblastima kroz inovativne naučne radove, dođe do novih naučnih stavova, mišljenja i pronade se značajan modalitet u iznalaženju značajnih društvenih odgovora.

„Društveni odgovor“ će kroz kontinuirano izlaženje da zauzme svoju poziciju na polju naučnih publikacija i doprineće da se nova mišljenja, saznanja i modaliteti uvažavaju i prihvataju u naučnom svetu.

Prvi broj „Društvenog odgovora“ nosi naziv „U potrazi za odgovorima“ jer se ovim brojem postavljaju vrlo širok opseg tema, sa pokušajem da se tako da što veći broj odgovora. Prvi broj ujedno postavlja temelj budućeg

rada „Društvenog odgovora“ i utire put novoj naučno-istraživačkoj praksi. Da li je sa uspehom došlo do odgovora na neka od aktuelnih društvenih pitanja, kao i pitanja koja će usleđivati u budućnosti, proceniće sami čitaoci i naučna zajednica. Drugi broj „Društvenog odgovora“ će se baviti konkretnim društvenim problemom, sa ciljem da odgonetne odgovore na tematsko pitanje drugog broja. Svaki broj će imati svoju jasno izraženu tematiku, što će autorima omogućiti da svoje stručne stavove iznose u svakoj tematskoj oblasti koju časopis bude obrađivao.

U Beogradu, maj 2022. godine

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
doc. dr Ratomir Antonović

IN SEARCH OF ANSWERS

The journal “Social Response”, the first issue of which is currently in front of the scientific public, aims to set new standards, principles and qualities in scientific research. The principles promoted by “Social Response” are the principles of topicality, precision, pluralism and high academicism. Actuality because it pretends to cover and cover topics that are current in the world of science, precision because it strives to focus on the topic through professional, clear and precise expression and to answer questions, pluralism because it will encourage differences in scientific opinions and attitudes and will flee always from uniformity in attitudes and thinking and high academicism, which means that it will strive to open the door to both well-known scientists and young colleagues, who should be given the opportunity to express their views, ideas and thoughts. It is in the new forces and energy that should circulate as openly as possible that we should look for new scientists and thinkers who will give rise to new directions and open new vistas.

“Social Response” sets high standards in scientific and research work, with constant encouragement of scientists to scientific work and the search for new scientific answers. The magazine “Social Response” was started by a group of enthusiastic scientists, with the desire to seek current answers to social questions.

The “social response” encompasses the social sciences and humanities and deals with sociological, legal, political, economic, managerial, security, criminological, military and theological topics of importance for society and social relations, both at home and abroad. The efforts of the editorial board of the “Social Response” are to reach new scientific attitudes, opinions and find a significant modality in finding significant social responses in the above thematic areas through innovative scientific papers.

“Social Response” will, through continuous exposure, take its position in the field of scientific publications and will contribute to the recognition and acceptance of new opinions, knowledge and modalities in the scientific world.

The first issue of “Social Response” is called “In Search of Answers” because this issue raises a very wide range of topics, in an attempt to provide

as many answers as possible. The first issue also sets the future work of the “Social Response” and paves the way for new scientific research practices. Readers and the scientific community will assess whether the answers to some of the current social questions, as well as the questions that will follow in the future, have been successfully achieved. The second issue of the “Social Response” will deal with a specific social problem, with the aim of deciphering the answers to the thematic question of the second issue. Each issue will have its own clearly defined topic, which will enable the authors to present their professional views in each thematic area that the journal will cover.

In Belgrade, May 2022

EDITOR IN CHIEF
ass. prof. Ratomir Antonović

Doc. dr Ratomir Antonović, Docent na Fakultetu za pravo,
bezbednost i menadžment „Konstantin Veliki“, Niš,
Univerziteta „Union Nikola Tesla“, Beograd
Dr Vladimir Božović, ambasador Republike Srbije u Crnoj Gori

PROBLEM I ELEMENTI POLITIČKE KORUPCIJE

Sažetak

Odnos politike i korupcije je uvek bio jasno izražen i sveprisutan. Politika se smatra generatorom korupcije, a političari najkorumpiranijim delom društvene zajednice. U politici i političkim krugovima se odvijaju najkorumpiranije radnje, cirkuliše prljav novac koji ima poreklo u korupciji, koji se potom reinvestira u političke aktivnosti, finansiranje političkih kampanja i rad političkih partija. Naravno, dobar deo tog novca završi u fondovima pojedinaca, istaknutih političkih figura i nosilaca visokih funkcija.

U radu se autor bavi korupcijom kao društvenom i kriminološkom pojavom, kao i merama suzbijanja i borbe protiv koruptivnih radnji. Daje se istorijski razvoj korupcije, kroz razvoj političkih institucija, upravo sa ciljem da se čitalac upozna sa tim kako su se ova dva pojma paralelno razvijala.

Danas je apsolutno jasno. Korupcija je kancer društva, koji ga razdire iznutra i čini slabim ka spolja. Protiv korupcije se donose brojni pravni akti, osnivaju se regulatorna tela koja za zadatak imaju nadzor nad primenom pravnih normi i izricanju sankcija prema onima koji se korupcijom bave.

Ključne reči: *politika, stranke, korupcija, kampanja.*

1. UVOD

Postoje brojne definicije korupcije. Najpre treba izdvojiti definicije koje su dali antički mislioci poput Platona, Aristotela, Polibija, Monteskjea, koji su korupciju definisali kao kvarenje vlasti i vladanje koje nije u javnom interesu i interesu političke zajednice. Sa druge strane, Ruso i Makijaveli su korupciju videli kao ljudsko kvarenje i poništavanje svih ljudskih vrednosti i vrlina.

Savremene definicije korupcije polaze od toga da se korupcija može okarakterisati kao devijantno ponašanje pojedinaca u odnosu na njihovu formalnu ulogu. Ako se polazi od ekonomske koristi, onda se korupcija može definisati kao sredstvo maksimizacije profita kroz kršenje zakonskih i moralnih normi. Takođe, korupcija predstavlja i korišćenje javnih dobara u lične svrhe.

Po definiciji Svetske banke, korupcija je zloupotreba javnih resursa za rad ličnih interesa. Takođe, i noviji teoretičari usvajaju deo ranije datih definicija, kroz izvesne promene njihove sadržine, ali uz održavanje pojma devijantnog ponašanja, koje se kvantifikuje u odnosu na formalnu društvenu ulogu. Ima i onih, koji ukazuju na mnogo važniju posledicu koruptivnog delovanja, a to je izazivanje neravnoteže u nepristrasnosti, koja je u odnosu državna vlast – građanin od vitalne važnosti.

Korupcija predstavlja jedan kompleksan fenomen. Iako na prvi pogled deluje kao isključivo pravni, korupcija predstavlja problem koji se tiče mnogih segmenata društva. Tako, korupcija pogađa ekonomiju i ekonomski prosperitet i razvoj svakog društva, privredu i privredni život, obrazovanje, zdravlje, kulturnu sferu, sferu zaspošljavanja i profesionalnog napredovanja, kao i nacionalnu bezbednost. Upravo, ovaj rad će nastojati da rasvetli odnos korupcije i bezbednosti i nacionalne sigurnosti.

Korupcija bi se mogla odrediti kao odnos u kojem dolazi do nezakonitog korišćenja društvenog i državnog položaja i moći u cilju sticanja protizakonite koristi. Dakle, korupcija je zloupotreba javnih ovlašćenja radi lične koristi. Filozofski posmatrano, korupcija je odraz moralne i duhovne nečistoće i odstupanje od ideala. Pod korupcijom treba podrazumevati primanje i davanje mita, proneveru i trgovinu uticajem, dok je korupciji vrlo blizak pojam pranja novca. Korupcija i pranje novca se nalaze u odnosu tesne povezanosti, jer se kroz korupciju dolazi do nezakonito stečenog novca, a pranjem novca se tako stečenom novcu utire trag, sa tendencijom njegove integracije u legalne finansijske tokove.¹

Još jedna definicija, citirana češće nego bilo koja druga, jeste definicija organizacije *Transparency International* (TI),² globalne nevladine organizacije (NVO), koja je specijalizovana za borbu protiv korupcije. Definicija korupcije ove organizacije glasi: „Zloupotreba poverenih ovlašćenja radi sticanja privatne koristi.” Ta definicija pokriva svaku zloupotrebu poverene vlasti, pa samim tim obuhvata i korupciju u privatnom sektoru, na primer kada direktor zloupotrebi poverenje koje su mu ukazali akcionari. Taj tip

¹ Milošević, M, Antonović, R. “Korupcija kao smetnja društvenom razvoju Republike Srbije” *Međunarodna naučna konferencija Društveno-ekonomski razvoj i bezbednost zajednice sa akcentom na grad Valjevo i Kolubarski okrug*, Valjevo, 2019. godine, str. 105-107.

² Dodatne informacije mogu se naći na veb-stranici: www.transparency.org. posećeno dana 05.10.2021. godine u 15 h.

korupcije, o kome se govori i kao o korupciji iz privatnog u privatno, sve više postaje tema međunarodnih rasprava, dok je početkom devedesetih godina prošlog veka, znatno veća pažnja bila posvećivana korupciji iz privatnog u javno.

Čin korupcije odvija se onda kada odgovorni pojedinac ili stranka prihvati nezakonitu korist ili nagradu, ili prekrši pravila o sukobu interesa. Tu se može raditi o novcu, o nagradi u naturi ili o nekakvom drugom vidu koristi. Korist ne mora biti za pojedinca lično, već može biti i za nekog drugog ili za, na primer, političku stranku ili interesnu grupu. Odgovorno lice onda zloupotrebljava svoja službena ovlašćenja tako što drugima pruža usluge koje im ne pripadaju ili samo obavlja svoju dužnost i za to dobija nagradu koja mu ne pripada.

Na kraju Benardži definiše korupciju kao „incident u kome birokrata (ili izabrani funkcioner) krši neko pravilo da bi ostvario privatnu korist”.³ Iako ta definicija pokriva većinu različitih tipova koruptivnih radnji, i ona se usredsređuje isključivo na državnog službenika, odnosno službeno lice, to jest na onoga ko je korumpiran; ni ta definicija ne obuhvata ovde opisanu mogućnost da službeno lice tu nezakonitu dobit ne stiče za sebe samog.

Korupcija se može manifestovati na vrlo različite načine, a ono što je od značaja za samu korupciju jeste u kojim segmentima i na koji način ona nastaje. Najpre, kad se govori o korupciji, govori se o podmićivanju ili davanju mita. Da li se korupcija i mito mogu staviti pod isto značenje ili ipak među njima postoje razlike. Prema “Rečniku korupcije” Antikorupcijskog resornog centra U4, podmićivanje je plaćanje za sticanje koristi koja ne pripada onome ko je stiče, kao što je fiksni iznos, procenat ili poslovni ugovor ili neka druga vrsta usluge u naturi pružene nekom službenom licu da bi ono preduzelo neke radnje ili da bi se uzdržalo od preduzimanja nekih radnji u obavljanju svojih zvaničnih dužnosti. Ovo je jedna vrsta podmićivanja; to je nezakonito tajno plaćanje u zamenu za učinjenu uslugu. Ovaj izraz se koristi da bi se opisala nezakonita dobit stečena kroz pružanje neke posebne usluge.⁴

Pronevera takođe predstavlja vid korupcije; to je krađa javnih sredstava koju vrši lice kome su poverena određena ovlašćenja. Za razliku od ostalih vidova korupcije, za proneveru je potrebno samo jedno lice. Nosioci službenih ovlašćenja mogu vršiti proneveru tako što će planski i sistematski koristiti svoj politički položaj da steknu, obezbede i prošire svoje privatno bogatstvo.⁵

³ Banerjee, A, Hanna, R and S. Mullainathan (2011) „Corruption” na adresi: economics.mit.edu. Posećeno dana 05.10.2021. godine u 15h.

⁴ Videti na: www.u4.no, posećeno dana 06.10.2021. godine u 16h.

⁵ Jovanović, S. *Dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranje novca*, Fakultet za inženjerski menadžment, Beograd, 2019. godine, str. 15-18.

Nepotizam je poseban oblik korupcije kojim su obuhvaćeni rođaci, članovi uže ili šire porodice. Delovi Balkana na jugu Evrope, kao i afrička društva, često se navode kao primeri regiona u kojima je nepotizam široko rasprostranjen, zato što pripadništvo određenoj porodici ili klanu (plemenu) predstavlja važnu činjenicu, kao i lojalnost porodici ili plemenu i očekivanja koja to pripadništvo nosi. Nepotizam utiče na demokratske sisteme: kada se, na primer, poslovi i funkcije dodeljuju nekvalifikovanim licima, posledica može biti da ti sistemi postanu neefikasni. Nepotizam takođe podriva poverenje u pravičnost utvrđenih procedura i propisa.

Pantoflaža je poseban oblik korupcije kod kojeg je, u uslovima nesaglasja opšteg (javnog) interesa i interesa "poslovnog sveta", lice koje odlazi sa javne funkcije radi zaposlenja u privatnom sektoru svojim delovanjem u vreme vršenja javne funkcije na različite načine pogodovalo svom novom poslodavcu ili mu predaje, ili bolje reći "prodaje" informacije i znanja koje je steklo vršeći javnu funkciju, a koja najčešće predstavljaju državnu, službenu ili poslovnu tajnu, delujući tako na štetu javnog interesa. Kod pantoflaže je reč o dve vrste zloupotreba koje pantofler može da čini ili alternativno ili, možda češće, kumulativno. Prva je zloupotreba *privilegije odlučivanja* tokom vršenja funkcije, kada se budućem poslodavcu ili ranijem (i budućem) poslodavcu pogoduje ili mu se omogućava sticanje koristi tzv. vršenjem vlasti od strane budućeg pantoflera. Prvu zloupotrebu funkcioner može da čini samo dok je na funkciji, dok "vrši vlast". Druga zloupotreba je zloupotreba *privilegije na informacije*. Ona podrazumeva "neovlašćenu upotrebu onih činjenica koje službeno lice sazna zahvaljujući svom službenom položaju ili u obavljanju službe, radi privilegovanja određenog fizičkog ili pravnog lica"⁶ i nju pantofler može da čini kako tokom vršenja funkcije, tako i pošto mu funkcija prestane.

Iznuda, kao i pronevera, predstavlja oblik korupcije u kome samo jedna strana izvlači korist. Postoje izvesna neslaganja oko toga šta se sve smatra iznudom. Po pravilu, o iznudi je reč kada postoji ozbiljna pretnja životu i fizičkoj dobrobiti pojedinca ili njegove porodice. Reketiranje predstavlja tipičan primer iznude, baš kao i pretnja silom ili upotreba sile kojoj pribegavaju pripadnici vojnih ili paravojnih jedinica kako bi iznudili novac i kao preduslov koji se postavlja da bi neki pojedinac ili kompanija mogli da obave neki posao. Izrazi ucena i iznuda često se koriste kao sinonimi, zato što se u krivičnom pravu mogu primeniti olakšavajuće okolnosti kada je reč o iznudi. Međutim, iako iznuda jeste vid ucene, ne može se reći da je svaka ucena isto

⁶ Milić, D. "Pantoflaža kao poseban oblik sukoba interesa javnih funkcionera u pravnom sistemu Republike Srbije", *Sveska za javno pravo*, Fondacija za javno pravo, Beograd, god. 9, 2018. godine, str. 55-57.

što i iznuda. Iznuda predstavlja situaciju iz koje se lice prema kome se iznuda vrši ne može tek tako izvući, dok u mnogim slučajevima ucene ucenjivano lice ima takvu mogućnost.⁷

Trgovina uticajem označava situaciju u kojoj javni funkcioner ili lice na službenom položaju na kome uživa određena ovlašćenja, kao što je sudija, razmeni s pripadnikom javnosti neku korist koja mu ne pripada. Službeno lice može obećati da će iskoristiti svoj realni ili navodni uticaj da bi drugom licu omogućio sticanje koristi u zamenu za novac ili neke druge povlastice ili usluge. Suština trgovine uticajem kao krivičnog dela je da se za ovo delo goni lice koje samo nije u poziciji da donosi i potpisuje odluke, ali može da utiče na nekoga ko te odluke može pravno da donese. Ali zašto se u praksi ne goni onaj ko je uticao na donošenje nezakonite odluke, ili je uticao da neko ne izvrši službenu radnju, koju je po zakonu morao da izvrši? Problem je u dokazivanju, jer je lakše dokazati da taj neko jeste izvršio nezakonitu radnju ili da nije uradio neophodnu zakonitu radnju nego utvrditi ko mu je to naredio.

Osnovna suština korupcije je suprotnost između ličnog i javnog interesa, a koruptivna krivična odgovornost se odnosi na situacije kada izvršilac koristi svoja ovlašćenja za lični interes. Kod nas se, nažalost, pod korupcijom smatra samo uzimanje i davanje mita, iako je moguća i bezgotovinska korupcija. To može biti i napredovanje u poslu i karijeri kao ustupak za nezakonito postupanje.

2. ISTORIJSKI RAZVOJ KORUPCIJE

Korupcija kao društvena pojava ima dug evolutivni put, a inherentna je mnogim društvenim porecima. Postoji grupa autora koji smatraju da je korupcija bila uvek prisutna, ali da je postojao različit pristup u njenom poimanju i doživljaju manifestacije njenih posledica, kako po društvo kao celinu, tako i po svaku individuu u društvu, kao jedinku. Takođe, o samim posledicama korupcije se može govoriti kako sa opšteg, tako i sa posebnog aspekta, a upravo kroz analizu posledica korupcije, dolazi se i do njenog definisanja. Veoma važno mesto u izučavanju korupcije i njenih posledica svakako zauzima i odnos države i zakonodavstva prema korupciji, njenim pojavnim oblicima i posledicama.

Da korupcija ne datira od perioda tranzicije i savremene civilizacije, svedoče i razni primeri iz istorije. Iako se nama danas čini da je korupcija plod loših režima, lošeg zakonodavstva ili nemoralnosti, koja je danas sveprisutna, primeri još iz antičkog doba nas u tome demantuju. Od nastanka ljud-

⁷ Radović, T. "Krivičnopravni i kriminalistički aspekti krivičnih dela iznude i ucene", *Bezbednost*, god. 38, broj 2, 1996. godine, str. 205.

skog društva, te sa prvim civilizacijama, socijalnim i ekonomskim raslojavanjima, javila se potreba za koruptivnim delatnostima i stvaranjem terena za određenu povlasticu određenim pojedincima, koji su zauzimali značajnije pozicije u društvu. Dakle, sa nastankom države sa jedne i prava sa druge strane, paralelno se razvija i korupcija. Još se i Biblija bavila problemom korupcije, ističući da ona oslepljuje mudre i preokreće reči pravednika.⁸

U decembru 1997. godine holandski tim arheologa u Raki, u Siriji, pronašao je oko 150 pločica sa tekstom na klinastom pismu, koji upućuje na to da je lokalitet bio administrativni centar asirske civilizacije počev od XIII veka p.n.e. Pronađena je posebna arhiva, koja možda odgovara savremenom „ministarstvu unutrašnjih poslova“, sa podacima o tome kako su zaposleni primali mito, uključujući imena visokih službenika i ime asirske princeze.⁹

Takođe, korupcija je bila prisutna i kod Ilira, starih Grka i Makedonaca, a u Kartagini državne funkcije su dobijali oni koji daju mito.

I Rimljani su se suočavali sa korupcijom, pa su imali pravila, odnosno zakone u cilju njenog sprečavanja i suzbijanja. Zbog toga ne iznenađuje činjenica da je, kao društveno negativna pojava, korupcija bila definisana već u Rimskom pravu (*Lex Julija Reputandae*). Krivično delo korupcije bilo je definisano kao davanje, primanje ili traženje koristi, sa namerom da se utiče na službenika u vezi sa njegovim poslom. Tek sa razvojem Rimskog carstva, sa postizanjem vojne, političke i moći u međunarodnim krugovima, kao i sa razvojem činovničkog i administrativnog aparata, koji postaje sve birokratizovaniji, sve su češće pojave činjenja nekakvih poklona državnim činovnicima radi obavljanja onih poslova koje je činovnik morao, odnosno nije sme da učini u odnosu na ono lice koje mu ja priredilo kakav poklon. Takođe, u Rimskom carstvu je korupcija bila dovođena u tesnu vezu sa politikom, te je jedan od zastupljenijih oblika korupcije bila tzv. politička korupcija, kojom je uticano na to ko će se baviti politikom, ko će biti predlagan i kandidovan na visoke državne funkcije. Kroz koruptivne radnje je uticano da se pojedincima onemogućiti kandidovanje na visoke državne pozicije, čime se direktno uticalo na politički život i donošenje krucijalnih političkih odluka u Carstvu.¹⁰

S obzirom na to da je Rimsko carstvo imalo jedan od najrazvijenijih pravnih poredaka i zakonodavnih sistema u tom antičkom periodu, korupcija je tretirana na adekvatan način, kao inkriminisana delatnost, a bili su razrađeni mehanizmi u borbi protiv korupcije. Tako se intervenisalo prvo podno-

---

⁸ Petrović D. „Korupcija – definicija i istorija korupcije kroz vekove“, Bašta Balkana, dostupno na: <https://www.bastabalkana.com/2012/02/korupcija-definicija-i-istorija-korupcije-kroz-vekove/>, posećeno dana 08.10.2021. godine u 15h.

⁹ Antonović, R. Nastanak i razvoj korupcije, *Intermeks, Pravni informator* broj 9/2017, Beograd, 2017. godine, str. 20.

¹⁰ Jarmaz-Reskušić, I. „Sudska korupcija u republikanskom Rimu“, Pravni fakultet u Zagrebu, 2014. godine, str. 58.

šenjem privatnih tužbi, kroz postupak nazvan *guaeationes* (sudska istraga). Postupak je vođen za krupne prestupe u političkim sporovima – primanje mita na račun provincije ili zbog pokušaja da se onemogućí kandidovanje na izborima za magistraturu – izborni prestupi. Usled brojnih zloupotreba i veoma raširene korupcije, rimski Senat je počeo da preduzima mere za njihovo suzbijanje. Kasnije je donesen zakon kojim je za počinioca korupcije predviđena naknada štete u dvostrukom iznosu i gubitak političkih prava (*Lex Servilia*). Zakonik na XII ploča je naročito govorio o sudijskoj korupciji kojom se za sudiju ili arbitra pravovaljano određenog za suđenje predviđa kapitalna kazna ako bi primio novac za izricanje presude na štetu jedne od parničnih strana koje su mu vlastiti spor poverile na rešavanje. Međutim, te mere nisu bile efikasne upravo zbog činjenice da su zloupotrebe vršili pretežno članovi Senata i visoki državni činovnici. Dakle, još u tom period je postojala jasna sprega vršilaca državnih funkcija sa korupcijom i, s toga je korupcija bila predodređena na uspeh.¹¹

U Zapadnom Rimskom carstvu, korupcija je dovela do osiromašenja državne kase, jer su od običnih građana naplaćivani enormno visoki porezi, koji su oni sa velikom mukom plaćali, ali novac koji je bio prikupljen na ovaj način nije stizao do centralne kase, jer su državni činovnici, počev od onih sa dna administrativne lestvice, pa do samih ministara, uzimali isti radi podmirenja svojih velikih prohteva i radi podmirenja troškova luksuznog života. Stoga, nekad moćno Rimsko carstvo doživljava veliki krah, razoreno što čestim ratovima i napadima spolja, tako i usled unutrašnjih problema, među kojima je korupcija zauzimala značajno mesto. Lični interesi, potreba za enormnim bogaćenjem i užitkom su najpre dali zamajac u razvoju korupcije, da bi rezultirali totalnim krahom jedne od najrazvijenijih antičkih carstava, sa najrazvijenijim pravnim poretom, koji je paradigma za nastanak savremenog prava.

3. POLITIČKA KORUPCIJA

U krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije od nedavno egzistira krivično delo davanja i primanja mita u vezi sa glasanjem, jer se korupcija dovodi u vezu sa izbornim postupkom. Iako se i ranije često govorilo o malverzacijama u vezi sa izborima i izbornim postupcima, do donošenja ovih zakonskih izmena, niko se nije usudio da te koruptivne radnje u vezi sa izbornim postupkom inkriminiše. Zato one predstavljaju značajan iskorak u regulisanju ove materije. Krivično delo davanja i primanja mita u vezi sa glasanjem nastaje kad se ponudi, da, obeća nagrada, poklon ili kakva druga korist, kako bi

¹¹ Vile, M. *Rimsko pravo i njegova aktuelnost*, Beograd, Čigoja, 2001. godine, str. 87-88.

na izborima ili referendum neko lice glasalo ili ne glasalo ili da glasa u korist ili protiv određenog lica odnosno predloga. Dakle, izvršilac ovog dela može biti svako lice koje navedenim radnjama nastoji da utiče na izbornu volju građanina koji raspolaže aktivnim biračkim pravom, te utiče na to kome će on dati svoj glas, odnosno koji predlog će podržati ili nepodržati.¹²

Politički aspekt korupcije je još jedna okolnost koja se mora uzeti u obzir prilikom bilo koje analize ovog negativnog društvenog fenomena. Ovaj aspekt je vidljiv kroz povezanost organa državne vlasti i organizovanih kriminalnih grupa, koje svoju kriminalnu delatnost zasnivaju na koruptivnim radnjama. Odnos između politike i korupcije takođe je dvosmeran, jer koliko korupcija kvari politiku i moral jednog društva, isto tako i loše političke prilike u jednoj zajednici predstavljaju plodno tle za rast korupcije.

U višestranačkim demokratijama, kakva je i Srbija danas, posebno je aktuelan problem u vezi sa transparentnošću finansiranja političkih stranaka. „Neregulisana oblast finansiranja političkih stranaka otvara znatne mogućnosti različitih zloupotreba, odnosno događa se ono što se u teoriji naziva „klijentelizmom“, gde je svaki političar – poslanik, ili stranka u celini, klijent svog bogatog, moćnog finansijera“.¹³

Međutim, samo postojanje pravne uređenosti ove oblasti pokazalo se kao nedovoljno, i da je problem implementacije propisanog ono na čemu je potrebno ulagati velike napore.¹⁴ Poslednjih godina je na svim nivoima intenzivirano donošenje različitih akata, propisa i konvencija, etičkih kodeksa i standarda koje je potrebno primenjivati u privrednim i političkim aktivnostima, i koje su uvedene sa ciljem preventivnog delovanja na svest političkih i privrednih subjekata kako bi se korupcija u korenu sprečila. Dakle, normativni okvir nesumnjivo postoji, ali rezultati primene u praksi i u domaćim, i u međunarodnim uslovima su skromni, sudeći po brojnim primerima korupcijskih afera u koje su uključeni i svetski i domaći nosioci vlasti.

Izborni ciklusi uvek sa sobom nose veliki broj radnji koje često dobijaju epitet koruptivnih, nezakonitih, često se javni funkcioneri dovode u vezu sa zloupotrebama službenih i javnih funkcija, te je svaki izborni ciklus pod posebnom lupom organa koji se protiv korupcije bore, a i zakonske izmene su donele nova krivična dela koja tretiraju upravo korupciju u kontekstu izbornih procesa.

Godina 2020. je bila izborna godina kad se birao parlament i lokalne i pokrajinske vlasti po Srbiji. Prema Izveštaju o radu Agencije za sprečava-

¹² Milošević, M. „Izmene i dopune antikorupcijskog zakonodavstva Republike Srbije“, *Izbor sudske prakse*, god. 28, broj 4, 2020, str. 12-14.

¹³ Ćirić, J. „Korupcija – problemi i prevazilaženje problema“, *Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije*, 2010, str. 43.

¹⁴ U Republici Srbiji ovu oblast od 2011. godine reguliše Zakon o finansiranju političke aktivnosti, „Sl. glasnik RS“, br. 43/2011, 123/2011.

nje korupcije za 2020. godinu, u vreme trajanje kampanje, koja je definisana kao „skup aktivnosti političkih subjekata koje počinju od dana raspisivanja izbora i okončavaju se danom proglašavanja konačnih rezultata“, efikasno se postupalo u najdužem roku od pet dana, izrečene su četiri mere objavljivanja preporuke za razrešenje i sedam mera upozorenja za zloupotrebu službenog položaja i javnih resursa. Takođe, izrečeno je pet mera upozorenja i tri zahteva za pokretanje prekršajnog postupka političkim subjektima zbog propusta prilikom vođenja kampanje.¹⁵

U kampanji 2020. godine, Agencija je prvi put implementirala mere novih zakonskih odredbi, koje se tiču zloupotreba javnih funkcija, javnih resursa, a uveden je novi, kraći, zakonski rok od pet dana za pokretanje postupka po službenoj dužnosti od dobijanja prijave. Agencija je obradila ukupno 50 predmeta po prijavama protiv javnih funkcionera i vodila 35 postupaka protiv političkih subjekata. U tim postupcima, Agencija je pozvala ukupno 29 funkcionera da se izjasne o činjenicama koje im se stavljaju na teret. Bilo je mnogo prijava koje nisu imale za cilj da se zaista dokaže i utvrdi postojanje korupcije, već da se Agencija optereti predmetima koji nemaju istinsko pravno uporište. Uprkos tome, Agencija je svaku prijavu jednako tretirala uz adekvatnu ocenu priloženih dokaza i utvrđivanje činjeničnog stanja.

Iz mnoštva prijava koje su u vreme kampanje stalno pristizale, proizišlo je četiri mere za javno objavljivanje preporuke za razrešenje jednog gradonačelnika, jednog predsednika opštine i dva direktora javnih preduzeća. Doneseno je sedam mera upozorenja za javne funkcionere i to za jednog gradonačelnika, predsednika opštine, jednog zamenika gradonačelnika, tri direktora javnih ustanova i jednog direktora privrednog društva. Od toga, prema izveštaju Agencije, jedan direktor škole je osuđen na novčanu kaznu od 50 hiljada dinara.

Devetnaest prijava je Agencija okarakterisala kao neosnovane, a od 35 prijava podnetih zbog navodnih povreda Zakona, Agencija je donela samo pet mera upozorenja. Takođe, Agencija je sve vreme blagovremeno putem sredstava javnog informisanja upozoravala učesnike izbornog procesa na nedozvoljene oblike kampanje i dala je poseban osvrt na internet kampanju, povezivanje kampanje sa tzv. humanitarnim radom (podela paketa humanitarne pomoći i davanje novca navodno ugroženim građanima), a takođe je pažnju usmerila i na donacije i novčane nagrade koje su stranke primale od svog članstva i nečlanstva. U svrhu kontrole promotivne kampanje u vreme izborne kampanje, Agencija je posebno obučila 120 posmatrača čiji je zadatak bio kontrola promotivnih sadržaja i predizbornih aktivnosti.

Što se tiče sudskih postupka vođenih u vezi sa izborima 2020. godine,

¹⁵Marković, G. “Uzroci političke korupcije“, Hereticus, Vol. 11, broj 3/4, 2013. godine, str. 95-99

podneseno je 24 krivične prijave, od toga deset zbog falsifikovanja izbornih rezultata, šest zbog uništavanja glasačkog materijala, pet zbog povrede prava na glas, jedna prijava za primanje mita u vezi sa izbornim postupkom i jedna prijava za sačinjavanje netačnih biračkih spiskova i sprečavanje održavanja izbora. Od tih 24 prijave, poznat je ishod samo za jednu, dok su njih 23 ostale bez očekivanog sudskog epiloga.

Na teritoriji Republike Srbije vlada jedan poseban oblik korupcije tzv. političke korupcije koja podrazumeva upotrebu moći od strane političkih moćnika u svrhu sticanja lične protivpravne imovinske koristi ili koristi za neko drugo sa njim povezano lice. Svaki nosilac državne funkcije, koji u svom radu uzme, traži ili primi neku nagradu za svoj rad, čini političku korupciju. Tu se uglavnom u sticaju pored korupcije javljaju i trgovina uticajem i prekoračenje ovlašćenja.

Kao vidovi političke korupcije se javljaju mito, iznuda, kronizam, nepotizam, parohijalizam, pokroviteljstvo, korišćenje političkog položaja i uticaja u nečije ime u zamenu za materijalnu korist, ucena i pronevera. Posmatrano u širem kontekstu, u vezi sa korupcijom mogu biti dovedeni i pranje novca, trgovina narkoticima, ljudima, oružjem i ostalim radnjama sa elementom organizovanog kriminala.

Sprega politike i korupcije derogira osnovne principe vladavine prava i pravne jednakosti. Ovaj odnos korupcije i politike je najizraženiji u izbornim ciklusima, kad se koruptivnim radnjama izigrava volja birača. Korupcija „bira“ nosioce državnih funkcija kroz svoju interesnu prizmu, što će reći da nastoji da na vlasti zadrži korumpirane političare, kako bi produžila vlastiti vek trajanja i omogućila nepromenjene uslove za nezakonto i oportuno delovanje. Vlast, izabrana na ovakav način nema nikakav moralni kredibilitet, odluke koje donosi su podložne kontroli i uglavnom ne zadovoljavaju globalne, već pojedinačne interese ili interese uske interesne grupe. Vlast nastala na korupciji ne poštuje osnovne demokratske i ljudske vrednosti već vlada silom, polugama moći i zavodi strahovladu, koja se naročito manifestuje kroz medijski mrak i zabranu stvaranja kritičke misli protiv njenih nosilaca.¹⁶

4. ELEMENTI POLITIČKE KORUPCIJE

Najosnovniji element političke korupcije je vlast. Nosilac političke funkcije jedino može biti subjekat korupcije iz razloga što on raspolaže realnim polugama moći, kojima raspolaže suvereno na osnovu političkog mandata. U zemljama u kojima je politička korupcija odomaćena, nosioci političkih funk-

¹⁶ Stanojević, J; Dimovski, D; Milić, I. "Uticaj korupcije na nacionalnu konkurentnost", Pravo pred izazovima savremenog doba, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu (ur. Knežević, S; Nastić, M.), Niš, 2018. godine, str. 50-51.

cija pretežno ne poštuju osnovne demokratske principe odgovornosti građanima, potom transparentnosti u radu i legalnosti i legitimnosti, već uglavnom raspoložu polugama sile i prinude, a legitimitet ne vide u volji naroda, već u sili i snazi političke stranke ili pojedinca koji ih je na političkoj poziciji etablirao. Stoga se kao prvi i glavni element političke korupcije javlja vlast.

Logično pitanje koje se nameće je da li može predmet korupcije da bude lice koje ne vrši faktičku vlast, poput lica koje je član stranke koja nije na vlasti ili generalno, lice koje nije politički eksponirano. Kod ovih lica se pre može govoriti o krivičnom delu trgovine uticajem, koji proizilazi iz neformalnog uticaja koje ovo lice ima u odnosu na nosioce političkih funkcija. Trgovina uticajem može biti kombinovana elementima korupcije u slučaju da politički funkcioner dodatno zahteva i novčanu nagradu za ono što će učiniti, a što ne bi smeo, ili da ne učini ono što bi morao učiniti.

Pored vlasti, kao značajnog elementa korupcije, svakako treba navesti i elemente korupcije koji se odnose na finansiranje rada političkih subjekata. Političke stranke na vlasti često između državne i stranačke imovine postavljaju znak jednakosti, te tokom izbornih kampanja državne i javne resurse upotrebljavaju kao svoje. U cilju što boljeg izbornog rezultata, često je teško razgraničiti koja manifestacija ima državni, a koja stranačko predizborni karakter, često se državni događaji, poput otvaranja saobraćajnih koridora, železničkih petlji, državnih bolnica, škola ili obdaništa, predstavljaju kao uspesi političke stranke na vlasti ili, u još gore slučaju, uspehom pojedinca.

U svrhu finansiranja političke kampanje, koja nije uopšte jeftina, neretko se koriste sredstva iz državnog budžeta. Javna preduzeća i javne institucije, preko simulovanih računa, "izvlače" sredstva iz budžeta, koje potom preusmeravaju u kase političke stranke, a ona ta ista sredstva dalje preusmerava na finansiranje političke kampanje.¹⁷ Isto u elemente političke korupcije, zastupljene u izbornim procesima, se ubraja i korišćenje javnih resursa, poput službenih vozila, čime se nanosi direktna šteta državi zbog dodatne amortizacije viznog parka i prekomerne potrošnje goriva. Tu svakako treba napomenuti i besplatno angažovanje autobusa za prevoz političkih simpatizera pri organizaciji mitinga i javnih skupova. Uglavnom se autobusi angažuju od strane javnih preduzeća bez naknade ili uz neku simboličnu nadoknadu.

Ono što se smatra posebnim oblikom zloupotrebe jeste prisiljavanje zaposlenih u javnom sektoru da učestvuju u kampanji vladajućih stranaka, da budu primoravani da oni i članovi njihovog domaćinstva na izborima glasaju za vladajuće stranke i da im se ti uslovi postavljaju po cenu spasavanja

¹⁷ Primećeno u slučaju opštinskih izbora u Gruziji (30. maj 2010.), CG(19)8, 23. septembar 2010, st. 37; Konačni izveštaj Misije OEBS/KDILJP za posmatranje izbora, Ruska Federacija – Izbori za Državnu dumu 4. decembar 2011 (12. januar 2012), str. 10.

radnih mesta i pozicija. Taj element se naziva zloupotrebom resursa radne snage, koji se ne ubraja u materijalne, već nematerijalne posledice političke korupcije u javnom sektoru. Pored navedenog oblika iskorišćavanja ljudskih resursa, treba navesti i iskorišćavanje ljudi u svrhu promovisanja određene političke stranke, na primer radnika prilikom posete političkih lidera radnim pogonima ili dece prilikom otvaranja škola i obdaništa i tome slično.

Od zaposlenih u javnom sektoru se traži da u radno vreme obavljaju političke i stranačke zadatke, korišćenjem resursa preduzeća. Direktna zloupotreba zaposlenih nastaje u trenucima kad se od njih zahteva da otvoreno podržavaju određenu političku opciju ili kandidata, da potpisuju izjave kojima garantuju da će na izborima glasati za određenu političku opciju ili kad se od njih zahteva da dokažu za koga su glasali na dan izbora. Neretko, oni zaposleni koji odbiju ovakav oblik "saradnje" bivaju kažnjeni smanjenjem plate, prebacivanjem na nepovoljnije radno mesto ili, u najgorem slučaju, gubitkom radnog mesta.¹⁸

Element političke korupcije je opstrukcija opozicionih političkih subjekata u ravnopravnoj političkoj borbi. Opstrukcija se može ogledati u zastrašivanju kandidata da prihvataju kandidaturu na opozicionim listama, korumpiranje firmi koje se bave izdavanjem poslovnog prostora da isti daju u zakup opozicionim strankama, onemogućavanje medijskog prostora kroz korupciju u medijskom sektoru i tome slično. Takođe, mogu se korumpirati štampari da opozicionim strankama zahtevaju skuplje cene za štampanje promo materijala ili se mogu korumpirati mediji da plasiraju netačne informacije o opozicionim liderima kako bi im smanjili ili onemogućili šansu da pobeđe na izborima.

5. ZAKLJUČAK

Savremeni svet funkcioniše po pravilima koje uglavnom diktira politika. Politika je neizbežan deo naših života, ma koliko god se mi od nje pokušavali da distanciramo. Vršenje političkih funkcija omogućuje veliki uticaj u

---

¹⁸Konačni izveštaj Misije OEBS/KDILJP za posmatranje izbora, Republika Albanija – Lokalni izbori 21. juna 2015. (8.septembar 2015), str. 13;Konačni izveštaj Ograničene misije OEBS/KDILJP za posmatranje izbora, Crna Gora – Prevremeni parlamentarni izbori 14. oktobra 2012. (7. decembar 2012), str. 11;Konačni izveštaj Ograničene misije OEBS/KDILJP za posmatranje izbora, Republika Srbija – Parlamentarni i prevremeni predsednički izbori 6. i 20. maja 2012. (31. jul 2012), str. 10-11; Konačni izveštaj Misije OEBS/KDILJP za posmatranje izbora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija – Predsednički i prevremeni parlamentarni izbori 13. i 27. aprila 2014. (15. jul 2014), str. 14; Kongres lokalnih i regionalnih vlasti, Opštinski izbori u „Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji“ (24. marta 2013.), CPL(25)4FI-NAL, 31. oktobar 2013, st. 24.

mnogim društvenim poljima, a samovolja nosilaca političkih prinadležnosti je naročito zastupljena u autoritarnim sistemima bez jasnih demokratskih i legitimitetskih ograničenja.

Korupcija kao fenomen, koji nije inherentan samo periodu današnjice, o čemu je bilo dosta reči u ovom radu, prodro je i u polje politike. Čak, ako bi želeli da budemo krajnje korektni, treba reći da je politika najveći agregat korupcije danas, jer se većina koruptivnih radnji i aktivnosti vezuje upravo za političku delatnost ili delatnost koja se na bilo koji drugi način dodiruje sa politikom.

U radu je, pored iscrpnog istorijata razvoja korupcije upravo dat paralelni prikaz razvoja korupcije i države, odnosno političkih institucija. Time se apostrofira da se razvoj korupcije teško može pratiti bez razvoja politike i da je sa razvojem politike, političkih institucija i političkih subjekata, dolazilo i do jačanja korupcije. Šta je starije, da li korupcija ili politika, teško je odgovoriti. Jasno je da korupcije ne bi bilo bez političkih institucija, dok je takođe jasno da bi političke institucija svakako mnogo bolje delovale bez korupcije.

Upravo zato, cela međunarodna zajednica intenzivno radi na suzbijanju korupcije kao vrlo štetne neželjene društvene, političke i pravne pojave, a u radu su date mere protiv korupcije, na nivou Republike Srbije i rada Agencije za sprečavanje korupcije koja budno prati ponašanje političkih aktera in a nivou međunarodnih institucija. Takođe, data je uporednopravna analiza političke korupcije u zemljama u regionu i to Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji, Albaniji, kao i drugim zemljama, poput Letonije, Litvanije, Gruzije, Rusije i drugih.

Glavni zaključak rada jeste da politička korupcija spade među najopasnije oblike korupcije jer direktno ugrožava državu, njeno funkcionisanje, njen opstanak i direktno utiče na kvalitet života njenih građana. Vršioци političkih funkcija su pretežno na meti korupcije, te ih treba posmatrati kao glavnog činioca političke korupcije, s tim što nisu oni jedini činilac, već postoji još dosta indirektnih činilaca koji su detaljno obrazloženi u radu.

Sa borbom protiv svih oblika korupcije se mora intenzivno nastaviti, a politička korupcija se mora sasecati na nivou državnih institucija uz radikalizaciju kaznenih mera, strožiju kontrolu primene tih mera i kontrolu rada političkih subjekata.

Literatura

1. Antonović, R. Nastanak i razvoj korupcije, *Intermeks, Pravni informator* broj 9/2017, Beograd, 2017. godine.
2. Banerjee, A, Hanna, R and S. Mullainathan (2011) „Corruption” na adresi: economics.mit.edu.
3. Ćirić, J. „Korupcija – problemi i prevazilaženje problema“, *Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije*, 2010. godine.
4. Jarmaz-Reskušić, I. „Sudska korupcija u republikanskom Rimu“, Pravni fakultet u Zagrebu, 2014. godine.
5. Jovanović, S. *Dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranje novca*, Fakultet za inženjerski menadžemnt, Beograd, 2019. godine.
6. Marković, G. “Uzroci političke korupcije”, *Hereticus*, Vol. 11, broj 3/4, 2013. godine.
7. Milošević, M. “Izmene i dopune antikorupcijskog zakonodavstva Republike Srbije”, *Izbor sudske prakse*, god. 28, broj 4, 2020. godine.
8. Milošević, M, Antonović, R. “Korupcija kao smetnja društvenom razvoju Republike Srbije“ *Međunarodna naučna konferencija Društveno-ekonomski razvoj i bezbednost zajednice sa akcentom na grad Valjevo i Kolubarski okrug*, Valjevo, 2019. godine.
9. Milić, D. “Pantoflaža kao poseban oblik sukoba interesa javnih funkcionera u pravnom sistemu Republike Srbije“, *Sveska za javno pravo*, Fondacija za javno pravo, Beograd, god. 9, 2018. godine.
10. Radović, T. “Krivičnopravni i kriminalistički aspekti krivičnih dela iznude i ucene“, *Bezbednost*, god. 38, broj 2, 1996. godine.
11. Stanojević, J; Dimovski, D; Milić, I. “Uticao korupcije na nacionalnu konkurentnost“, *Pravo pred izazovima savremenog doba*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu (ur. Knežević, S; Nastić, M.), Niš, 2018. godine.

PhD Ratomir Antonović

Assistant Professor at the Faculty of Law, Security and Management
“Constantine the Great”, Nis, University “Union Nikola Tesla”, Belgrade

PROBLEM AND ELEMENTS OF POLITICAL CORRUPTION

Abstract

The relationship between politics and corruption has always been clear and ubiquitous. Politics is considered a generator of corruption, and politicians the most corrupt part of society. The most corrupt actions take place in politics and political circles, dirty money circulating that has its origins in corruption, which is then reinvested in political activities, financing political campaigns and the work of political parties. Of course, a good part of that money ends up in the funds of individuals, prominent political figures and holders of high positions.

The author deals with corruption as a social and criminological phenomenon, as well as measures to combat corruption and combat corrupt practices. The historical development of corruption is given, through the development of political institutions, precisely with the aim of acquainting the reader with how these two concepts developed in parallel.

Today it is absolutely clear. Corruption is a cancer of society, which tears it apart from within and makes it weak on the outside. Numerous legal acts are passed against corruption, regulatory bodies are established with the task of supervising the application of legal norms and imposing sanctions on those who deal with corruption.

Keywords: politics, parties, corruption, campaign.

Doc. Dr Ilija Životić,
Fakultet za inženjerski menadžment Beograd
Darko Obradović,
Centar za stratešku analizu Beograd

U POTRAZI ZA POJMOVNIM ODREĐENJEM HIBRIDNOG DEJSTVA

Sažetak

Hibridno dejstvo ili hibridni rat većita je teorijska i etimološka borba između teoretičara nauke bezbednosti. Sam pojam pojavno nije nov, ali njegov naziv je nov. U ovom radu potražićemo odgovore da li su se pojavni oblici promenili, ili samo način istog delovanja pod novim imenom. Istraživači i eksperti često se spore oko naziva da li je u pitanju hibridni rat, ili hibridno dejstvo. Da li se opšteprihvaćene definicije rata mogu primeniti na hibridni rat? Kada govorimo o pojmu rata, rat predstavlja nasilno ukrštanje organizovane sile u cilju ostvarenja političkih ciljeva. Hibridni rat bi po toj logici trebao da predstavlja aktivno pružanje otpora i izvođenje kontra napada. Ova karakteristika u većini slučajeva nije zakonitost. Države se brane u odnosu na hibridno dejstvo, ali nisu baš svi akteri sposobni da izvedu kontra napad. Gde je ta linija fronta u današnjem savremenom okruženju, šta se dešava sa sajber bezbednošću? Gde se prelazi granica „svog“ i „tuđeg“ internet prostora kao poligona za okršaj?

Država da i društvo u celini da bi bilo sposobno da se suprotstavi savremenim oblicima ugrožavanja neophodno je da jasno razume od čega se brani. Definisanje kao polazna osnova uticaće na dalju razgradnju pod grupa i vektora putem kojih se može vršiti napad. Kao primer hibridnog dejstva možemo uzeti emitovanje teorija zavera o korona virusu od strane najviših zvaničnika NR Kine. Pronošenje dezinformacija od strane tako ugledne države i njenih službenika dalo je vetar u jedra paranoicima širom planete, uticalo na izazivanje mitinga i društvenih sukoba, kao i podrivanje poverenja u legitimne državne institucije.

Ključne reči: bezbednost, propaganda, hibridni rat, hibridno dejstvo

1. UVOD

U središtu rada nalazi se hibridno dejstvo kao specifičan oblik ugrožavanja nacionalne bezbednosti. Kao metod primene hibridnog dejstva uzima se eksploatacija društvenih mreža. Ko i na kakav način upotrebom društvenih mreža primenjuje hibridna dejstva. Kako bi smo razumeli posledice primene ovakvih dejstava moramo razumeti u odnosu na šta nastupaju posledice.

Moramo sebi postaviti kao referentni okvir definiciju bezbednosti, a samim tim i nacionalne bezbednosti. Bezbednost je aktivno i pasivno odustvo ugrožavanja. Zavisno od teorijskog pristupa, da li je to realizam, liberalizam ili konstruktivizam, postoje različite definicije bezbednosti. Da li je bezbednost stanje ili osećaj? Kako možemo konstatovati opasnost ili bezbednost? Naročito u kontekstu ovog rada koji se bavi hibridnim dejstvima. Da li je bezbednost tačno određen parametar u vremenu i prostoru?

Da bi smo razumeli kako je koncept bezbednosnih pretnji evoluirao, moramo početi od toga kako je bezbednost evoluirala. Tradicionli pogled na bezbednost za referentnu tačku uzima državu.

Za potrebe ovog rada koristićemo formalnu definiciju nacionalne bezbednosti onako kako je određuje Republika Srbija. Nacionalna bezbednost kao složen pojam se odnosi na bezbednost kao nacionalnu kategoriju. Samim tim predstavlja stanje odustva opasnosti po nacionalne interese i vrednosti.

Nacionalna bezbednost u kontekstu ljudske i nacionalne bezbednosti može biti i psihološka oslobođenost jedne zemlje od straha da će država biti nesposobna da se odupre pretnjama koje se odnose na njen opstanak i nacionalne vrednosti, a koje potiču iz inostranstva ili iz same zemlje (Kegli, Judžin, 2004). Navedena definicija može biti koristan okvir za razumevanje hibridnih dejstava, odnosno operacija uticaja kao oblik ugrožavanja. U nastavku rada kroz problemsko razmatranje osnovnih pojmova ukazaće nam na ovu bitnu psiholšku odrednicu odnosnu percepciju.

Drugi autori navode da se nacionalna bezbednost definiše kao bezbednost države u skladu sa nacionalnim interesima. Predmet nacionalne bezbednosti jeste unutrašnja i spoljna bezbednost u odnosu na bezbednosne izazove, rizike i pretnje, aktivnosti specijalizovanih institucija i sistema nacionalne bezbednosti u ostvarivanju državne samobitnosti i zaštite vitalnih nacionalnih interesa, uz poštovanje vladavine prava. (Savić, Stajić 2014)

Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije nacionalnu bezbednost definiše kao objektivno stanje zaštićenosti nacionalnih vrednosti i interesa od svih oblika ugrožavanja, te subjektivan osećaj bezbednosti građana Republike Srbije („Službeni glasnik RS“ 9/10)

Kao sastavni deo navedene definicije izdvajaju se nacionalni interesi i vrednosti koji moraju biti zaštićeni, ali definiše se i „osećaj“ građana. Upravo

u ovom odnosu vidimo šta je to što je predmet zaštite. To su svi aspekti države kao i njenih građana koji se štite od svih potencijalnih oblika ugrožavanja.

Država kao uređen oblik društvene zajednice suočava se sa spoljnim i unutrašnjim izazovima, rizicima i pretnjama po svoju nacionalnu bezbednost. Oblici ugrožavanja nacionalne bezbednosti savremenih država mogu biti raznoliki od primene oružane sile do obaveštajnih akcija i operacija. O ratu i oružanim pobunama u domaćoj literaturi postoji veliki broj sadržaja. Naučna zajednica je elaborirala pojam oružane pretnje. Kada se dođe na teren obaveštajnih akcija i operacija i njima je posvećena dužna pažnja kao neoružanim oblicima ugrožavanja. Međutim, kada se dođe na teren upotrebe ekonomije, izazivanja društvene nestabilnosti, podsticanja nasilnih nemira kao i destruktivnih društvenih pokreta, nastupa jedna siva zona u srpskoj naučnoj literaturi. Poznata je stvar primene obaveštajnog rada u cilju orkestriranja svih nabrojanih delatnosti. Postavlja se pitanje kako razumeti ove delatnosti u tkz. sivoj zoni. Kada nije moguće razgraničiti i identifikovati opšte poznati obaveštajni ciklus. Kako definisati primenu ekonomskog pritiska – odlazak stranih investicija, energetskeg pritiska – odsustvo energetskeg snabedavanja, prisustvo destruktivnih društvenih pokreta- anti-vakcinaški pokret, fenomen lažnih vesti i njihov put do uništenja političkog sistema zemlje. Sve nabrojano u svrhu demonstracije pokušava se definisati i razumeti upotrebom sličnih ili različitih pojmova u određenim kontekstima.

Da li ekonomski pritisak može dovesti do štete koja svoj ekvivalent ima u raketnim napadima? Svakako da može, a da li se na ekonomski pritisak može uzvratiti raketnim napadom? U današnjem savremenom bezbednosnom okruženju i uslovima globalne međuzavisnosti konvencionalni rat nije više „isplativ“. Sa tim u vezi savremene države pribegavaju oprobanim receptima neoružanih oblika ugrožavanja bezbednosti. To što oblik ugrožavanja nazivamo neoružanim, to nas upućuje na odsustvo upotrebe konvencionalnih oružanih snaga, a nikako na odsustvo štete od takvih dejstava.

2. TEORIJSKO-PROBLEMSKO RAZMATRANJE HIBRIDNOG DEJSTVA

Termin hibridni rat postao je medijski izrazito prisutna i aktuelna tema. Kao deo folkloru uvrstio se u kategoriju „opštepoznatih pojmova“, čijom upotrebom se služe i profesionalci i laici. Kao i u slučaju društvenih mreža, tako su svi stručni da prepoznaju, definišu i razumeju „hibridni rat“. Svaka složena protivurečnost u međunarodnim odnosima pre ili kasnije dođe do pojma hibridni rat. Da li smo dovoljno upoznati sa ovim terminom? Da li je to pravo pojmovno određenje?

Za početak da analiziramo Klauzevicevu definiciju rata da je rat čin sile koji primorava našeg neprijatelja da izvrši našu volju(Klauzevic, 1976).

Pritisci koje smo gore naveli svakako utiču na primoravanje bez upotrebe oružja.

„Oružana borba je nekada bila jedini, zatim osnovni, da bi u savremenim uslovima bila samo jedan od sadržaja rata. Uloga ostalih, ne vojnih sadržaja u savremenim ratnim sukobima sve više raste dok se uloga oružane borbe posledično smanjuje“.(Mikić,2006).

Kritičkom analizom postojećih definicija hibridnog rata kroz primenu racionalističkog metoda upoređićemo različite definicije i pojmove. Važno je izbeći pojmovno nerazumevanje po principu jedan pojam više značenja ili više pojmova jedno značenje.

Vojska SAD definiše hibridni rat kao konflikt u sivoj zoni kao akciju koja teži ostvarenju prednosti bez provociranja konvencionalnog vojnog odgovora(Deiber, Rohozinski, Krete-Nisihata, 2012)

Definisanjem hibridnog rata kao sukoba u sivoj zoni ili sukoba niskog intenziteta povlači jasnu razliku između upotrebe konvencionalnog oružja i nekonvencionalnog oružja odnosno prinude.

Jedna od definicija hibridni rat definiše kao sukob koji uključuje kombinaciju konvencionalnih vojnih snaga i neregularnih (gerile, pobunjenika i terorista), koje uključuju državne i nedržavne akterije, sa ciljem postizanja političkog cilja(Mansur, Muraj, 2012).

Frank Hofman definiše hibridni rat kao različite modove ratovanja uključujući konvencionalne sposobnosti, neregularnu taktiku i formacije, terorističke akte uključujući nediskriminatorno nasilje i nagrizanje, kriminalne neredne, počinjene od obe strate i raznih nedržavnih aktera.(Frank Hofman, 2007).

Na osnovu navedenih definicija zaključićemo da hibridni rat odnosno dejstvo nije novost. Upotreba glasina kao metoda slamanja morala neprijateljske vojske stara je koliko i rat kao organizovani konflikt. Upotreba asimetričnih dejstava za slamanje neprijateljske sile opisana je i u Starom Zaveću u Knjizi Isusa Navina.

Kembridž rečnik definiše hibridni rat kao upotrebu različitih metoda za napad na neprijatelja, na primer, širenjem lažnih informacija ili napadom na važne kompjuterske sisteme, što je različito u odnosu na tradicionalnu vojnu akciju.

Pojedini autori navode da hibridne pretnje obuhvataju čitav spektar metoda ratovanja, uključujući konvencionalne sposobnosti, neprilične taktike i formacije, terorističke akte koji uključuju nediskriminatorno nasilje i nagrizanje kao i kriminalne prekršaje(Frank G. Hofman 2009)

Ukoliko nastavimo sa anlizom navedenih definicija i pojmova uočićemo da je teško povući kognitivnu distinkciju između „hibridne pretnje“, „hibridnog dejstva“ i „hibridnog rata“.

Ukoliko uzmemo opšte stanovište da je pretnja postojanje ostvarive neposredne opasnosti od ugrožavanja štićenih interesa i vrednosti, „hibridna pretnjom“ se može smatrati identifikovanje i prepoznavanje opasnosti koja dolazi kao posledica „hibridnog dejstva“. Semantički gledano nećemo pogrešiti ukoliko koristimo termin „hibridni rat“. Pruski general Karl fon Klauzevic definiše rat kao čin sile koji primorava našeg neprijatelja da izvrši našu volju. Da li nosioci hibridnih dejstava nastoje da privole neprijatelja da se potčini njihovoj volji? U svakom pogledu.

Način na koji se primorava neprijatelj je suštinska razlika koja razdvaja hibridni rat od konvencionalnog rata. U ranijem periodu poznati su nam primeri vazalnih odnosa, plaćanja danka ili desetka. Upravo primeri mongolskih osvajanja ukazuju da je bilo dovoljno ispoljiti realnu i neposrednu pretnju kako bi se određeno kraljevstvo privolelo da plaća godišnji danak.

Ukoliko je jedna strana napadnuta, a i da ne zna da je napadnuta da li se takva aktivnost može nazvati ratom? Svakako da ne, jer rat predstavlja organizovani sukob uz primenu različitih taktičkih i strateških koncepcija protiv jasno definisanog neprijatelja. U slučaju hibridnog rata napadnuta strana ne mora uzvratiti istom merom, ne mora ni prepoznati pretnju, a ne mora biti ni u poziciji da može da uzvratiti ili da pređe u kontra napad. Upravo usled ove koncepcijske razlike pojma rata, smatramo da je primerenije koristiti pojam dejstvo. Koje u svojoj biti može biti otvoreno i prikriveno, višeslojno, usmereno ili široko zastupljeno. Jednokratno i višedecenijsko, sistematsko ili stihijsko.

U ranijim svojim naučnim radovima ponudili smo definiciju hibridnog dejstva kao forme ugrožavanja bezbednosti suverenih država primerno na osnovu subverzivnih aktivnosti u cilju paralisanja državnog aparata sa konačnim ciljem promene političkog rukovodstva (Trifunović, Obradović). U ranijim istorijskim epohama cilj promene političkog rukovodstva se ostvarivao kroz upotrebu oružanog konflikta kao najjednostavnijeg i najzasupljenijeg metoda, koji se manifestovao kao rat, oružana agresija, prevrat i oružana pobuna. U slučaju hibridnog dejstva zadati društveni uslovi se koriste kao „oružje“ i „gorivo“ protiv savremenih država.

Gubitak jasno definisane linije početka i kraja sukoba. Otuda pojam hibridnog ratovanja, novog tipa sukoba zasnovanog na fluidnim razlikama između rata i mir, između vojne i civilne sfere, između unutrašnjih i spoljnih aktera, gde svi sektori društva mogu biti oružje: ekonomija, finansije, prirodni resursi, pravosuđe, javno informisanje i javna javna sfera (Bargaonu, Godzimirski, Ionita 2020). U hibridnim dejstvima tu liniju nazivamo „siva zona“. U savremenom bezbednosnom okruženju, a u šta spadaju i društvene mreže, „siva zona“ onemogućava sve aktere u ovom sukobu da jasno prepoznaju njegove karakteristike. Ovaj izazov nameće potrebu dubljeg naučnog

sagledavanja upotrebe društvenih mreža kao definisane prostorije u kojoj se odvija sukob. Umesto reči sukob, preciznije je koristiti dejstvo. Sukob se odvija na državnom, političkom ili međunarodnom nivou, a deluje se na raznim nivoima i uz pomoć raznolikih sredstava. U ovom radu razmatraćemo delovanje putem društvenih mreža.

U nastavku rada koristićemo se definicijom hibridnog dejstva kao planskog, organizovanog, unapred pripremljenog, koordinisanog, ekonomičnog delovanja državnih aktera protiv civilnog stanovništva, institucija i interesa suverenih država, uz sastavnu upotrebu principa vojne taktike i obaveštajnog rada, u prvom redu subverzivnog delovanja sa konačnim ciljem paraliziranja društva, državnog sistema sračunatog u prinudi radi ostvarenja određenih ustupaka i željenog postupanja države u celini. Ukoliko nastavimo sa analizom različitih definicija i pojmova stižemo i do „asimetričnog rata“. Jedna od definicija kaže da asimetrični rat uključuje asimetričnu snagu, značenja, metode i organizaciju, vrednosti i vreme (Pafaner, 2005)

Naučni okvir ovog rada nastoji da pronikne u dublju analizu psihološkog i subverzivnog efekta hibridnog dejstva. Iz razloga ne postojanja jasnog razgraničenja rata kao sukoba onako kako ga definiše i Povelja OUN. Upravo taj psihološki i prikriveni efekat odnosno uticaj na određene društvene grupe može se projektovati na društvo odnosno državu i celini. Da li država koja trpi ovakav vid napada može suprotnoj strani objaviti rat zbog toga? Naravno da ne. U nastavku ovog rada svoj fokus ćemo staviti upravo na operaciju uticaja kao manifestni oblik hibridnog dejstva. Upravo ta psihološka dimenzija sukoba odvija se na „bojnom polju“ koje nazivamo društvene mreže.

U kontestu hibridnog dejstva cilj napadača je da kontroliše umove političkog rukovodstva i stanovništvo napadnute države. (Vračar, 2017)

Hibridni rat, hibridna dejstva, asimetrični rat, specijalni rat, aktivne mere čini se sve kao sinonimi. Dok i te kako nose sa sobom razlike u poimanju.

Kako autor Milinko Vračar konstatuje u određivanju ciljeva. Mi ćemo prihvatiti za potrebe ovog rada i taj važan atribut, a to je napad na sam kognitivni proces mete.

Kada se govori o pojmovima i definicijama ovako složenih pojmova u razmatranju se mora računati i na samu političku konotaciju ovih termina. Nekolicina domaćih i inostranih autora već dugo vremena vodi akademsku i praktičnu diskusiju u pogledu toga da li je pojam „hibridni rat“ (sa svim svojim sinonimima) u stvari novi naziv za dobro poznate „aktivne mere“.

Активніе мероприятія, „aktivne mere“, bio je termin koji je Sovjetski Savez (SSSR) koristio od 1950-ih pa nadalje da bi opisao niz tajnih i osporavanih političkih uticaja i subverzivnih operacija, uključujući (ali ne ograničavajući se na) uspostavljanje front organizacija, podržavanje prijateljskih

političkih pokreta, orkestriranje domaćih nemira i širenje dezinformacija. (Zaista, Služba A Komiteta za državnu bezbednost [KGB], njegovo primarno odeljenje za aktivne mere, prvobitno je bila Služba D, što znači dezinformacije.) (Đaloti, 2019)

3. HIBRIDNA DEJSTVA KAO BEZBEDNOSNI IZAZOV ZA REPUBLIKU SRBIJU

Već smo definisali aktivne mere kao specifičan oblik uticaja na društvo napadnute države. U suštini ključna razlika u evoluciji ovih pojmova i njihovoj korelaciji ogleđa se u raznovrsnosti alata koji se mogu primeniti. Definitivno aktivne mere predstavljaju sastavni deo hibridnog dejstva. Ono što ih razdvaja u odnosu na atentate, infiltraciju specijalnih timova, organizovanje terorizma, oružane pobune, ekonomskog pritiska jeste prikrivenost delovanja u cilju formiranja blagonaklonog efekta kod ciljane populacije.

Od početka agresije Ruske Federacije na Ukrajinu srpsko društvo je suočeno sa intenzivnom primenom aktivnih mera. Kroz organizaciju protesta¹ podrške Rusiji, preko skupljanja peticije² protiv uvođenja sankcija Ruskoj Federaciji. Zašto ovakve aktivnosti možemo nazvati hibridnim dejstvom konkretno aktivnim merama. Organizacija protesta podrške i peticije se odvija u državi koja ni jednim svojim potezom nije ugrozila rusku imovinu i rusku državu, nije uvela sankcije Ruskoj Federaciji. Međutim, ove grupe za pritisak nastoje da kreiraju javno mnjenje na iskrivljenoj percepciji stvarnosti. Nastoje da idu u susret državnim odlukama putem plasiranja lažnih moralnih razloga, polu istina, emotivnih manipulacija i javnog autoriteta koji uživaju. Na takav način nastoje da kompromituju i samu mogućnost za racionalno donošenje odluka i spreče ostvarenje interesa suverene države.

Drugi metod se ogleđa putem kreiranja za pritisak organizacijom demonstracija u svrhu podrške Ruskoj Federaciji. Sama činjenica da se organizuju demonstracije podrške ne može proći formalno-logičku proveru pobude da se organizuje podrška jačoj i nasilnoj strani koja je krenula u namerni rat. Na ovakav način kreira se atmosfera opšte priznate „istine“ i menja se uloga žrtve i agresora.

Treći metod je plasiranje obmanjujućeg i neistinitog sadržaja putem mainstream medija. U ovom kontekstu treba primetiti da je koncept plasiranja dezinformacija dobio tkz. Kineski obrazac. Ovog puta umesto kreiranja falsifikata sa zametnutim i zamršenim tragovima dezinformacije, prešlo se na

¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/desnicari-srbija-rusija-protest/31804896.html>

² <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/predstavljena-peticija-protiv-uvodjenja-sankcija-rusiji-potpisnici-beckovic-kusturica-episkopi/>

širenje dezinformacija od strane zvaničnih ruskih institucija³. Najpopularnija je teorija o laboratorijama za biološko oružje.

Primena aktivnih mera na gore opisani način u svojoj osnovi napada sam kognitivni proces civilnog stanovništva. Meta se „gađa“ na način da se ponaša u skladu sa interesima nosioca aktivnih mera bez saznanja da to čini. Za to je najslikovitiji primer teza o „nacistima“ u Ukrajini. Na ovakav način se cilja svetska javnost i njen emotivni odnos prema ovoj zločinačkoj ideologiji.

Distinktivne karakteristike savremenog modela ruske propagande (Poul, Matthews, 2016):

1. Veliki obim i više kanala
2. Brzo, kontinuirano i ponavljajuće
3. Nedostaje posvećenost objektivnoj stvarnosti
4. Nedostaje posvećenost doslednosti

Sve gore nabrojane karakteristike mogli smo pratiti uživo u periodu od 24. februara 2022. godine od početka agresije na Ukrajinu. Mogao se uočiti jedinstveni obrazac plasiranja određenih poruka putem televizije, štampanih medija, medijskih portala i društvenih mreža. Sadržaji su uglavnom bili prevedeni sa obmanjujućim audio-vizuelnim materijalima koji su već bili plasirani u nekom drugom informacionom prostoru. Ignorisanje i do apsurdna negiranje razorenih ukrajinskih gradova sprovedeno je u potpunosti uz komentare „Ukrajina koristi gradove i civile kao živi štiti“, „Rusija brani svoj narod“, „8 godina Rusija trpi genocid u Donbasu“ „Rusi nemaju nikakva prava“. Dok istovremeno je zanemarivana činjenica o više miliona izbeglica koja nije zabeležena u skorijoj istoriji Evrope, uništeni i razoreni gradovi.

Kroz ovu kratku analizu sadržaja srpskog informacionog prostora autori su nastojali da potkrepe teorijsku definiciju hibridnog dejstva, a ne hibridnog rata. Zaštita civilnog stanovništva od delovanja aktivnih mera se ne može postići kontra akcijom u ruskom informacionom prostoru, već zaštitom sopstvenog informacionog prostora. I ako imamo nanošenje štete nacionalnim i državnim interesima imamo odsustvo konvencionalnog sukoba.

4. ZAKLJUČAK

Autori su nastojali da potraže odgovore na teorijski okvir same definicije pojma hibridno dejstvo služeći se komparativnom analizom postojećih definicija. Sam izbor definicija koje su uzete u razmatranje izabran je metodom dedukcije iz dostupne literature.

Aktivne mere kao poseban metod hibridnog dejstva nikad nisu izgubile svoju ulogu. U uslovima globalne polarizacije i konfrontacije one dobijaju

³ <https://medium.com/dfrlab/how-russia-employs-fake-fact-checking-in-its-disinformation-arsenal-b1790d5f5442>

svoju još izraženiju ulogu. Njihov intenzitet i obim direktno zavisi od spoljnopoličkih ciljeva onog koji ih primenjuje, a svoju primenu ostvaruju korišćenjem principa vojne taktike, umesto raketa i granata, koriste se narativi. Kolika je opasnost od lažnih narativa uči nas i sama korona kriza. Milioni ljudi širom sveta protivili su se primeni vakcinacije. Teorije zavere su obuzele, bez diskriminacije, i obrazovane i ne obrazovane delove populacije.

Kako se Srbija bude sve više približavala članstvu u Evropskoj Uniji, autori očekuju, da će biti sve izraženija upotreba hibridnog dejstva prema našim građanima i institucijama.

Ovaj rad predstavlja skroman polazni doprinos izgradnji i unapređenju teorijskih osnova hibridnog dejstva i predstavlja poziv na dalju razradu i razumevanje ovih aktivnosti.

Od krucijalne je važnosti da vešt savremeni analitičar bezbednosti na vreme može da spozna, identifikuje i predloži određene kontra mere i radnje.

Literatura

1. Obradović D., Trifunović D., Hybrid and Cyber Warfare – International Problems and Joint Solutions (Volume 21, br. 1-2, 2020.)
2. Kembridž rečnik
3. Frank G. Hoffman „Hybrid warafare and challenges“, JFQ, 1st quarter 2009
4. Laurance Ifrah, „States face new challanges from cyberwarfare and cybercrime“ Revue Defense Nationalne, vol 714. 2008.
5. Michael Kofman and Mathew Rojansky, A Closer look at Russia’s „Hybrid war“ No.7 I April 2015, Wilson Center
6. Paul Christopher and Miriam Matthews, The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016.
7. Mark Galeotti, “Active Measures: Russia’s Covert Global Reach,” in Russia’s Global Reach: A Security and Statecraft Assessment, ed. Graeme P. Herd (Garmisch-Partenkirchen: George C. Marshall European Center for Security Studies, 2021)
8. Vračar Milinko, RAZMATRANJE ADEKVATNOG TEORIJSKO- -EPISTEMOLOŠKOG PRISTUPA U ISTRAŽIVANJU FENOMENA HIBRIDNOG RATOVANJA, Vojno delo 7/2017

Doc. Dr Ilija Životić,
Fakultet za industrijski menadžment
Darko Obradović,
Centar za stratešku analizu

IN SEARCH OF A CONCEPTUAL DEFINITION OF HYBRID ACTIVITES

Abstract

Hybrid activities or hybrid war is an eternal theoretical and etymological struggle between security science theorists. The term itself is not new, but its name is new. In this paper, we will look for answers as to whether the manifestations have changed, or just the way of the same action under the new name. Researchers and experts often argue over the name of whether it is a hybrid war or a hybrid activities. Can generally accepted definitions of war be applied to hybrid warfare? When we talk about the concept of war, war is a violent manifestation of organized power in order to achieve political goals. By that logic, a hybrid war should have an active resistance and counter-attack. This feature is not a pattern in the most cases. States are defending themselves against hybrid activities, but not all actors are capable of carrying out a counter-attack. Where is that front line in today's modern environment, what is happening with cyber security? Where does the border between "one's own" and "other's" internet space cross as a playground?

The state and society as a whole, in order to be able to oppose modern forms of endangerment, need to clearly understand how it is defending itself against. Defining it as a starting point will affect the further decomposition of subgroups and vectors through which an attack can be carried out. As an example of hybrid action, we can take the broadcasting of conspiracy theories about the corona virus by the highest officials of the People's Republic of China. The spread of disinformation by such a respectable state and its officials has given a wind in the sails to paranoids across the planet, influenced the provocation of rallies and social conflicts, as well as undermining trust in legitimate state institutions.

Keywords: security, propaganda, hybrid war, hybrid action

Dragoslav Erdelić, mr
sudija Okružnog suda u Bijeljini

UPOREDNA ANALIZA KAZNE ZATVORA U PREKRŠAJNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

Strukturu rada čini uvod, u kojem je prezentovana kazna zatvora u prekršajnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i četiri poglavlja u kojima je izvršena uporedna analiza prekršajnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini kada je u pitanju propisivanje kazne zatvora kao sankcije, izricanje kazne zatvora, zamjena novčane kazne u kaznu zatvora i izvršenje kazne zatvora. U radu je primjenjen metod uporedne analize prekršajnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini. Rezultati analize ukazuju na to da su se u prekršajnom zakonodavstvu Republike Srpske stekli svi zakonski uslovi za izricanje, zamjenu i izvršenje kazne zatvora i da je sudska praksa u toj oblasti raznolika, dok prekršajno zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ne sadrži odredbe o kazni zatvora. Osnovnim zaključkom predmetne analize autor ukazuju na to da je u Bosni i Hercegovini potrebno usklađivanje prekršajnog zakonodavstva, uz korišćenje pozitivnih iskustava iz te oblasti u regiji, da su zakonska rješenja i prekršajna praksa ukazali da različitost zakonskih rješenja u Bosni i Hercegovini u entitetima i Brčko Distriktu dovodi i do pravne nesigurnosti građana u prekršajnoj oblasti u Bosni i Hercegovini, te da je potrebno donošenje novih zakonskih rješenja koja će približiti uočene razlike i uskladiti prekršajno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini i obezbijediti pravnu sigurnost u prekršajnoj oblasti.

Ključne riječi: kazna zatvora, novčana kazna, zamjena novčane kazne u kaznu zatvora, izvršenje kazne zatvora, prekršaji, prekršajno zakonodavstvo, prekršajni postupak, sudska praksa, uporedna analiza.

1. UVOD

Kazna zatvora u prekršajnom postupku u Bosni i Hercegovini nije novina i kao sankcija bila je prisutna u svim prekršajnim zakonima kroz historijat prekršajnog zakonodavstva na ovim prostorima, sa izuzecima u periodu od 2006. godine pa do danas.

U većini evropskih zemalja prekršaji kao delikti nisu posebno normirani, pa se isti sankcionišu kroz krivično zakonodavstvo, kao blaža krivična djela, tako da se i u tim zemljama blaža krivična djela, odnosno prekršaji mogu sankcionisati kaznom zatvora.

U Bosni i Hercegovini u periodu od 2006. godine do 2014. godine kazna zatvora nije bila propisana kao sankcija u prekršajnom zakonodavstvu, a umjesto te sankcije, prekršajno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine je propisivalo mjeru lišenja slobode kao mjeru izvršenja neplaćene novčane kazne.

Stupanjem na snagu Zakona o prekršajima Republike Srpske iz 2014. godine,¹ kazna zatvora je propisana kao sankcija u Republici Srpskoj, dok Zakon o prekršajima Bosne i Hercegovine,² Zakon o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine³ i Zakon o prekršajima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine⁴ kaznu zatvora ne propisuju kao sankciju, tako da je kazna zatvora u Bosni i Hercegovini prema važećim propisima propisana samo u Republici Srpskoj.

Dakle, kazna zatvora u Bosni i Hercegovini propisana novim Zakon o prekršajima Republike Srpske ne uvodi kaznu zatvora u prekršajno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, već istu vraća kao sankciju i mjeru izvršenja neplaćene novčane kazne, tako da se u Bosni i Hercegovini, tačnije u Republici Srpskoj od 26.07.2014. godine za prekršajni delikt može izreći kazna zatvora, a neplaćena novčana kazna zamijeniti u kaznu zatvora pod uslovima propisanim zakonom.

---

¹ Zakon o prekršajima Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj, br.63/14, 110/16 i 100/17)

² Zakon o prekršajima (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 41/07, 18/12, 36/14 i 81/15)

³ Zakon o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 63/14)

⁴ Zakon o prekršajima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, broj 75/07, 6/12, 11/12 i 29/16)

2. UPOREDNA ANALIZA KAZNE ZATVORA U PREKRŠAJNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

Kazna zatvora na prostoru Bosne i Hercegovine bila je propisana u periodu od 1947. godine pa do danas različitim zakonskim rješenjima sa prekidima i to:

- Osnovnim Zakonom o prekršajima (Službeni list FNRJ, 107/47, 49/58 i 2/59);
- Osnovnim Zakonom o prekršajima (Službeni list SFRJ, 26/65, 57/65 i 15/67);
- Zakonom o prekršajima kojima se povređuju savezni propisi (Službeni list SFRJ, 4/77, 35/77, 20/82, 14/85 i 74/87);
- Zakonom o prekršajima SR BiH (Službeni list SR BiH, br.19/86, 42/87, 33/89, 2/90 i 22/91);
- Zakonom o prekršajima („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 12/94, 16/95, 21/96, 40/98 i 96/03);
- Zakon o prekršajima kojima se povređuju federalni propisi (“Službene novine Federacije BiH”, br. 9/96 i 29/00) i drugi zakoni kojima je uređen prekršajni postupak u Federaciji (kantonalni propisi);
- Zakonom o prekršajima Republike Srpske (“Službeni glasnik Republike Srpske”, broj, br.63/14, 110/16 i 100/17).

Prema važećim zakonskim propisima u prekršajnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine kazna zatvora je propisana kao sankcija samo u Republici Srpskoj, ostali prekršajni zakoni u Bosni i Hercegovini propisuju lišenje slobode, kao mjeru izvršenja kod neplaćene novčane kazne, koja je u Republici Srpskoj proglašena neustavnom⁵ i brisana izmjenama i dopunama zakona,⁶ dok je mjera lišenja slobode zbog neplaćanja novčane kazne u Federaciji Bosne i Hercegovine kao i Brčko Distriktu i dalje propisana zakonom ali zbog nedonošenja pratećih propisa o upućivanju lica lišenih slobode na izdržavanje te mjere u ustanove, ista nije u primjeni, odnosno nije provodiva.

Kako je kazna zatvora u Bosni i Hercegovini propisana samo Zakonom o prekršajima Republike Srpske, to će u ovom radu, dalja analiza kazne zatvora, njeno izricanje, zamjena i izvršenje biti obrađeno prema propisima Republike Srpske.

⁵ Odluka Ustavnog suda Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br.36/15)

⁶ Izmjene i dopune Zakona o prekršajima Republike Srpske (“Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 110/16).

3. ODREDBE O KAZNI ZATVORA U PREKRŠAJNOM POSTUPKU REPUBLIKE SRPSKE

Zakon o prekršajima Republike Srpske sadrži odredbe o izricanju kazne zatvora, odredbe o zamjeni neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora i odredbe o izvršenju izrečene ili zamijenjene kazne zatvora.

3.1 Izricanje kazne zatvora

Zakon o prekršajima Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br.63/14, 110/16 i 100/17) kao prekršajnu sankciju propisuje pored novčane kazne i kaznu zatvora.⁷

Kazna zatvora i novčana kazna mogu se propisivati i izricati samostalno ili zajedno, a pravnim licima i odgovornim licima u pravnim licima može se propisati i izreći samo novčana kazna.⁸ Odredbe koje izuzimaju pravna lica i odgovorna lica u pravnim licima od kazne zatvora (prekršaji iz oblasti privrede, raniji privredni prestupi), nisu novina i posledica su okolnosti da su privredni prestupi ranije bili izdvojeni kao delikti od prekršaja, što danas i nema pravnog osnova, ali zakonodavac kod uvođenja kazne zatvora nije imao u vidu te činjenice, pa kada imamo u vidu da su privredni prestupi još od 1996. godine u Republici Srpskoj a od 2006. godine u Federaciji Bosne i Hercegovine izmjenama zakona o prekršajima uvršteni u prekršaje, moglo bi se reći da nije bilo smetnje da se kazna zatvora kao sankcija propiše i za odgovorna lica u pravnim licima.

Kazna zatvora za prekršaj može se propisati samo zakonom⁹ i izriče se samo kao glavna kazna.¹⁰ Kazna zatvora ne može se propisati u trajanju kraćem od deset ni dužem od 60 dana,¹¹ dok u sticaju ne smije dostići zbir utvrđenih kazni niti preći 90 dana zatvora,¹² a zadržavanje koje je trajalo duže od 12 časova, a kraće od 24 časa, računa se kao jedan dan zatvora.¹³

Kazna zatvora može se propisati samo za one prekršaje čijim bi izvršenjem mogla nastati opasnost za život i zdravlje ljudi ili bi se teže narušio javni red i mir, kao i za prekršaje nasilja u porodici ili na sportskim priredbama.

Kazna zatvora izriče se na pune dane, a kaznu zatvora u prekršajnom postupku može izreći samo sud rješenjem (ne može se izreći prekršajnim nalogom).

⁷ Član 38. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

⁸ Član 39. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

⁹ Član 40. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹⁰ Član 41. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹¹ Član 42. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹² Član 48. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹³ Član 50. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

Kazna zatvora ne može se izreći trudnoj ženi, poslije navršena tri mjeseca trudnoće, ni majci dok dijete ne navrši godinu dana, a ako je dijete mrtvo rođeno ili ako je umrlo poslije porođaja dok ne prođe šest mjeseci od dana porođaja, niti se novčana kazna može zamijeniti kaznom zatvora.¹⁴

Kazna zatvora ne može se izreći maloljetnom licu.

Ako su novčana kazna i kazna zatvora propisane alternativno, kazna zatvora se izriče samo za prekršaje kojima su bile prouzrokovane teže posljedice ili za prekršaje koji ukazuju na veći stepen odgovornosti počinioca u skladu sa članom 24. ovog zakona (umišljaj - Prekršaj je počinjen sa umišljajem kada je počinilac bio svjestan svog djela i htio njegovo izvršenje ili kada je bio svjestan da usljed njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posljedica, ali je pristao na njeno nastupanje).¹⁵

Za prekršaje za koje je propisana kazna zatvora u trajanju do 15 dana, zastarijevanje pokretanja i vođenja prekršajnog postupka nastupa kada protekne godinu dana od dana kada je prekršaj izvršen, a za prekršaje za koje je propisana kazna zatvora u trajanju dužem od 15 dana, kada protekne dvije godine od dana kada je prekršaj izvršen.¹⁶

Izrečena kazna zatvora ne može se izvršiti ako je od dana pravosnažnosti rješenja, proteklo pet godina, s tim što zastarjelost izvršenja kazne zatvora ne može nastupiti ako je izvršenje kazne u toku.¹⁷

Ako okrivljenom koji nema branioca treba dostaviti odluku kojom mu je izrečena kazna zatvora, a odluka se ne može na drugi način dostaviti, sud može okrivljenom postaviti branioca po službenoj dužnosti koji će razmotriti spise i po potrebi podnijeti žalbu.¹⁸ Ako je izrečena kazna zatvora, jemstvo se ukida kada kažnjeni počne da izdržava kaznu.¹⁹

Ako sud odluči da donese odluku u odsustvu okrivljenog tada se ne može izreći kazna zatvora iako je propisana za počinjeni prekršaj.²⁰

Po žalbama na rješenja prvostepenog suda kojim je izrečena kazna zatvora, drugostepeni sud odlučuje u vijeću sastavljenom od troje sudija od kojih je jedan sudija predsjednik vijeća.²¹

Ponovno uvođenje kazne zatvora u prekršajno zakonodavstvo Republike Srpske, pored primjene i izricanja kazne zatvora u praksi sudova, dovelo je i do različite i neujednačene sudske prakse, po pitanju uslova za izricanje,

---

¹⁴ Izmjene i dopune Zakona o prekršajima Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 110/16)

¹⁵ Član 41. stav (3) Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹⁶ Član 99. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹⁷ Član 100. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹⁸ Član 136. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

¹⁹ Član 179. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

²⁰ Član 187. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

²¹ Član 213. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

kao i kriterijuma za odmjerenje visine kazne zatvora, čemu doprinosi i manji broj odluka drugostepenih sudova, zbog prakse uslovljavanja izrečene kazne zatvora na koju se ne žale stranke u postupku (takva sankcija obično zadovolji i okrivljenog i ovlašćeni organ)

Kako je preduslov za izricanje kazne zatvora njeno propisivanje i u materijalnim propisima, uslijedile su i izmjena pojedinih materijalnih propisa u cvrhu usklađivanja sa odredbama Zakona o prekršajima kojima je kao kazna propisana i kazna zatvora.

Zakoni u Republici Srpskoj koji propisuju kaznu zatvora za prekršaje:

- Zakon o javnom redu i miru;²²
- Zakon o zaštito od nasilja u porodici i²³
- Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama.²⁴

4. ZAMJENA NOVČANE KAZNE U KAZNU ZATVORA

Kažnjenom koji ne plati novčanu kaznu u utvrđenom roku, koja nije naplaćena prinudnim putem u smislu zakona,²⁵ novčana kazna se bez odgađanja, a po isteku roka od tri godine, računajući od dana kada su prekršajni nalog ili rješenje o prekršaju postali konačni, odnosno pravosnažni, zamjenjuje kaznom zatvora. Sud koji je rješenjem izrekao novčanu kaznu, po službenoj dužnosti donosi rješenje o zamjeni novčane kazne kaznom zatvora, a za novčane kazne izrečene prekršajnim nalogom po pismenom prijedlogu ovlašćenog organa koji je izdao prekršajni nalog, po isteku zakonom propisanog roka.²⁶

Zamjena novčane kazne u kaznu zatvora vrši se tako što se za svakih početih 50 KM određuje jedan dan zatvora, s tim što u tom slučaju kazna zatvora ne može biti kraća od jednog dana, ni duža od 60 dana, a ako poslije ove odluke suda kažnjeno lice isplati novčanu kaznu u cijelosti, kazna zatvora neće se izvršiti, a ako je izvršenje kazne započeto, pa kažnjeno lice isplati preostali dio do punog iznosa izrečene novčane kazne, obustaviće se izdržavanje kazne zatvora. Ako je pored novčane kazne kažnjenom licu bila izrečena i kazna zatvora, zatvor kojim se zamjenjuje neplaćena novčana kazna i izrečena kazna zatvora ne mogu trajati duže od 90 dana.

²² Članom 11, 12, 16, 23, 24. i 26. Zakon o javnom redu i miru (Službeni glasnik, Republike Srpske, br.11/15).

²³ Članom 42. Zakona o zaštito od nasilja u porodici (Službeni glasnik, Republike Srpske, br.102/12, 108/13 i 82/15).

²⁴ Članovima 23. i 24. Zakona o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama (Službeni glasnik Republike Srpske, br.106/15).

²⁵ Propisani uslovi iz člana 231. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

²⁶ Izmjene i dopune Zakona o prekršajima Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 110/16 koje su stupile su na snagu dana 30.12.2016.godine.

Zamjena neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora određuje se rješenjem suda protiv kojeg je dozvoljena žalba. Rješenje o zamjeni novčane kazne u kaznu zatvora donosi nadležni osnovni sud u prekršajnom vijeću (vijeću sastavljenom od troje sudija analogno krivičnom vijeću u krivičnom postupku) u skladu sa članom 112. stav (2) Zakona o prekršajima Republike Srpske, a u vezi sa članom 24. stav (5) Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske.²⁷

Na rješenje o zamjeni novčane kazne u kaznu zatvora žalba se može uložiti u roku od tri dana od dana prijema rješenja. Prvostepeni sud je dužan da žalbu dostavi dugostepenom sudu u roku od tri dana od dana podnošenja žalbe, a drugostepeni sud je dužan da odluči po žalbi u roku od 15 dana od dana prijema žalbe

Ukoliko počinitelj koji nema prebivalište ili stalni boravak u Republici Srpskoj, odnosno Bosni i Hercegovini nije uplatio novčanu kaznu neposredno nakon donošenja rješenja, novčana kazna se odmah zamjenjuje kaznom zatvora, po odredbama ovog člana. Nakon izdržane kazne zatvora kojom je zamijenjena novčana kazna sud koji je u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske nadležan za izvršenje kazne zatvora kažnjenom iz Registra briše zamijenjenu novčanu kaznu koja je unesena kao dug.

Imajući u vidu da je zamjena neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora u Republici Srpskoj propisana od 26.07.2014. godine, te da se zakon od tada mijenjao i dopunjavao,²⁸ nakon poslednjih izmjena i dopuna zakona,²⁹ uslovi za zamjenu novčane kazne u kaznu zatvora ispunjeni su:

- kada je prekršaj počinjen nakon 26.07.2014. godine (u vrijeme važenja zakona o prekršajima koji propisuje zamjenu neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora);
- kada je od pravosnažnosti rješenja o prekršaju ili konačnosti prekršajnog naloga kojim je izrečena neplaćena novčana kazna proteklo više od 3 godine;
- kada novčana kazna nije naplaćena prinudnim putem od strane nadležne poreske uprave.

²⁷ Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br.53/12).

²⁸ Prvobitno je zakon propisivao izricanje kazne zatvora pod dva uslova i to da se licu koje ima neplaćenu novčanu kaznu prvo izrekne mjera lišenja slobode zbog neplaćanja novčane kazne, a da se tek nakon toga ako lice kome je izrečena mjera lišenja slobode dokaže da nije u mogućnosti platiti novčanu kaznu, neplaćena novčana kazna zamijeni u kaznu zatvora, dok je naknadnim izmjenama zakona i brisanjem odredbi o mjeri lišenja slobode zamjena neplaćene novčane kazne propisana za sva lica ukoliko novčana kazna ne bude plaćena ni nakon tri godine, pod uslovom da je primjenjen postupak prinudne naplate novčane kazne putem nadležne poreske uprave.

²⁹ Izmjene i dopune Zakona o prekršajima Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 110/16) koje su stupile na snagu dana 30.12.2016. godine.

Iako su zakonske odredbe po pitanju zamjene novčane kazne jasne, bilo je različitih stavova oko momenta od kada se može početi primjenjivati ovaj način izvršenja neplaćene novčane kazne gdje se isticala i primjena blažeg propisa (raniji zakon o prekršajima prije 2014. godine nije propisivao zamjenu novčane kazne u kaznu zatvora), dok su ovlašteni organi podnosili prijedloge za zamjenu neplaćenih novčanih kazni i iz ranijih perioda, kao i prijedloge kada nisu ispunjeni gore navedeni zakonom postavljeni uslovi, dok su neki sudovi primjenu vezivali za momenat stupanja na snagu izmjena i dopuna zakona. Kako je zamjena novčane kazne mjera izvršenja prekršajne sankcije, a zamjena novčane kazne propisana i u osnovnom tekstu zakona, jasno je da se ista može primjenjivati od dana stupanja na snagu osnovnog teksta zakona, a ne izmjena zakona, jer kada je u pitanju izvršenje prekršajne sankcije nema primjene blažeg propisa (blaži propis se primjenjuje samo na prekršajni postupak do pravosnažnosti rješenja o prekršaju)

Dakle, uslovi za zamjenu neplaćenih novčanih kazni u kaznu zatvora kao načina izvršenja sankcije, stekli su se u Republici Srpskoj od 26.07.2017. godine, od kada je većina sudova i počela sa ovim načinom izvršenja neplaćenih novčanih kazni.

5. IZVRŠENJE KAZNE ZATVORA

Nakon pravosnažnosti sudskog rješenja kojim je izrečena kazna zatvora ili novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora, kazna zatvora će biti izvršena u postupku izvršenja prekršajne sankcije, na osnovu Zakona o prekršajima Republike Srpske³⁰ u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske³¹, a upućivanje na izvršenje kazne zatvora će biti izvršeno shodno odredbama Pravilnika o kriterijumima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora.³²

Upućivanje lica na izdržavanje kazne zatvora izrečene ili zamijenjene u prekršajnom postupku vrši predsjednik suda na osnovu uputnog akta, dok je obaveza sudije koji je donio rješenje, da nakon pravosnažnosti rješenja o izrečenoj ili zamijenjenoj kazni zatvora, da uputi predmet predsjedniku suda ako kažnjeni ima prebivalište na području tog suda, odnosno dostavi pravosnažno rješenje nadležnom sudu po mjestu prebivališta kažnjenog radi izvršenja izrečene ili zamijenjene kazne zatvora, ako kažnjeni nema prebivalište na području tog suda.

---

³⁰ Član 238. stav (1) Zakona o prekršajima Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br.63/14, 110/16 i 100/17)

³¹ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br.10/12, 117/11, 98/13 i 44/16)

³² Pravilnik o kriterijumima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora (Službeni glasnik Republike Srpske, br.34/11)

Dakle, kako Zakon o prekršajima Republike Srpske nema posebne odredbe o postupku upućivanja lica na izdržavanje kazne zatvora, nego upućuje na odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, sudovi u postupku upućivanja lica koriste iste odredbe i procedure kao i za izvršenje kazne zatvora izrečene ili zamijenjene u krivičnom postupku. Imajući u vidu ovakvo zakonsko određenje izvršenja kazne zatvora u prekršajnom postupku, moglo bi se reći da su odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske koje se primjenjuju u prekršajnom postupku za izvršenje kazne zatvora:

- Odredbe o upućivanju osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora³³ i
- Odrebe o odlaganju izvršenja kazne zatvora.³⁴

Izvršenje sankcija u odnosu na strance i lica koja nemaju stalno prebivalište u Republici Srpskoj, odnosno Bosni i Hercegovini vrši se na osnovu nepravosnažnog rješenja o prekršaju odmah nakon donošenja rješenja.³⁵

Kada je u pitanju postupak upućivanja lica na izvršenje izrečene ili zamijenjene kazne zatvora, propisana procedura navedenim zakonskim i podzakonskim propisima zadovoljava sve situacije, ali se javljaju određene poteškoće po pitanju upućivanja lica koja nemaju stalno prebivalište na teritoriji Bosne i Hercegovine (stranci), jer Pravilnik o kriterijumima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora propisuje da se kazna zatvora za sve strane državljane izvršava u KPZ Banjaluka, što predstavlja opterećenje i niz problema za sudove koji nisu u sjedištu Banjaluke. Naime, u hitnim prekršajnim postupcima koji se često provode van radnog vremena³⁶ protiv stranaca, ova odredba pravilnika nameće obavezu sudovima da ta lica odmah u hirnom postupku, često van radnog vremena upućuju na izdržavanje izrečene ili zamijenjene kazne zatvora i to u KPZ Banjaluka. Pored toga Zakon o izvršenju krivičnih sankcija propisuje jasnu proceduru upućivanja lica na izdržavanje kazne zatvora koja obavezuje da se za to lice donese uputni akt od strane predsjednika suda, tako da bi pored dežurnih sudija u prekršajnom postupku i predsjednici sudova morali dolaziti i postupati van radnog vremena da bi se lice strani državljanin uputilo na izdržavanje kazne zatvora u skladu sa zakonom propisanom procedurom.

³³ Članovi 63-68. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br.10/12, 117/11, 98/13 i 44/16)

³⁴ Članovi 69-71. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br.10/12, 117/11, 98/13 i 44/16)

³⁵ Član 237. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

³⁶ Član 175. u vezi člana 235. stav (6) i člana 237. Zakona o prekršajima Republike Srpske.

Ovakve situacije nameću potrebu izmjena postojećeg zakona i pravilnika koji regulišu upućivanje stranaca na izdržavanje kazne zatvora u hitnom prekršajnom postupku pa bi najoptimalnije rješenje bilo da se stranci u hitnom prekršajnom postupku upućuju na izdržavanje kazne zatvora u Kazneno-popravni zavod u sjedištu okružnog suda kome pripada sud koji je izrekao kaznu zatvora ili zamijenio novčanu kaznu u kaznu zatvora, bez uputnog akata samo na osnovu Rješenja o zamjeni novčane kazne u kaznu zatvora koje bi ujedno predstavljalo i uputni akt na izdržavanje kazne zatvora.

Ukoliko kažnjeni poslije odluke suda o zamjeni neplaćene novčane kazne isplati novčanu kaznu u cijelosti, kazna zatvora neće se izvršiti, a ako je izvršenje kazne započeto, pa kažnjeno lice isplati preostali dio do punog iznosa izrečene novčane kazne, obustaviće se izdržavanje kazne zatvora. Obustava izvršenja kazne zatvora vrši se na osnovu sudskog rješenja o obustavi postupka izvršenja kazne zatvora.

Nakon izdržane kazne zatvora kojom je zamijenjena novčana kazna, sud koji je u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske nadležan za izvršenje kazne zatvora, kažnjenom iz Registra novčanih kazni i prekršajnih evidencija briše zamijenjenu novčanu kaznu koja je unesena kao dug.³⁷

Nakon izvršenja izrečene kazne zatvora, izvršenja kazne zatvora izrečene zamjenom neplaćene novčane kazne, naplate novčane kazne prinudnim putem od strane nadležne poreske uprave u toku izvršenja zamijenjene kazne zatvora, kao i u slučaju smrti kažnjelog u toku ili prije početka izvršenja i u slučaju kada nastupi zastarjelost izvršenja prekršajne sankcije, postupak izvršenja izrečene ili zamijenjene kazne zatvora se obustavlja rješenjem suda.

U slučaju da u toku postupka zamjene neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora sud utvrdi da je sankcija neizvršiva (nedostupnost, bolest, sankcija brisana iz registra), postupak izvršenja zamijenjene neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora biće obustavljen rješenjem suda.

6. ZAKLJUČAK

Nakon sveobuhvatne uporedne analize i iznesenih činjenica, može se zaključiti da prema važećim zakonskim propisima u Bosni i Hercegovini, kazna zatvora nije propisana u svim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu izložena zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini kazna zatvora u Republici Srpskoj je propisana kao sankcija koja se može propisati materijalnim propisima i izreći u skladu sa zakonom o prekršajima u prekršajnom postupku, pa kako su materijalni i procesni prekršajni propisi u Republici Srpskoj u toku 2015. godine usklađeni, nema smetnji za izricanje kazne zatvora u prekršajnom postupku u Republici Srpskoj. Nakon 26.07.2017. godine

³⁷ Član 235. stav (7) Zakona o prekršajima Republike Srpske.

u Republici Srpskoj stekli su se uslovi i za zamjenu neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora kao mjere izvršenja neplaćene novčane kazne pod zakonom propisanim uslovima. Izrečene ili zamijenjene kazne zatvora u Republici Srpskoj izvršavaju predsjednici sudova u skladu sa odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, koji zadovoljava sve neophodne procedure za redovno izvršenje izrečen ili zamijenjene kazne zatvora, sa preporukom da bi bilo neophodno uskladiti Pravilnik o kriterijumima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora sa potrebama prekršajnog postupka.

Zakoni o prekršajima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine ne sadrže odredbe o kazni zatvora (ne propisuju kaznu zatvora kao sankciju), zbog čega se na tom području Bosne i Hercegovine kazna zatvora prema važećim zakonskim propisima ne može izricati.

Uočena nesuklađenost prekršajnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini po pitanju kazne zatvora kao sankcije trebala bi biti riješena u najskorije vrijeme, jer situacija da se kazna zatvora građanima Bosne i Hercegovine za prekršaj može izreći u zavisnosti od činjenice na kojem dijelu teritorije je prekršaj počinjen, kao i raznolikost sudske prakse u Republici Srpskoj kod izricanja, zamjene i izvršenja kazne zatvora, dovodi do pravne nesigurnosti građana Bosne i Hercegovine. Pored usklađivanja prekršajnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini ovakva situacija zahtijeva organizovanje češće edukacije iz prekršajnogpravne oblasti, koja pored redovnih edukacija podrazumijeva i organizovanje prekršajnih savjetovanja, kao jedine edukacije koja na jednom mjestu okuplja sve učesnike prekršajnih postupaka u Bosni i Hercegovini.

Literatura:

1. Izmjene i dopune Zakona o prekršajima Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 110/16).
2. Odluka Ustavnog suda Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br.36/15)
3. Pravilnik o kriterijumima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora (Službeni glasnik Republike Srpske, br.34/11)
4. Zakon o javnom redu i miru (Službeni glasnik, Republike Srpske, br.11/15).
5. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br.10/12, 117/11, 98/13 i 44/16)
6. Zakona o prekršajima Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br.63/14, 110/16 i 100/17)
7. Zakona o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama (Službeni glasnik Republike Srpske, br.106/15).
8. Zakona o zaštito od nasilja u porodici (Službeni glasnik, Republike Srpske, br.102/12, 108/13 i 82/15).

Msr Dragoslav Erdelić

Judge of the District Court in Bijeljina

COMPARATIVE ANALYSIS OF PRISON SENTENCE IN THE MISDEMEANOR LEGISLATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The structure of the paper consists of an introduction, which presents imprisonment in the misdemeanor legislation of Bosnia and Herzegovina and four chapters in which a comparative analysis of misdemeanor legislation in Bosnia and Herzegovina when prescribing imprisonment as a sanction, sentencing, replacement of fines sentences to imprisonment and execution of imprisonment. The paper uses the method of comparative analysis of misdemeanor legislation in Bosnia and Herzegovina. The results of the analysis indicate that the misdemeanor legislation of the Republika Srpska has met all the legal requirements for the imposition, replacement and execution of imprisonment and that the case law in this area is diverse, while the misdemeanor legislation of the Federation of Bosnia and Herzegovina and Brcko District of Bosnia and Herzegovina does not contain prison sentence provisions. The main conclusion of the analysis analyzes that the author in Bosnia and Herzegovina needs to harmonize misdemeanor legislation, using positive experiences in this area in the region, that legal solutions and misdemeanor practice indicated that the diversity of legal solutions in Bosnia and Herzegovina in the entities and Brcko District leads to legal insecurity of citizens in the misdemeanor area in Bosnia and Herzegovina, and that it is necessary to adopt new legal solutions that will bring closer the observed differences and harmonize the misdemeanor legislation in Bosnia and Herzegovina and provide legal security in the misdemeanor area.

Key words: imprisonment, fine, replacement of fine with imprisonment, execution of imprisonment, misdemeanors, misdemeanor legislation, misdemeanor proceedings, case law, comparative analysis.

Akademik prof. dr Ljubo Pejanović,

Srpska akademija inovacionih nauka, redovni profesor na Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad.

Akademik prof. dr Stevan Stojanović,

Srpska akademija inovacionih nauka, redovni profesor na Fakultetu za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad.

MALOLETNIČKO NASILJE U REPUBLICI SRBIJI I PRETNJA PO BEZBEDNOST OMLADINE U ŠKOLAMA I JAVNIM PROSTORIMA

Sažetak

Ovim radom se želi ukazati na postojanje, učestalost, pojavu, agresivnost i davanje značaja, maloletničkog nasilja u Republici Srbiji. Isto tako, kao i kopiranje istog iz okruženja, kako iz susedstva, tako i šire. Dakle, u ovom smislu nasilje u Republici Srbiji u najčešćim slučajevima, kopira se, demonstrira i pribegava istom, kako bi se maloletnici dokazivali, da mogu biti ravnopravni sa vršnjacima izvan našeg prostora. Nasilje među maloletnicima sve više postaje agresivnije, kako u školama, tako van školskih objekata. Navedeno se primenjuje, u najčešćim slučajevima ima i osnovu i vezu iz okruženja u kojem školarci, (đaci i učenici) provode najveći deo svog života i boravka sa omladinom na ulici i druženju sa jednim brojem pripadnika, koji su naklonjeni ili su već uključeni u neku vrstu kriminaliteta u koje spada i maloletničko nasilje.

Ključne reči: Maloletnici, nasilje, matletiranja, tuče, ugrožavanja, škole, bezbednost.

1. UVODNO RAZMATRANJE

Maloletničko nasilje, u najvećoj meri nastaje na ulicama, školama, eskurzijama i sličnim okupljanjima. Dakle, ovaj oblik sukobljavanja, često mu se prpegava radi pokazivanja dečije moći, kopiranja nasilja u porodici, u okruženju, fiolmovima i drugim manifestacijama, gde se prikazuju navedeni oblici sukobljavanja. Nasilje se često stiče u porodici i na ulici, gde maloletnici stiču želju, za muć, snagu, vladanje nad nejačim i sličnim oblicima pretnji, nejačim slabijim i pokornim omladincima. Dok, jedan broj omladinaca ima vezu sa nasilnicima, lopovima, prevarantima, pa i kriminalcima, od kojih stiču iskustva, praksu i želju da ih kopiraju ili da se dokazuju da su iznad drugih, slabijih, povučениh i nenasilnika. Jedan on jajčesćih uzora nasilje su kriminalni filmovi, serije, ulični obraćuni, mržnje, nacionalizam, ratovi i slične negativne radnje i dešavanja u društvu ili okruženju. Dok jedan broj omladinaca, a ređe omladinki, negativna iskustva i praksu, stuću u samoj porodici, bilo da se međusobno sukobljavaju roditelji ili da jedan ili oba roditelje, vrše nasilje nad decom, kao i sused u kojima postoje oblici nasilja.

Jedan od najizraženijih oblika nasilja, su pripadnici tz navijaći u sportskim skupinama, prostorima, ulicama i sportskim objektima. Ove skupine su jedan od najizraženijih oblika nasilja, koje uveliko kopiraju omladinci tj maloletnici, kako na stadionima, sportskim objektima, u okolini stadiona, ulicama i drugim prostorima u kojima se skuplja omladina, da bih podržala sportiste, svoje ljubimce ili omiljeni sport.

Sagledavanjem uzrasta među omladinom, i izražavanja maloletničkog nasilja, kao i istraživanja, došli smo do određenog zaključka, da je maloletnički uzrast po pitanju maloletničkog nasilja, je najizraženiji, kod ili između učenika najizraženiji između osnovcima četvrtog do osmog razreda osnovnih škola. Dakle, niži i viši razredi su pošteđeniji od ovog oblika nasilja, mali su nedovoljno hrabri, a veći su zreliji i razumniji, kad je u pitanju nasilje. Jedan broj učenika do doše u manjem broju, je zainteresovan za činjenje kriminaliteta, zbog čega dolazi i do tuća, matletiranja i ugrožavanja. Međutim, postoji određen broj činjenja kriminaliteta kod roditelja, rodbine, suseda i bliskih susreta sa kriminalcima, jedan broj maloletnika se ponese prema tim strukturama, pri čemu i pribegava nasilju.

2. POJAVNI UZROČNICI I OBLICI ISPOLJAVANJA MALOLETNIČKOG NASILJA

Dakle, pojavni oblici socijalne patologije, se često ispoljacvju među braćnim vezama i njihovim delikvetnim ponašanjima, a koja imaju ite kakav uticaj na najmlađe članove porodice. Deca odnosno učenici ili đaci, koji žive

u porodici u kojoj je prisutno nasilje, vrlo često takva iskustva prihvate i ista produkuju u svom društvu ili generaciji i time postaju nasilnici i na kraju vođe nasilničkog ponašanja.

Ako sa etiološkog aspekta posmatramo porodicu, ona spada u red mikrogrupnih faktora u odnosu na društvo ili šire okruženje, koji doprinose vrlo često ugrožavanju sistema bezbednosti, bezbednosti ljudskih života i ugrožavanja imovine. Isto tako se podrazumeva na okruženje, koje je sklono ili koje pribegava nasilju kada se nalaze i školarci, koji vrlo često budu prinuđeni protiv svoje volje, da čine nasilje bilo da se ono ispoljava u porodici bilo nad vršnjacima u školi ili na ulici.

U velikoj meri na pojavu i povećanje nasilja u školama, doprinosi sam postupak prema uređenju i poštovanju zakonskih pravila doprinosi i sam postojeći sistem, sistemska rešenja i sprovodnici zakonskih pravila. U onim sistemima u kojima funkcionišu državni subjekti i poštovanje zakonskih pravila, ova pojava je svedena na manju ili na moguću najmanju meru, incidenti, upravo su pojedinačni i ređa su pojava. U sistemima u kojima se ne poštuju zakonska pravila, ova pojava iz godine u godinu se ispoljava sve više i time predstavlja sve veću opasnost po bezbednost društva, a naročito omladine.

3. MALOLETNIČKO NASILJE U ŠKOLAMA I JAVNIM MESTIMA U REPUBLICI SRBIJI

Pojmovno određenje i definisanje maloletničkog nasilja u školama. Maloletnički oblik nasilja, jedan je između mnogih nasilničkih ponašanja, među omladinom. Nasilje u približnim ili istim generacijama kod omladine, je jedan od oblika dokazivanja, nametanja moći ili nadmoći, nad drugima i prilagođavanje mlađih, slabijih i nenasilničkih generacija svojim osobinama, ciljevima i oblicima poslušnosti mlađih, slabijih i neiskusnih omladinaca za borbu i sukobe. Drugim rečima, to je oblik vladanja jačih nad slabijim i obezbeđenje za sopstvenu poslušnost sebi.

„Nasilje je fizički akt upotrebe prinudnih sredstava i metoda primene nekom ili primena fizičke sila prema objektima i materijalnim sredstvima a namerom njihovog ugrožavanja ili povrede. Nezakonita i nedopuštena fizička sila ili psihička prinuda drugoga na određena ponašanja protiv njegovoj volji.“¹ U našem slučaju, nasilje je nezakonita i nedopustiva primena fizičke sile, pojedinca nad pojedincom, ili grupe nad grupom. Nasilje u školama vrši se na više neprimernih, nedozvoljenih i protivzakonitih oblika, koji sam po sebi predstavlja veliku pretnju po bezbednost zdravlja, života i stvari kod maloletnika ili školaraca. Učinioci nedozvoljenih dela pribegavaju nasilju putem fizičke, psihičke i emocionalne pretnje, koja je zadnjih godina

¹ Milo Bošković Kriminološki leksikon, Matica Srpska, Novi Sad.2015. str.302.

postala svakodnevna pojava u školama na prostoru Republike Srbije. Nije samo Republika Srbija ugrožena od ovog oblika nasilja, mnoga društva su čak ugroženija nego što je slučaj u Republici Srbiji. Između mnogih razloga, jedan od osnovnih problema, koji doprinose nasilju je i nedostatak pozitivnog uzora u društvu, koji je naručito poremećen pojavom i nakon okončanja građanskog rata na prostoru bivše Jugoslavije. U najvećoj meri, građanski rat je doprineo iseljavanju i emigraciji stanovništva, između kojeg su i maloletnici, a isti su živeli u drugim uslovima, a koje u izbeglištvu nemaju, kao i razlici u mentalitetu maloletnika iz prostora u prostor. Sve je to uzrokovalo pojavi nasilja i želje za dominacijom. U tim uslovima porodice i društvo nije iznašlo odgovarajuće rešenje i mogućnost češćeg, pravilnijeg i kvalitetnijeg razgovora sa omladincima, čime su maloletnici bili bez adekvatne kontrole, nadzora i kvalitetnijeg vaspitanja, a pri tome im je nametnuto nezadovolstvo, a i maloletnicima među koje su pristigli maloletnici drugih običaja i drugačijeg vaspitanja. Sve je to problem koji podstiče omladinu na nasilničko ponašanje i sukobljavanje sa vršnjacima, pa i sa roditeljima, vaspitačima i drugim građanima.

U tim nastalim uslovima, a i ekonomskoj krizi i nedovoljnoj uređenosti društva u Republici Srbiji. Stoga, stanje u obrazovnom sistemu i ustanovama je daleko od idealnog ili od stanja u ekonomski uređenim i stabilnim društvima ili državama. U takvim uslovima i nastalom stanju i odrasli svojim ponašanjem doprinose, povećanju i učestalosti nasilničkog ponašanja u obrazovnim i drugim institucijama. Stoga, nedovoljno neki nisu dorasli između kojih su: roditelji, psiholozi, psihijatri, staratelji, vaspitači, nastavnici i drugi učesnici u vaspitanju, moraju promeniti stav prema maloletnicima i one koji su naklonjeni nasilju, da ih vratili u redovne, pravilne i očekivane tokove i načine ponašanja, u razvijenom društvu. Jedan između drugih oblika pretnji opasnosti po maloletnike su, pojavni oblici seksualnog oblika ugrožavanja i nametanja straha nad omladinom od strane pedofila i homoseksualaca, koji se sve više pojavljuju i ugrožavaju decu, omladinu i maloletnika. Po ovom obliku pretnji, društvo Republike Srbije, nije dovoljno rešilo ovaj problem, i dalje se zatvaraju oči prema ovoj vrsti nasilnika. Jedni se kazne, drugi oslobode, treće se ne hapse, i tako oni funkcionišu, a omladina strata i roditelji strahuju.

3.1. Pojmovno određenje krivičnog dela nasilja

„Krivično delo je društvena opasnost i protivpravna dela, određena zakonom.“² Dakle, *u našem slučaju, krivično delo maloletničkog nasilja, je društvena opasnost po bezbednost života i zdravlja kod omladine.* „Prilikom

² Milo Bošković, Kriminološki leksikon, Matica Srpska, Novi Sad, 2025. str.226.

određivanja pojma kriminaliteta dominiraju pravne i sociološke definicije. Osnovicu pravnih definicija čine norme materijalnog i krivičnog prava, koje kriminalitet svode na pojavu koje su zakonom predviđene kao krivično delo. U širem značenju, kriminalitetom se smatraju sve protivpravno kažnjive radnje, dakle pred krivičnim delom i prekršaji i prestupi. Ovom svatanju odgovara samo pojam predmeta privredno kazneno pravo. Socijološki pristup u definisanju kriminaliteta je širi, sadržajniji, jer ne posmatra samo delo ugrožavanja društvene vrednosti, nego i učinioca, društvene uzroke, uslove i posledice kriminalnih radnji. Polazeći od toga sociološki pristup pod kriminalitetom podrazumeva onu vrstu socijalnog ponašanja kojim se bitno ugrožava društvena vrednost.³

U ovom slučaju normu sa koju kriminalitet se svodi na pojavu nasilja ili nasilničkog ponašanja, a koje se posmatra u psihičkoj torturi tj nasilju jednog dela vršnjaka nad drugima koji nije sklon ovom obliku delikvencije i koji predstavlja dobru osnovu da bude žrtva nasilja na ulici, izletima, školi ili drugim prilikama gde se susreću nenasilnici sa nasilnicima. U tom slučaju ova vrsta kriminaliteta koji čine prekršioc, sve više doprinosi činjenju krivičnih pa i teže krivičnih dela u omladinskoj populaciji. Stoga, je neophodno ozbiljnije istraživanje ovog fenomena koji je veoma zastupljen na prostoru Republike Srbije.

3.2. Krivična odgovornost maloletnika, izvršioca nasilja

„Opšte odredbe krivičnog zakonika važe i za maloletnike, ali su posebnosti sa tim su posebno regulisane. Zakonom o maloletnim učiocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika.

Maloletnik je lice posebne uzrasne kategorije i biopsihičkih osobina, koje se razlikuju od dece i odraslih po stepenu emocionalne i intelektualne zrelosti i svrsnosti postupka i odgovornosti. Maloletnik pripada starosnoj populaciji intezivnih, emotivnih, fizičkih i seksualnih promene, koje su uslov daljeg sazrevanja. Njegova kriminalna aktivnost nije kao kod odraslih, posledice čvrste volje i zrelog razmišljanja, jer mu se vinost i uračunljivost odvijaju u posebnoj formi. Zato se protiv njih vodi poseban postupak i izriču, po pravilu, vaspitne mere, a teže krivične sankcije samo izuzetno.⁴ U tom slučaju maloletnici imaju svoju posebnu odgovornost u činjenju krivičnih, prekršajnih i drugih dela, kao i dela nasilja. Na prostoru Republike Srbije maloletnička delikvencija u smislu nasilja u školama je postojana i predstavlja pretnju, a na to ukazuje istraživanje zasnovano planom ovog rada.

³ Milo Bošković, Krivično pravo, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2009. str.47-48.

⁴ Milo Bošković, Krivično pravo, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2009. str.74-75.

3.3. Upotreba sile od strane maloletnika

„Sila je, u opštem značenju pritisak, nasilje, upotreba fizičke, psihičke ili mehaničke radnje, kao i oblik prinude pri vršenju kriminalnih delikata. U krivičnopravnom smislu sila je upotreba snage prema nekom licu, koja je upravljena na to da ono učini određenu radnju (činjenje ili nečinjenje). Može biti neposredna ili posredna, u zavisnosti od toga da li je direktno uperena prema nekome ili preko drugog lica.“⁵ U ovom slučaju maloletnik ili grupa maloletnika-školaraca, na sportskim terenima, ulici, školi ili drugim prostorima, vrše upotrebu fizičke i psihičke sile nad drugim licem ili više lica, čime čini protivzakonito nasilje ili nasilnu radnju nad nekom u ovom slučaju u najčešćim slučajevima, nad nenasilnicima ili protivnicima ove vrste nasilja.

3.4. Maloletničke pretnje

„Pretnja, u osnovi znači strah, zastrašivanje. To je prinudna radnja kojom se utiče na slobodnu volju nekog za iznuđivanje odluke, stavljanjem ozbiljno u izgled nanošenja neke neprijatnosti, zla ili materijalne štete.“⁶ U tom smislu, maloletnik ili grupa maloletnika na sportskim, školskim ili drugim terenima vrši pretnju drugom licu ili više lica, a ta pretnja se obično odražava na način nanošenja straha, da će to lice ili grupa lica biti povređena ili mu se mogu naneti povrede opasne po zdravlje ili život. Pretnje se izjavljaju verbalno na samim terenima ili u blizini terena ili u samim školama, a te pretnje obično budu pretvorene u verbalne i fizičke konflikte, tuče i sukobe u kojima dolazi do lakših, težih i opasnih povreda pa i gubitka života.⁷

3.5. Faktori koji najčešće utiču na maloletničku delikvenciju i nasilje

Najnovije vreme je pokazalo i pouzdano se može ukazati na egzistenciju subjektivne i objektivne razlike među ličnostima istog uzrasta, na koje utiči različiti i višestruki faktori sa različitim dispozicijama odnosno njihovim nasilničkim ponašanjima. Međutim, upravo se između ostalog upućuje na maloletničku delikvenciju i nasilničko ponašanje maloletnika, naročito nakon građanskih sukoba na ovim prostorima. Pri tome je značajno ukazati na odnos jednog dela maloletnika prema drugom delu i njihovim susretima na većim okupljanjima, bilo da su u okviru ugostiteljskih objekata, ulice ili javnih kao i sportskih okupljanja. U tom smislu, najčešća objašnjenja u vezi

⁵ Isto. Str. 74-75.

⁶ Isto str. 74-75.

⁷ Primer koji se dešavaju na sportskim, školskim i drugim terenima je mnogo kako u Republici Srbiji tako i u drugim državama u okruženju.

sa ovim mogla bi se tražiti u stepenu razvoja društva, okruženja, porodice pa i pojedinaca okupljenih u grupe i motivisanih za nasilje. Neophodno je ukazati na ponašanja koja se usmerena na nasilje, a koja ukazuju na štetne pojave kako po izgređnike i njihove porodice tako i na okruženje i društvo u celini.

Na učestalost i porast nasilništva i nasilničkog ponašanja maloletnika, često doprinosi i nefikasnost i nesposobnost države u sprovođenju politike, zakonskih propisa, sprečavanju i suzbijanju ovog oblika nasilja koje predstavlja između mnogih opasnosti veliku pretnju po društvo i po razvoj omladine u tim uslovima.

Kršenjem moralnih i pravnih normi određenog društva od strane pomenute populacije, u kojima se izazivaju društvene ili državna reagovanja na ove pojave u smislu zaštite društvenih vrednosti i ljudskih prava na bezbedan život, ako ista nisu u duhu ustavni i zakonskih normi u tom slučaju se ne smanjuju već povećavaju navedene pojave. Zakonskim rešenjima i stručnim nazivima termina ovog fenomena, često se pojavljuju dva terminološka naziva, a koja se posmatraju u užem i širem smislu. Pod užim značenjem, maloletnička delikvencija podrazumeva kršenje krivičnopravnih normi tj vršenje krivičnih dela i prekršaja od strane maloletnihlica. Dok u širem smislu, maloletnička delikvencija pored kršenja krivičnih i drugih aktivnosti obuhvata i ponašanje maloletnika kojim se krše moralne norme određenog društva.

Kad je reč o pojedinim prostorima i državama na Balkanu, faktori koji utiču na pojavu i razvoj maloletničke delikvencije, mogli bit biti sledeći:

- socijalno-ekonomski faktor,
- politički faktor,
- ratni sukobi kao faktor,
- faktori „bliskog vremena“.

Kad je reč o *socijalno-ekonomskim faktorima* i uslovima koji pogoduju nastanku i razvoju maloletničke delikvencije, mogu se svrstati oni faktori koji su relevantni za privredno-ekonomsko i socijalno stanje u Republici Srbiji i njenom okruženj, bilo da je reč o onutrašnjem ili spoljačnim faktorima, koji u najčešćim slučajevima utiču na razvoj ove pojave. U tom slučaju pad i porast socijalnog i ekonomskog standarda u društvu, a prema mišljenju mladi utiče na pad i porst ovog fenomena koji sve veše predstavlja pretnju po bezbednost ljudi u zemljama koje su u razvoju. Kao uticajni faktor na porsat maloletničke i druge delikvencije upravo utiče ekonomska kriza, a koja doprinosi padu ekonomskog standarda u društvu, porodici, a time n kod omladine. Kad je u pitanju Republika Srbija u kojoj zadnja vremenska decenija sa sobom je donela veliki pad društvenog standarda, a koji se odrazijo zatvranjem velikog broja preduzeća i gubitkom ogromnog broja radnih mesta, a ta pojava se sve više odražava na opadanje standarda kod građana, kao i omladine koja sve

više pribegava kriminalnim aktivnostima, a time i nasilju. Stoga, u Republici Srbiji svakog dana izvrši se bar jedna u nekim danima i više pljački banaka, poštanskih stanica, pupnih stanica za gorivo, prodavnica i sličnih ustanova u kojima se nalaze novčana sredstva. Nasilničko ponašanje i nasilnički akti od strane pojedinih predstavnika omladine, kao i međusobni sukobi su takođe svakodnevna pojava bilo da je u pitanju nasilje u porodici, ulici, sportskim terenima, skupovima, školi ili druženjima u određenima, kafićim, školama i drugim susretima, takođe predstavljaju veliku pretnju po omladinu i društvo u celini. Nasilje se posmatra u manjim i većim tučama, povredama, ubistvima, otimanjem ličnih stvari i sličnim aktima koji su svakodnevica našeg društva u celini. Kad je reč o ekonomsko-razvijenim zemljama u svetu i Balkanskom prostoru, takođe su ugroženi maloletničkom delikvencijom na ekonomskom planu ali od emigranata i stranih građana koji su izbegli iz siromašnih zemalja i koji su postali privremeni ili stalni građanu u nekoj od ekonomsko-razvijenih država.

Politički faktor kao jedan od faktora koji utiče na smanjenje i povećanje maloletničke delikvencije, takođe je uslovljen političkim odnosima u svakoj državi i njenom okruženju. Ovaj faktor kao uticaj na pojavu maloletničke delikvencije, ubrajaju se i oni faktori koji su proizvod i odraz aktuelne situacije u zemlji i njenom okruženju. Kad se govori o političkim faktorima koji generišu maloletničku delikvenciju, reč je o onim faktorima, koji se mogu sagledatvati kroz one pokazatelje, ali je i ovom prilikom težište usmereno na odnos političke elite na vlasti prema krivičnim delima, politike koja je vezena za neke od ratnih pretnji i odnos prema drugim zemljama u okruženju. Kad se radi o faktoru u užem smislu i njegovom uticaju na maloletničku delikvenciju mogli bi se odnositi u sledećem:

- porodične prilike i odnos deficijenata i degradirana porodica,
- materijalni problemi (siromaštvo, eksplatacija rada, kao i raskorak između potreba i mogućnosti,
- uticaj faktora iz susednih zemalja i njihovih delikvetnih grupa,
- uticaj narkomanije, alkoholizma, kocka, prostitucija, korupcija, trgovi ljudima i drugim sredstvima,
- bezkućništvo kod porodica i njihove dece naručito izbeglih lica,
- nasilje nad decom, posebno u porodici, iz okruženja, i slično,
- školski neuspeh, ponašanje nastavnog kadra i okruženja, opterećenost gradivom i slično,
- neorganizovanost društva i njihovog odnose u odnosu na omladinu u organizaciji zabava i iznalaženja obaveza prema omladini i njihovo prepuštanje ulici,
- uticaj sredstava informisanja i komunikacije televizija, film, interent, negativna literatura, negativni članci u štampa i slično,

- posjedovanje oružja kod roditelja i pristup maloletnika istom, kao i njihovo ilegalno posjedovanje i korišćenje za međusobne obračune i drugo.⁸

To bi mogli biti osnovni uzroci i faktori koji utiču u najčešćim slučajevima i koji ukazuju da nema dana u kojem nije bilo neki od navedenih oblika destruktivnog ponašanja jednog dela omladine bilo da su verbalni konflikti, bilo da su u masmedijima, štampi ili drugim sredstvima informisanja koji često podstiču omladinu na nasilnička ponašanja. U sredstvima informisanja naročito su česta provokativna politička nadmetanja i prepucavanja političkih stranačkih rivala na unutrašnjoj političkoj sceni i na spoljnom planu na nacionalnim, ratobornim i drugim netrpeljivostima koja znatno utiču na ponašanje maloletničke populacije i njihov odnos nasilničkim ponašanjem.

U ovom slučaju neophodno je istaći uticaj političke elite na vlasti i njihovim odnosom na krivična dela koja u čestim slučajevima čine upravo njihovi partijski preipadnici ili pripadnici vladajućeg sluja. Organizovani kriminalitet i korupcija u najvećem broju su prisutni kod vladajućeg sluja, čiji članovi imaju pristup finasijskim i materijalnim sredstvima, kao i mogućnost da prikrivaju činjenje tih dela u cilju svog ili partijskog interesa. Upravo maloletni članovi porodica tog sloja čine prestupe i krivična dela znajući unapred da će biti zaštićeni i skriveni od strane političke elite, zbog čega su u najčešćim slučajevima motivisani činjenjem protizakonitih dela. Na suprot ovog dela omladine, pripadnici siromašnijih slojeva su motivisani za nedozvoljena dela kako bih na neki način izvršii nadoknadu ili stvorili neku povojniju situaciju bilo da je materijalna, socijalna ili nadmoć nad drugima. Često su u situaciji da izbegavaju, da smanjuju i da svode izgrečno ponašanje na manju meru znajući da će biti sankcionisani i da neće imati nikakvu zaštitu od predstavnika vlasti kao njihovi vršnjaci baš iz tog dela stanovništva. Upravo ti navodi nam ukazuju na političko stanje u Republici Srbiji i nekim zemljama u okruženju u kojima je organizovani kriminalitet i korupcija dostigla stepen usijanosti ili neizdržljivosti kod stanovništva.

Ratni sukobi na Balkanu kao faktor, koji delimično utiče na razvoj omladine i njihovo ponašanje prema nasilničkim i destruktivnim aktima delovanja. Deca koja su rođena u vremenu rata i ratnih sukoba su u potpunosti živela i žive drugojačije u odnosu na decu koja se razvijaju u miru i prostoru koji se ne suočava sa ratnim dejstvima. Građanski sukobi na prostoru Republike Srbije tj njenom delu Kosovu i Metohiji, Republici Hrvatskoj, Republici Bosni i Hercegovini i međugrađanskim odnosima ovih država, znatno su uticali na negativno ponašanje kako pojedinih porodica, njihove dece i dece u njihovom

⁸ Mile Rakić, Ljubo Pejanović, Redajziniranje sistema bezbednosti kao odgovor na maloletničku delikvenciju, Tematski naučni skup maloletnička delikvencija kao oblik društveno-neprihvatljivog ponašanja MUP RS, Banja Luka, 2008. str.92-93.

okruženju. Ratno razaranje države, materijalnih vrednosti, gubici članova porodice, prijatelja i sugrađana, su u najvećoj meri doprineli kako na psihičkom ponašanju roditelja i okruženja, tako na razvoju omladine i socijalnom stanju koje je uslovalo nedaće i dovelo ogromni broj porodica do bede i siromaštva, a time je doprinelo i na nasilničko ponašanje mlade populacije. U nedostatku roditelja i njihovog starateljstva, sredstava za život i opstanak, kod većeg broja porodica i njihovih članova uslovalo je drugačijim odnosima prema državi, imovini, članovima porodice i konpletnom okruženju i suživotu sa moćnijim i socijalno-ekonomski razvijenim porodicama i njihovim članovima. Taj odnos se posmatra u jednoj vrsti ljubomore ili zavisti prema onima koji imaju i porodicu i vlast, kao i onima koji su materijalno situirani. Taj odnos je motivisan u smislu nasilničkog ponašanje od strane onih koji od toga nemaju ništa ili imaju minimalne uslove za život, prema onima koji imaju sve ili veći deo od navedenog. Istina je da ima i onih ponašanja ispoljenih od pojedinih grupa iz sastava onih koji imaju dobre političke, ekonomske i socijalne uslova, koji čine nedolično nasilje motivisano obesti, nametanjem sile i netrpeljivosti prema sugrađanima prispelim sa drugih područja ugroženih ratnim situacijama i siromaštvom. Istovremeno se pojavljuju i ona ponašanja koja su motivisana na nacionalnim osnovama prema građanima prispelih sa drugih prostora, a koji su druge nacionalnosti i veroispovesti čiji pripadnici su iz političkih motiva izazivali ratne sukobe u svojim državama ili prema građanima drugih država.

Sve navedeno su faktori i motivi koji su dovodili i dovode do pojedinačnih i grupnih nasilničkih ponašanja i ugrožavanja iz političkih, nacionalnih, kao i ekonomskih razloga. Nedolična nasilnička ponašanja se ispoljavaju na raznim skupovima na kojima se okuplja veći broj građana, a naročito na sportskim terenima gde su sportska nadmetanja između klubova, reprezentacija i drugih oblika nadmetanja. Organizatori i nosioci nasilničkog ponašanja obično su pojedince ili grupe tzv huligani koji započinju i povedu i druge grupe maloletnika na sukobe, tuče i rušilačko delovanje. Maloletnici i pripadnici navijačkih grupa bilo da su protivničkih sportskih grupa, ili da su protivnici navijačkih grupa drugih država koji prate svoje sportske klubove ili reprezentacije, dovode do međusobnih obračuna manjih i većih razmera na kojima dolazi do povrede većeg broja maloletnika i drugih građana, gubitka života i uništenja materijalnih vrednosti u najvećem broju na nacionalnoj osnovi između grupa koji su bili ratom zahvaćeni.⁹

---

⁹ Na sportskim terenima u najvećem broju slučajeva dolazi do sukoba između navijačkih grupa između srpskih i hrvatskih klubova, sa incijativom sa obe strane. Kad su u pitanju reprezentacije takođe dolazi do sukoba navijačkih grupa koje podržavaju svoju reprezentaciju u cilju njenog eliminisanja iz daljeg takmčenja kao što je bio slučaju Srbija-Italija u Torinu 2010.

Faktori koji utiču bliski nastalom vremenu, takođe su jedan od motiva koji utiču na nasilničko ponašanje pojedinaca ili grupa na jednom ili više prostora. U ovom slučaju često doprinose uslovi odgoja i vaspitanja omladine i njen odnos prema novonastalim vremenskim uslovima. U predgodnom stavu rečeno je da je rat i ratna dejstva znatno uticao na ponašanje omladine i njenog odnosa u novonastalom vremenu koje je sa sobom donelo politička, ekonomska, socijalna, demografska i druga ponašanja, koja nameću ekonomski razvijene države i korporacije preko globalizacije i promene svetskog poredka i nametanje novog po želji i interesu nosioca političkih odnosa. Svakako, ovom je neophodno dodati i činjenice koje su doprinele promeni političkih odnosa na globalnom, regionalnom i nacionalnom planu. Vaspitni uslovi znatno su izmenjeni u odnosu na predhodne vremenske periode u kojim omladinska populacija u potpunosti se našla u nekim drugim odnosima koji su u suprotnosti predhodnim. Menjaju se državne granice, a nove države potpuno uslovljavaju drugačije političke, ekonomske, pravne, socijalne i druge odnose, kako na međunarodnom tako i nacionalnom planu. U tom smislu ekonomski-rezvijene države diktiraju i nove odnose u kojima se omladina vaspitava u domenu i prilagođavanju odnosima u tim državama kako bih se uklapali i prilagođavali tim uslovima i životu u ekonomski-razvijenim državama. Promenom državnog boravka i uslova života, mnogima se otežavaju uslove za život u nedostatku sredstava za život u višem ekonomskom standardu, mnogi pribegavaju maloletničkoj delikvenciji i sukobima sa vršnjacima iz ekonomski-rezvirjenog staleža ili pak radi sticanja sredstava za život. Na suprot ovim motivima omladinci iz ekonomski-razvirjenog sveta takođe pribegavaju nasilju prema novim stanovnicima koji su vaspitavani drugačijim odnosima i koji potiču iz nerazvirjenog sveta, a četi su sukobi na nacionalnim motivima. U ovim smislu ekonomski-razvirijene države i nametanje njihovog novog poretka većini država u najvećoj meri snose odgovornost i prema ponašanju omladine na našim prostorima.

3.6. Uticaj porodice na ponašanje maloletnika

Porodica se vrlo čedsto dovodi u vezu sa vaspitanjem omladine tj maloletnika, pa i u svim pojavanim oblicima pataloškog ponašanja. Pojavni pataloški oblici se ispoljavaju u delikvetnom ponašanju najmlađih članova, a koji se obično dovode u vezu sa negativnim porodičnim uticajem na opšta ponašanja pa i delikvetna. Između mnogih faktora koji utiču na razvoj maloletnika i omladine, porodica spada u red uticajnog faktora na razvoj maloletnika uopšte pa i delikvetnog ponašanja. Ta ponašanja znatno utiču na ugrožavanje bezbednosti zdravlja i života ljudi, kao i sistema bezbednosti čija je uloga ostvarernja potpune ili većinske bezbednosti svih vrednosti

društva. U ovom slučaju je ugrožena i porodična bezbednost kako od svojih delikventnih članova tako i njihovog okruženja u kojem se kreću.¹⁰

3.7. Maloletnici koji vreše nasilje

Maloletnici, ili školarci ili đaci koji pribegavaju nasilju među kojim su i muškog i ženskog pola, u najčešćim slučajevima su motivisani različitim pobudama, kao što bih mogle biti:

- u sredstvima informisanja su zastupljeni mnogobrojni filmovi koji pokazuju, kako i na koji način se vrše obračuni, nadmetanja i nametanje dominacije, a sve to utiče na maloletnike koji su motivisani da ih emitiraju i time kreiraaju sopdstveni imidž,
- roditelji, staratelji i starija braća i sestre, svojim odnosom prema mlađim doprinose nasilju, što sami čine nasilje nad decom, pa ta deca takva ponašanja prenose na vršnjake ili slabije od sebe,
- život i boravak maloletnika koji su skloni nasilju među nasilnicima i druženje sa njima, jedan je od česdtih uzroka i povoda primajući njihove osobine pa i oni pribegavaju i primenjuju te metode na druga lica koja postaju njihove žrtve,
- porodični problemi i razdvajanje roditelja, u velikoj meri je zastupljen osnov za nasilničko ponašanje maloletnika, koji nemaju odgovarajući roditeljski dom, toplinu i zaštitu, čime su ta deca bez kontrole prepuštena sama sebi i okako pribegnu n asilničkom ponašanju.
- Mentalitet građana i roditelja, kao i neuređenost sistema zaštite, u velikoj meri utiču na nedolično ponašanje dece na način neprijavljivanja nasilja organima bezbednosti, škole, sovcijalnim radnicima, kao i roditeljima čija deca pribegavaju nasilju, kao i mnogi drugi uslovi, uzroci i primeri.

Između mnogobrojnih metoda, načina, oblika i primene nasilničkog ponašanja između maloletnika su tuče, masovne tuče, zlostavljanja i mučenja i posedovanje i rasturanje narkotika među omladinom.

a) Pojedinačne i grupne tuče

Pojedinačne tuče su masovna i svakodnevna pojava između maloletnika, skoro u svim školama u Republici srbiji. Istraživanje je pokazalo da je četvrtina maloletnika jednom ili više puta doživelo verbalne nasilje vredenjem, a na osnovu čega su proisticala tuče u kojima su učestvovali

¹⁰Mile Matijević, Tamara Bujanović, Uzroci, uslovi i fenomeni maloletničke delikvencije, tematski naučni skup, maloletnička delikvencija kao oblik društveno-neprihvatljivih ponašanja, MUP Republike Srpska, Banja Luka, 2008. str. 61.

dvoje ili grupa maloletnika. U dvadeset i šest osnovnih škola u Srbiji koje su obuhvaćene ovim istraživanjem, a na osnovu podataka Unicefa, ustanovljeno je da bezbednost u školama nije na očekivanom i nije zadovoljavajuća. U većem broju od pojedinačni nastaju ili se proširuju na grupne i masovnije tuče između maloletnika. Grupne tuče nastaju u samoj školi, a i između grupa jedne škola sa grupama druge škole ili se formiraju grupe na ulicama i zakazuju grupne tuče.

b) Zlostavljanje maloletnika

Zlostavljanje i mučenje maloletnika u svetu, Evropi, Balkanu pa i Srbiji je pojava novijeg doba, kojom je izložen veći broj omladinaca od strane starijih, vršnjaka i školskih đaka. Zlostavljanje i močenje kao metod psihičkog i fizičkog ugrožavanja maloletnika je protivzakonito i krivično delo, a koje je u porastu. Zlostavljanja se vrše od strane roditelja, rodbine, staratelja, vaspitača, policije, vršnjaka i drugih prolaznika, kojima su izložena deca i drugi maloletnici. Zlostavljanje i močenje se vrši u stanu, ulici, obdaništu, školi, vaspitnim ustanovama i drugim objektima u kojima su izložena deca. Ova vrsta nasilja utiče na psihičko i fizičko zdravlje, usled čega dolazi do psihičkih i zdrastvenih oboljenja, gubitka delova tela, pa i gubitka života.

c) gajenje i rasturanje narkotika

Narkotički opijati su međunarodni fenomen koji postoji od postanka čoveka, ali je kao problem i fenomen u savremenom svetu dostigao takve razmera da je ogromni broj stanovnika na zemlji planeti ugrožen od ove opasne pojave, među kojima i maloletnici. Proizvodnju i rasturanje narkotika vrše određene porodice, narko-kriminalne grupe, pa i neke države u Svetu. Po proizvodnji narkotika između mnogih poznate su države Avganistan, Pakistan, Kolumbija i druge. Dok rasturanje u najvećem broju i u velikim količinama vrše narko-kriminalne grupe koje su organizovane u grupacije i povezane između sebe i time čine protivzakonito naglo bogaćenje. U rasturanju narkotika uključuju se i pojedine porodice, a koje uključuju svoju i tuđu decu da na sitno rasturaju narkotike i po školama. U rasturanju narkotika dolazi do sukoba, tuča, povreda pa i života između korisnika i davaoca ovih opijata.

ZAKLJUČAK

Nasilje kod maloletnika u Svetu i Republici Srbiji je u stalnom porastu i predstavlja veliki problem kod školske omladine. Jedan od najvećih problema ukazuju rezultati istraživanja, koji pokazuju da je veći uticaj maloletnika na

maloletnike nego što je uticaj odraslih na maloletnike.

Državne institucije u Republici Srbiji pokušavaju svesti nasilje na najmanju moguću meru, ali postojeće metode ne daju očekivane rezultate, što uslovljava da država promeni metod delovanja i sprečavanja ovakvih aktivnosti.

Pokušaji roditelja, staratelja, nastavnika i predstavnika drugih državnih organa putem saveta, pritisaka i pretnji a ne uspevaju u onoj meri koja se očekivala, nasuprot jedan deo maloletnika koji čini suprotno i time kontrira navedenim institucijama.

U tom slučaju, država u potpunosti, mora menjati metode sprečavanja i suzbijanja maloletničke delikvencije, odnosno nasilja u školama između maloletničke populacije.

Nasilje u školama je učestalo i u porastu svi rezultati istraživanja na to upućuju, stoga država sa svim subjektima, sredstvima i metodama mora učiniti napora da se izmeni ova slika i da se nasilje svede na najmanju moguću meru.

Literatura

1. Dragan Simeunović, Političko nasilje, Poslovna politika, Beograd, 1989.
2. Grupa autora, Zbornik radova, Maloletnička delikvencija kao oblik društveno-neprihvatljivog ponašanja, MUP RS, Banja Luka, 2008.
3. Grupa autora, Sprečavanje i suzbijanje savremenih oblika kriminaliteta - IV, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009.
4. Grupa autora, Bilten br 528. Republički zavod za statistiku, Beograd, 2009.
5. Grupa autora, UNICEF, Škola bez nasilja, Beograd.
6. Mile Rakić, Ljubo Pejanović, Redizajniranje sistema bezbednosti kao odgovor na maloletničku delikvenciju, Zbornik radova, Maloletnička delikvencija kao oblik društveno-neprihvatljivih ponašanja, MUP RS, Banja Luka, 2008.
7. Milo Bošković, Krivično pravo, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2009.
8. VEB:<http://www.udrugaroditeljkapk.hr/kutak-za-sve-koji-rade-s-djekom/120-unimo-nasilje-neprihvatljivim>. Datum skidanja 15.7.2010.
9. Milo Bošković Kriminološki leksikon, Matica Srpska, Novi Sad. 2015. str.302.

Akademik prof. dr Ljubo Pejanović,
Akademik prof. dr Stevan Stojanović,

JUVENILE VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND THREATS TO YOUTH SECURITY IN SCHOOLS AND PUBLIC SPACES

Abstract

This paper aims to point out the existence, frequency, occurrence, aggression and significance of juvenile violence in the Republic of Serbia. As well as copying the same from the environment, both from the neighborhood and beyond. Therefore, in this sense, violence in the Republic of Serbia in the most common cases is copied, demonstrated and resorted to, in order for minors to prove that they can be equal with their peers outside our area. Violence among minors is becoming more aggressive, both in schools and outside schools. This applies, in most cases it has a basis and connection from the environment in which schoolchildren (pupils and students) spend most of their lives and stays with young people on the street and socializing with a number of members who are sympathetic or already involved in some a type of crime that includes juvenile violence.

Keywords: Minors, violence, beatings, fights, threats, schools, security

Проф. др Драган Батавелић

Правни факултет Универзитета у Кргујевцу

Драган Илиоски

Дипл. правник, Градска општина Звездара, Београд

ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ У КОНТЕКСТУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Сажетак

Злочини против човечности су нарочито гнусни облици противзаконитог понашања и поред тога чине део распрострањене или систематске праксе или политике. Због своје гнусности и распрострањености, они представљају флагрантне нападе на људско достојанство, на сам појам људскости. Сходно томе, они погађају, или треба да погађају, сваког припадника човечанства, без обзира на његово држављанство, етничку припадност и локацију.

Злочином против човечности се вређа човечност. Злочини против човечности обухватају тешка насилна дела која вређају људско биће тако што нападају саму његову бит: његов живот, слободу, физички интегритет, здравље и достојанство. Реч је о нечовечним делима чија мера или тежина прелазе границе које може толерисати међународна заједница на којој је затим да за њих тражи санкције.

Кључне речи: злочин, људска права, убиства, истребљење, поробљавања.

УВОД

Подела међународних кривичних дела први пут је усвојена на 14. Конгресу Међународног удружења за кривично право који је одржан 1989. године у Бечу. Та подела је подразумевала поделу на: 1) међународна кривична дела у ужем смислу (права или чиста) и 2) међународна кривична дела у ширем смислу. Као критеријум за ово разликовање узета је надлежност међународних кривичних судова који су надлеж-

ни само за суђење оптуженима за извршење међународних кривичних дела у ужем смислу. Међународна кривична дела у ужем смислу постављена су у виду: 1) злочина геноцида, 2) злочина против човечности, 3) ратних злочина и 4) злочина агресије.¹ Ова подела је начињена Римским статутом Међународног кривичног суда.

Међународна кривична дела у ужем смислу директно су инкриминисана правилима међународног кривичног права за које то право предвиђа јурисдикцију међународних кривичних судова. Њиховим санкционисањем се штите вредности које цела међународна заједница сматра нарочито важним и чијим се кршењем угрожава и сам опстанак те заједнице. Главне карактеристике међународних кривичних дела у ужем смислу су следеће: 1) двострука природа будући да њихово извршење повлачи, с једне стране, кривичну одговорност појединаца као њихових извршилаца или саучесника, односно надређених лица по основу командне одговорности али и међународноправну одговорност државе, с друге стране; 2) међународним злочинима се крше основна људска права и они су, стога, забрањени као репресалије у случају вршења исто таквих злочина друге супротстављене стране; 3) међународни злочини у ужем смислу у погледу кривичног гоњења и кажњавања не застаревају и 4) опште међународно право намеће обавезу државама да не крше основне норме које забрањују њихово вршење као обавезу *erga omnes*.²

Међународним кривичним делима *delicta iuris gentium* се крше правила међународног права и међународна заједница жели да их инкриминише и санкционише у оквиру националног кривичног законодавства. Овде се, заправо, ради о делима која имају основу у међународним забранама, али је кажњавање и кривично гоњење његових учинилаца остављено вољи националних кривичних законодавстава. У групу међународних кривичних дела у ширем смислу спадају кривична дела у вези са опојним дрогама или нуклеарним материјалима, безбедношћу ваздушног или поморског саобраћаја, дела у вези са проституцијом, порнографијом, трговином људима, трговином оружјем, заштитом животне средине, односно транснационална међународна кривична дела.³

Термин злочин против човечности први пут је у модерном схватању употребљен поводом масакра Отоманског царства над Јермени-

¹ Стојановић З., „Кривично право, Општи део“, Београд, 2000, стр. 33.

² Јовашевић Д., Симовић М., „Злочин геноцида: међународно право и право Босне и Херцеговине“, Годишњак Факултета правних наука, Година 6, Број 6, Бања Лука, 2016, стр. 175-193, стр. 179.

³ Крстаноски М., Василеска Л., „Осврт на међународна кривична дела везана за транснационални криминал“, Међународна кривична дела, Тара, 2013, стр. 105-112.

ма 1915. године. Наиме, израз је званично употребљен у Декларацији влада Француске, Велике Британије и Русије, као сила савезница у Првом светском рату. За означавање масакра над Јерменима, првобитно је предложен израз „злочин против хришћанства и цивилизације“, да би касније израз „хришћанства“ био преиначен у израз „човечност“.⁴ Карактеристике овог злочина су: 1) почињен током рата, 2) над цивилним становништвом, 3) карактерисан великим бројем жртава, 4) организовано спровођен ангажовањем државног апарата.⁵ Изражавање схватања да је Турска извршила масакр и изражавање схватања да ће се сви чланови турске владе сматрати лично одговорним, дало је полазну основу за даље третирање међународних кривичних дела. Понашање је евидентно такво да га само држава својим апаратом присиле може спровести, а поред одговорности коју држава сноси одговорност је и лична – свих оних који државу представљају и учествују у вођењу такве политике.

Мировним уговором из Севра из 1920. године, закљученог између савезничких сила са Турском, предвиђено је да ће Отоманско царство изручити савезничким силама оне особе које буду тражене као одговорне за масакре који су се одиграли на територији Отоманског царства. Но, Уговор из Севра никада није ступио на снагу. Усвојен је нови уговор, Лозански уговор, којим су сви турски злочини амнестирани.

ЗЛОЧИНАЧКО ДЕЛОВАЊЕ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

Појединачни акти извршења међународног кривичног дела, као што су: убиство, силовање, наношење телесних повреда и слична, заправо представљају „обична“ кривична дела која већ имају своје заштитне објекте. Међутим, тек када су извршени у једном нарочитом окружењу, које је изражено кроз општи елемент злочина против човечности, ова „обична“ кривична дела се уздижу у раван злочина против човечности као међународног кривичног дела. То значи да се појединачни акти извршења, извучени из контекста општег појма злочина против човечности, односно без испуњавања елемената општег појма злочина против човечности, не могу сматрати злочиним против човечности.

Злочин против човечности не може бити изведен без сагласности или садејства државе или организације која поседује привремено међународноправни субјективитет. Иза злочиначког деловања мора стајати држава са својим апаратом физичке силе и принуде, војском и поли-

⁴ Cassese A., „*International Criminal Law*“, Oxford, second edition 2008, стр. 101.

⁵ Шурлан Т., „*Злочин против човечности у међународном кривичном праву*“, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 89.

цијом, како би се пројекат злочиначког деловања могао и практично реализовати. Појединац нема ни потребну снагу, нити адекватна средства како би злочиначко деловање са успехом могао завршити. Управо зато је држава унета у позитивноправне дефиниције злочина против човечности, мада не директно и изричито, већ прикривено, заклоњено иза описних категорија као што су распрострањено, систематско, напад, политика, план или пак прећутно, као елемент који се подразумева у систему међународног јавног права.

Усвојене дефиниције злочина против човечности у статутима *ad hoc* Трибунала за бившу Југославију и *ad hoc* Трибунала за Руанду одступају од обичајноправног одређења у набрајању државе као елемената. Та околност доводила је до извесних противречности у примени дефиниције злочина против човечности. Један метод примене инсистирао је на строгом читању дефиниције статута, док је други приступ био усмерен ка посматрању елемената обичајноправног одређења. Из дефиниције злочина против човечности дате у Статуту Трибунала за бившу Југославију елемент плана или политике државе или друге организације у потпуности изостављен. План или политика стављени су у контекст распрострањености, систематичности и масовности ставом да такво понашање мора иза себе имати план или политику. Разлика у односу на старији обичајноправни концепт овог елемента који је доминирао у време Нирнбершког суђења огледа се у томе да се више не сматра да само држава може бити носилац плана или власти већ да то може бити и друга групација која *de facto* контролише одређену територију и слободно се креће унутар ње.⁶

Трибунал за бившу Југославију изразио је несигурност у погледу улоге коју би елемент политике требало да игра у утврђивању постојања злочина против човечности. Иако концепт злочина против човечности нужно подразумева елемент политике, постоји сумња да ли је то строги услов, као такав, за злочине против човечности, те да се чини да није нужно да таква политика буде експлицитно формулисана нити да то буде политика државе. Трибунал за бившу Југославију, тако и Трибунал за Руанду, постепено су одбацивали, те на крају и потпуно изоставили елемент политике или плана државе или организације, као један од суштинских услова за постојање злочина против човечности. Међутим, стиче се утисак да су основи за доношење оваквих одлука *ad hoc* трибунала правно слабо утемељени, односно правно дискутабилни.

Искључиво везивање за државу у извршењу и конципирању злочина против човечности показује се као захват у коме формалне препреке установљавања да ли је одређени ентитет држава могу блокирати пра-

⁶ Чобовић, З. „Хашки трибунал иза кулиса“, Евро, Београд, 2005, стр. 77-80.

вилно формирање појма злочин против човечности. Јер, и поред тога што је држава изворни и доминантни субјект међународног права, оно не садржи формулу за настајање државе. Из ових разлога, тврд став и чврсто везивање за државу делују неповољно са становишта проактивног става ка подвођењу под злочин против човечности што ширег спектра починилаца.⁷ Увођење другог ентитета сем државе у стварање општег контекста злочина против човечности лежи у покривању простора који се налази између државе као организатора дела и појединца који чини брутални злочин ван контекста, потом избегавање клопки позива на формалне елементе постојања државе и увођења у систем оних ентитета који у међународном праву имају привремени или прелазни субјективитет и карактер.⁸

Трибунал за бившу Југославију је поједине елементе који су саставни део обичајноправног одређења злочина против човечности, разматрао кроз своју праксу и третирао их као елементе општег појма. Напад је управо један од таквих елемената. Трибунал је дефинисао опште услове које једно дело мора испунити да би представљало злочин против човечности. Ти услови су следећи: „1) мора постојати напад; 2) дела оптуженог морају бити део тог напада; 3) напад мора бити усмерен против цивилног становништва било које категорије; 4) напад мора бити распрострањен или систематски; 5) починилац мора знати да његова дела улазе у оквир распрострањених или систематских напада усмерених против цивилног становништва.“

Према одредбама Нирнбершког статута, као радње извршења злочина против човечности су наведене: убиство, истребљење, поробљавање, депортација, прогањање и остала нечовечна дела. Римским статутом, радње извршења проширују се и по врсти и унутар врсте. Тако у погледу сексуалног насиља, поред радње извршења силовања Римским статутом као радње извршења злочина против човечности инкриминисане су и следеће радње: сексуално ропство, насилне трудноће, изазивање стерилитета, било који облик сексуалног угрожавања. Потом, додате су и радње извршења – изазивање нестанка лица и апартхејд. Прогон или прогањање проширено је и придодата су поступања која су универзално недопуштена сходно међународном праву.

⁷ Guzman M. M., „Crimes Against Humanity“, у: Schabas W. A., Bernaz N., „Routledge Handbook of International Criminal Law“, Routledge, 2010. стр. 121 – 137.

⁸ Шурлан Т., „Злочин против човечности у међународном кривичном праву“, оп. cit., стр. 273.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

Убиство

Право на живот припада категорији базичних права, подигнутих на ниво принципа, као база другим људским правима. Сходно томе, забрана убиства схватана је као право на живот. С обзиром на његову природу, кршење права на живот као најфундаменталнијег људског права, убиство сасвим легитимно представља радњу извршења свих међународних злочина. У Елементима злочина Статута Међународног кривичног суда се у односу на убиство наводе три елемента: 1) да је починилац убио једну или више особа, 2) да је дело почињено као део распрострањеног или систематског напада упереног против цивилног становништва и 3) да је починилац знао да је његово дело део или је намеравао да његово дело буде део распрострањеног или систематског напада на цивилно становништво. Трибунал за Руанду заузима став да је „убиство разумљиво и дефинисано у националним законима сваке државе те стога нема потребе за даљим објашњавањем овог забрањеног акта“.⁹

Трибунал за бившу Југославију убиство такође третира на сличан начин, а у члану 5а. Статута, саставни елементи убиства подразумевају смрт жртве као последицу чињења и нечињења оптуженог, где је понашање оптуженог било битан узрок смрти жртве. О кривици починиоца злочина се може говорити уколико је лице поступало на противправан начин, са намером да убије другог или да том лицу нанесе тешке повреде и тиме изазве смрт те особе.

Универзално схватање убиства као злочина против човечности у свим до сада усвојеним статутима међународних кривичних судова, па и у Римском статуту који садржи данас најрелевантнију дефиницију злочина против човечности као међународног кривичног дела, очигледно је примењен став да је убиство као опште, универзално познато и прихваћено кривично дело довољно јасно, а да се остали елементи општег појма злочина против човечности системски уклапају у дело.

Истребљење

Римски статут, у члану 7. став 2в. истребљење дефинише као *намерно подвргавање цивилног становништва животним условима, које између*

⁹ Robinson D., „*The Elements of Crimes Against Humanity*“, у: Lee R. S., „*The International Criminal Court. Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence*“, Transnational Publishers, 2001, стр. 80.

осталог карактерише лишавање хране и лекова, у намери да се на тај начин проузрокује уништење дела становништва.

У теорији међународног кривичног права се поставља питање да ли је убиство саставни део злочина истребљења. Тражени критеријуми за разликовање истребљења од убиства – да ли по основу радњи оптуженог, намери или околним елементима.

У Елементима кривичног дела Римског статута дефинисани су следећи елементи истребљења као радње извршења злочина против човечности: „1) Починилац је убио једну или више особа, укључујући проузроковање услова живота срачунатих на изазивање уништења дела становништва.; 2) Понашање представља или се одиграло као део масовног убиства припадника цивилног становништва.“

Поробљавање

Ропство се сматра једним од првих злочина препознатих са становишта међународног права, а на шта указује и чињеница да је ропство као такво обрађено у два конвенцијама посвећеним искључиво овом појму – Конвенција о ропству из 1926. године и Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и праксе сличне ропству из 1956. године.

У ставу 2(ц) члана 7. Статута Међународног кривичног суда, наводи се: „Поробљавање значи вршење појединачних или свих овлашћења која проистичу из права својине над неким лицем, а која подразумевају вршење ових овлашћења у трговини лицима, посебно женама и децом.“ У Елементима злочина даље се прецизира, уз навођење да се испољавање овлашћења која проистичу из права својине огледа у куповини, продаји, изнајмљивању или трампи, или испољавању над њима, на сличан начин, одузимања слободе. Даље, појашњава се да се другивид одузимања слободе може огледати у присилном раду или на неки други начин довођење особе у статус ропства како је он дефинисан Допунском конвенцијом из 1956. године.

Ропство не мора под обавезно да иде уз неко додатно окрутно понашање. Могуће је да лица која се налазе у ропском положају буду у животним условима повољним по опстанак, али да су лишена слободе. Пратећи елементи који уз губитак слободе карактеришу поробљавање односе се на принудни рад, као и на трговину тим лицима. На пример, држање лица у кући против њихове воље окарактерисано је као поробљавање. Карактеристике овог дела јесу да је одређени број лица држан у кући, кућа није била закључавана нити чувана, али је бекство било немогуће јер се кућа налазила у непријатељском окру-

жењу како војника тако и цивила. Такође, жртве су биле у регуларним животним условима, у погледу исхране, смештаја, опхођења, али су биле присиљене на рад који се сводио на кућне послове за непријатељске војнике. Опирање извршењу наметнутог посла доводило је до пребијања.¹⁰

Депортација

Депортација или присилно премештање становништва негација је слободе кретања као основног људског права изричито гарантованог, између осталог, и чланом 13. Универзалне декларације о правима човека и чланом 12. Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Према члану 7. став 2д Римског статута, депортација се одређује као *присилно премештање становништва подразумева насилно премештање лица у смислу истеривања или осталих принудних мера, са подручја на коме су лица законито настањена, супротно правилима утемељеним међународним правом.*

У Елементима кривичног дела Римског статута, у фусноти 12. даје додатно објашњење у погледу термина присилно, односно да присилно не значи директну употребу силе, већ се присилним сматра и када је до пресељавања дошло „из страха од насиља, принуде, притвора, психолошког угњетавања или злоупотребе власти против лица или више лица или искоришћавањем опште климе присиле“. Трибунал за бившу Југославију је у својој пракси третирао и присилно премештање као радњу извршења злочина против човечности уврштавајући ову радњу под термин „друга нехумана дела“. Трибунал заузима став да „термин присилно не означава само директну употребу силе, већ и стварање таквих услова који дејствују као присила, као што су нпр. страх од насиља, притисака, заробљавања, психолошки притисци, злоупотреба власти и уопште постојање ситуације у којој влада општа присила.¹¹

Мучење

Мучење је аспект најсуровије бруталности. Стога, не чуди чињеница да је забрана мучења изражена кроз већи број међународних аката. Најзначајније су: Универзална декларација о људским правима у члану 5, Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану

¹⁰ *Prosecutor v. Kunarac*, Case No. IT-96-23-T & IT-96-23/1-T, Judgement, § 540 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, February 22, 2001)

¹¹ *Prosecutor v. Krstić*, Case No. IT-98-33-T, Judgement, § 520 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, August 2, 2001)

7, бројне резолуције Генералне скупштине Уједињених нација, али је свакако најзначајнија Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака из 1984. године.

Ad hoc Трибунал за бившу Југославију је заузео став да је забрана мучења стекла статус *ius cogens*: „Јасно је да карактеристика *ius cogens* забране мучења артикулира идеју да је та забрана сада постала један од најфундаменталнијих стандарда међународне заједнице. Надаље, та је забрана замишљена тако да изазове ефекат одвраћања, тако што ће свим члановима међународне заједнице и појединцима над којима имају власт дати до знања да је забрана мучења апсолутна вредност од које нико не сме одступити.¹²

У Римском статуту тортура је дефинисана у члану 7. став 2(е): „тортура подразумева намерно проузроковање тежих патњи, било физичких било менталних, над лицем које је у притвору или под контролом окривљеног; под тортуром се неће подразумевати бол или патња, проузроковани случајно или као нераздвојна последица законских санкција“.

У Конвенцији о мучењу, мучење се може спровести само уколико „агент јавне службе или неко друго лице које делује по службеној дужности или на основу изричитог налога или пристанка службеног лица“. Елемент који је првенствено третиран као саставни део појма, а потом окарактерисан као факултативан, односи се на статус починиоца и евентуално присутног лица. Трибунал за бившу Југославију кроз своју праксу заузео остав да овај елемент није конститутивни елемент мучења, да је и сама дефиниција мучења усвојена у Конвенцији означена као дефиниција „за потребе ове Конвенције“, а да у међународном обичајном праву овај елемент није познат.¹³

Сексуално насиље

Римски статут у члану 7(г) сексуално насиље карактерише као силовање; сексуално ропство; насилну трудноћу; изазивање стерилитета или било који облик сексуалног угрожавања. Потреба опште заштите жена у свим околностима истицана је у више наврата. Тако на пример на Светској конференцији о људским правима у Бечу 1993. године владе су осудиле родно насиље и насиље над женама у оружаним сукобима и позвале на интеграцију права жена у општу заштиту људских права у систему УН. На потоњим конференцијама настављала се иста тенден-

¹² *Prosecutor v. Kunarac*, Case No. IT-96-23-T & IT-96-23/1-T, Judgement, § 466 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, February 22, 2001)

¹³ Шурлан Т., „Злочин против човечности у међународном кривичном праву“, *op. cit.*, стр. 320.

ција, а резултат рада на овом питању огледа се управо у уношењу ових одредаба у Римски статут.¹⁴

У међународном праву не постоји општи појам силовања и тек је с праксом међународних судова отворена тема дефинисања силовања као радње извршења међународних злочина. Трибунал за Руанду дефинише силовање као физички напад *сексуалне природе, почињен према особи у условима присиле. Сексуално насиље које укључује силовање, сматра се да је било који акт сексуалне природе који је почињен према особи под околностима присиле.*¹⁵ Трибунал за бившу Југославију заузима становиште да принуда, у погледу силовања најчешће схваћена као директна физичка принуда, овде поприма нешто другачији облик јер се не мора манифестовати у сваком конкретном случају. Наиме, могуће је да лица која су лишена слободе буду у дужем временском периоду силована, при чему нема директне физичке принуде, али ни могућности жртве да се одбрани у датим околностима потпуне потчињености моћи извршиоца.¹⁶

Силовање се у првом елементу везује за извршиоца физичке радње силовања, тј. изричито се наводи да је „учинилац напао тело особе понашањем које је резултирало пенетрацијом“.

Сексуално ропство представља облик ропства, као радње извршења поробљавања, те стога подразумева манифестацију права власништва над једном или више особа, као што су куповина, продаја, позајмљивање или размењивање или на неки други начин ограничавање слободе.

Присилна проституција је ближе дефинисана Елементима злочина. Први елемент одређује починиоца овог дела лице које је довело до ангажовања у сексуалном акту другог лица применом силе, претње силом, принудом. Други елемент присилне проституције издваја ову радњу извршења злочина против човечности у односу на остале због чињенице да присилна проституција подразумева и наплату или неки други облик задовољења за сексуалну корист.

Присилна трудноћа на начин како је одређена као радња извршења злочина против човечности у Римском статуту не захтева једино да жена затрудни. Римски статут присилну трудноћу одређује као незаконито затварање жена и изазивање насилне трудноће, са циљем утицаја на етнички састав становништва или извршавање осталих тешких кршења међународног права.

¹⁴ Шурлан Т., „Злочин против човечности у међународном кривичном праву“, *op. cit.*, стр. 322.

¹⁵ *Prosecutor v. Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T, Judgement and Sentence, § 598 (September 2, 1998)

¹⁶ *Prosecutor v. Kunarac*, Case No. IT-96-23 & IT-96-23/1-A, Judgement, § 129-133 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, June 12, 2002).

Присилна стерилизација је злочин који има следеће елементе: 1) да је починилац лишио једну или више особа биолошко-репродуктивног капацитета, те 2) да поступак није оправдан са становишта медицинског или болничког третмана лица у питању нити је поступак спроведен уз пристанак те особе. Стерилизација не мора бити трајна, њу је могуће вршити применом хемијских третмана, те стерилизација не значи нужно уклањање репродуктивних органа, медицински захват на њима нити оперативни захват.

Према Римском статуту, под сексуалним насиљем је уврштен „*било који други облик сексуалног угрожавања*“. Као елементи ове радње извршења злочина против човечности у Елементима злочина наводе се: 1) да је починилац извршио акт сексуалне природе над једном или више особа или да је довео до тога да једна или више особа почине акт сексуалне природе, 2) да је такав чин извршен применом силе или принуде, и 3) да је тежина тог чина на нивоу облика сексуалног насиља.

Прогон

Према Римском статуту, прогон се дефинише као „*прогон било које групе или колективитета по политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној и полној основи како је дефинисано у ставу 3, или на некој другој основи универзално недопуштеној у међународном праву, у вези са било којом радњом предвиђеној овим ставом или било којим другим злочином у надлежности Суда. Прогон значи намерно и тешко лишавање основних права, супротно међународном праву, из разлога припадања другој групи или колективитету*“.

Елементи овог злочина су: 1) суштина прогона захтева да је учинилац тешко лишио једно или више лица фундаменталних права, супротно међународном праву; 2) особа је лишена својих права због своје припадности групи или колективу; 3) основ за такво понашање базиран је на политичкој, расној, националној, етничкој, културној, религијској, полној или некој другој основи.

Статути оба *ad hoc* трибунала прогон везују једино за политичку, расну и верску основу. Бавећи се установљавањем критеријума по коме би се радње подводиле под прогон, Трибунал је заузео став да „*оптужба за прогон мора садржати следеће елементе: 1) оне елементе који су потребни за све злочина против човечности; 2) грубо или флагрантно ускраћивање темељног права које достиже исти степен тежине као и друга дела забрањена чланом 5; 3) дискриминаторну основу*“.¹⁷

¹⁷ *Prosecutor v. Kupreškić*, Case No. IT-95-16-T, Judgement, § 627 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, January 14, 2000)

Први елемент конципиран је као одређење радње. Састоји се из две радње: аспекта хапшења, задржавања или отмице једне или више особа и радње одбијања да се дају информације о хапшењу, задржавању или отмици или пак информације о судбини и боравишту тог лица или тих лица. Елемент 2. понавља опис елемента 1. одређујући да су хапшење, задржавање или отмица праћени одбијањем да се дају информације о лишењу слободе или о судбини и боравишту лица, с тим што је овај елемент уперен ка осталим лицима која су у вези са починиоцем из елемента 1, тј. која имају сазнање о елементу 1.

Апартхејд

Римски статут у члану 7. став 2(х) апартхејд дефинише на следећи начин: „злочин апартхејда значи нехумане радње сличног карактера са радњама садржаним у ставу 1, почињене у контексту једног институционализованог режима системског угњетавања и доминације једне расне групе над било којом расном групом са намером одржавања таквог режима“. Дакле, апартхејд се у Римском статуту дефинише кроз нехумане радње, чија секонкретизација заправо врши преко свих осталих радњи извршења злочина против човечности како су предвиђене чланом 7. став 1. Римског статута.

Радња је извршена у контексту институционализованог режима системског угњетавања и доминације једне расне групе у односу на другу расну групу или групе. Починилац је намеравао да предузимањем радње одржи режим.

Кажњавања починилаца злочина против човечности

Ретрибуција се у пресудама редовно одређује као осуда кривичног дела и учиниоца. Кроз ретрибуцију се манифестује одлучност међународне заједнице да не толерише тешка кршења међународног хуманитарног права, људских права, односно гнушање и згражавање над почињеним злочинима. Некада се томе додаје и да она доприноси смањивању гнева и осећања неправде код жртава и шире друштвене заједнице, који се свакако јављају као реакција на извршене злочине.¹⁸

У пресудама се уобичајено наглашава да превенција покрива оба своја модалитета – генералну и специјалну превенцију. У фокусу специјалне превенције је увек учинилац, док су, у погледу генералне пре-

¹⁸ Миладиновић-Стефановић Д., „Редовно одмеравање казне у кривичном праву“, докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Ниш, 2012. стр. 254.

венције, поједина већа настојала да ближе одреде адресате општег превентивног дејства одређујући у највећем броју случајева као основну циљну групу војне команданте. Ово с обзиром на то да њихова улога претпостављених носи са собом посебну одговорност за обезбеђење поштовања правила међународног хуманитарног права, људских права.

Трибунал за Руанду истиче да изречене казне морају бити усмерене, са једне стране, ка одмазди према учиниоцима који морају да увиде да су њихови злочини кажњени и осим тога, с друге стране, ка застрашивању, односно трајном обесхрабривању оних који ће покушати да такве злочине учине у будућности тако што ће им се ставити до знања да међународна заједница неће толерисати некажњавање за тешке повреде међународног хуманитарног права и људских права.¹⁹

Трибунал за бившу Југославију истиче да утврђивање „правичне“ казне зависи од циљева који се желе постићи. Трибунал указује да је одвраћање најважнији фактор одређивања одговарајуће казне за учињена међународна кривична дела. Стога, поред чињенице да учинилац треба да се одговарајућом казном одврати од тога да икада и помисли да поново учествује у таквим злочинима, и лица која се нађу у сличним ситуацијама треба да се исто тако одврате од вршења таквих злочина.²⁰ Неки други циљеви, осим ретрибуције и превенције се кроз праксу трибунала само спорадично пробијају до статуса битне смернице.

Римски статут у трећем делу који се односи на општа начела кривичног права, гарантује начело законитости. Изричито гарантовање начела законитости несумњиво представља позитиван помак у развоју међународног кривичног права. Међутим, колико је Статут, упркос гарантованом начелу законитости, далеко од прецизности и извесности каква постоји у националним правним системима показују норме посебног дела. То значи да су питања хијерархије дела, градирања казни и обезбеђивања конзистентности у кажњавању и даље више него актуелна. Непостојање посебних минимума и максимума у теорији је пропраћено коментаром да отвара широко поље за слободну судијску оцену и да не пружа у довољној мери правну сигурност.²¹

Казна затвора, сходно члану 77. Римског статута је главна казна коју Међународни кривични суд може изрећи учиниоцу било ког међународног кривичног дела из надлежности Суда. Римским статутом предвиђена су два модалитета казне затвора: 1) временска казна затвора,

¹⁹ Kittichaisaree K., „*International Criminal Law*“, Oxford University Press, Oxford, 2001, стр. 315.

²⁰ *Prosecutor v. Blaškić*, Case No. IT-95-14-T, Judgement, § 761. (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, March 3, 2000)

²¹ Миладиновић-Стефановић Д., *op. cit.*, стр. 299-300.

која не може трајати дуже од тридесет година и 2) казна доживотног затвора²², уз коју је постављен услов да је оправдана с обзиром на екстремну тежину дела и индивидуалне околности учиниоца. Римски статут не садржи правила о условном отпусту, него, уместо тога, чланом 110. Статута уводи један облик ревизије пресуде. Суд ће поново размотрити пресуду да би установио да изречена казна затвора треба да буде смањена, након што је лице одслужило две трећине казне, када се ради о лицу које је осуђено на временску казну затвора, односно након 25 година, када се ради о лицу које је осуђено на казну доживотног затвора. На овај начин Суд заправо обезбеђује једнообразан третман осуђених лица без обзира у којој земљи она издржавају своје казне.

Сходно ставу 2. члана 77. Римског статута, као додатак изреченој казни затвора, Суд може као споредне казне изрећи новчану казну и конфискацију прихода, имовине и добара који су добијени директно или индиректно тим злочином. Новчана казна се може изрећи било као алтернативна казни затвора, било као њој додатна казна. На Римској конференцији већина држава је подржала увођење новчане казне али искључиво као додатне казни затвора, истичући да се ради о тешким злочинима те да би стога било неприкладно изрицати новчану казну као главну казну. Статутарне одредбе су допуњене Правилником о поступку и доказима, који ограничава укупни износ новчане казне, тако да она ни у ком случају не сме прећи 75% од утврђене имовине осуђеног лица, а након умањења одговарајућег износа који би требало да задовољи финансијске потребе осуђеног лица и чланова његове породице који финансијски зависе од њега.

Римски статут конфискацију предвиђа као споредну казну иако је било предлога да конфискација у Римски статут не буде уведена као казна, већ као механизам који ће Суд захтевати да државе примењују при извршавању неког налога за репарацију.²³ У вези са новцем при-

²² Државе које су подржавале смртну казну у поступку креирања Римског статута, као компромисно решење уместо ње, прихватиле су доживотни затвор. Наиме, на Римској конференцији, група арапских земаља (Алжир, Бахраин, Египат, Иран, Ирак, Либија, Нигерија, Оман, Саудијска Арабија, Катар, Судан, Сирија, Уједињени Арапски Емирати и Јемен) и Карипске државе су отворено предложиле признавање смртне казне. Паралелно са овом иницијативом, Тринидад и Тобаго су указали на једну могућу основу за постизање компромиса када су истакли да, у складу са принципом комплементарности који признаје Статут, Тринидад и Тобаго задржавају суверено право да изрекну смртну казну лицима којима је ваљано суђено и која су проглашена кривим у овој држави за међународне злочине који су комплементарни надлежности Међународног кривичног суда.

²³ Коларић Д., „Систем казни у светлу Римског статута сталног Међународног кривичног суда“ у: „Наука Безбедност Полиција – Београд“, Vol. XI, No. 2, стр. 125.

купљеним наплатом новчаних казни, предлог се односи на стварање наменског фонда, односно, повраћај средстава држави из које су жртве, док се једна могућност тичала пребацивања средстава судском администратору, како би се њима покрили судски трошкови.²⁴

ЗАКЉУЧАК

У даљем развоју, као и изградњи општег теоријског појма злочина против који би био ослобођен притиска процесноправне спроводљивости и постизања компромиса међу државама за усвајање дефиниције, а у духу реалистичко-идеалистичког концепта, улога државе морала би бити истакнута у први план. Да би међународна заједница била заинтересована и имала правни основ да процесуира оличена у међународном суду, држава или ентитет који формално није држава, а карактеришу га битне државне карактеристике, те евентуално поседује прелазни међународноправни субјективитет, мора бити у центру догађаја. Процесуирање на међународном нивоу требало би да буде усмерено на оне појединце у којима је оличена држава. Појединци који су посредни спроводиоци политике државе остављају се у надлежности националних правосуђа.

Бројно извршење кривичних дела против великог броја жртава и на једном ширем подручју јесте свеprisутан напад. Појам „систематизованости“ напада има своју суштину. Систематски напад јесте онај који је планиран, организован и извршен складно. Напад чини системским вођство које је обезбеђено непосредним извршиоцима дела. Да би извршилац дела убиства могао бити учесник злочина против човечности он мора имати и свест о свом учешћу у ширем окружењу у којем се дешава то појединачно убиство које он врши и још мора хтети да његово дело буде део тог ширег окружења. Ово стога што је његово дело „део“ свеprisутног и системског напада што за собом повлачи и свест да се неко, иначе појединачно, дело уздиже и поприма нови облик. Извршилац мора бити свестан нове природе и новог значаја коју његово дело добија као „део“ једне шире целине, свеprisутног и системског напада, односно мора бити свестан новог степена опасности које оно добија као део напада. Ово се по природи односи само на оног учесника у злочинима против човечности који се налази на доњој граници учествовања. Онај учесник у злочинима против човечности који планира, организује и систематизује извршење великог броја кривичних дела, има

²⁴Schabas W.A., „*The Penalty Provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace and Human Rights*“ стр. 130. у: „*The Role of the International Criminal Court*“, Transnational Publishers, Ardsley, New York, 2000, стр. 105-135.

пуну свест о општем елементу злочина против човечност, јер га је сам створио. Може се узети да је појам „политике“ обухваћен појмом „систематизованости“, а појам „напада“ са појмом „свеприсутности“, што их чини непотребним за давање те оријске одредбе општег појма злочина против човечности. Појам „било којег цивилног становништва“ је такође непотребан.

Судска пракса кроз низ случаја је доказала и документовала да постоји тесна веза између учиниоца злочина против човечности и самог политичког врха државе агресора. Према свему наведеном можемо закључити да је злочин не само кривично дело већ и једна друштвена појава која се може услед одрђене парадигме која је постављена од стране назовимо нормалног света, може довести до истребљења не само једне расне, културне или верске заједнице већ и одређене групе људи која има исте ставове и опредељења, према томе, сам термин и дела која су већ означена као те појаве који су се десиле кроз историју и која су без оправдања морају бити константно на неки начин промовисана како се не би поновила никада и нигде. С тим у вези потребна је стална едукација становништва и континуирана дорада свих законодавстава на свим нивоима власти.

Литература и извори

1. Guzman M. M., „*Crimes Against Humanity*“, у: Schabas W. A., Bernaz N., „*Routledge Handbook of International Criminal Law*“, Routledge, 2010.
2. Јовашевић Д., Симовић М., „*Злочин геноцида: међународно право и право Босне и Херцеговине*“, Годишњак Факултета правних наука, Година 6, Број 6, Бања Лука, 2016
3. Kittichaisaree K., „*International Criminal Law*“, Oxford University Press, Oxford, 2001.
4. Коларић Д., „*Систем казни у светлу Римског статута сталног Међународног кривичног суда*“ у: „*Наука Безбедност Полиција – Београд*“, Vol. XI, No. 2.
5. Крстаноски М., Василеска Л., „*Осврт на међународна кривична дела везана за транснационални криминал*“, Међународна кривична дела, Тара, 2013.
6. Миладиновић-Стефановић Д., „*Редовно одмеравање казне у кривичном праву*“, докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Ниш, 2012.
7. *Prosecutor v. Kunarac*, Case No. IT-96-23-T & IT-96-23/1-T, Judgment, § 540 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, February 22, 2001).

8. *Prosecutor v. Krstić*, Case No. IT-98-33-T, Judgement, § 520 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, August 2, 2001).
9. *Prosecutor v. Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T, Judgement and Sentence, § 598 (September 2, 1998).
10. *Prosecutor v. Kupreškić*, Case No. IT-95-16-T, Judgement, § 627 (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, January 14, 2000).
11. *Prosecutor v. Blaškić*, Case No. IT-95-14-T, Judgement, § 761. (Int'l Crim. Trib. for the Former Yugoslavia, March 3, 2000).
12. Robinson D., „*The Elements of Crimes Against Humanity*“, у: Lee R. S., „*The International Criminal Court. Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence*“, Transnational Publishers, 2001.
13. Стојановић З., „*Кривично право, Општи део*“, Београд, 2000.
14. Schabas W.A., „*The Penalty Provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace and Human Rights*“ стр. 130. у: „*The Role of the International Criminal Court*“, Transnational Publishers, Ardsley, New York, 2000.
15. Cassese A., „*International Criminal Law*“, Oxford, second edition 2008.
16. Чобовић, З. „Хашки трибунал иза кулиса“, Евро, Београд, 2005.
17. Шурлан Т., „*Злочин против човечности у међународном кривичном праву*“, Службени гласник, Београд, 2011.

PhD Dragan Bataveljić

Faculty of Law, University of Kragujevac

Dragan Ilioski

LLB, City Municipality of Zvezdara, Belgrade

CRIMES AGAINST HUMANITY IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Abstract

Crimes against humanity are particularly heinous forms of illegal behavior and in addition form part of widespread or systematic practices or policies. Because of their abomination and prevalence, they represent flagrant attacks on human dignity, on the very notion of humanity. Accordingly, they affect, or should affect, every member of humanity, regardless of their citizenship, ethnicity and location.

The crime against humanity offends humanity. Crimes against humanity include grave acts of violence that offend the human being by attacking his very being: his life, liberty, physical integrity, health and dignity. These are inhumane acts whose scale or severity exceeds the limits that can be tolerated by the international community, which is then responsible for seeking sanctions for them.

Keywords: crime, human rights, murder, extermination, enslavement.

Conclusion

In further development, as well as the construction of a general theoretical concept of crime against which would be freed from the pressure of procedural implementation and compromise between states to adopt a definition, and in the spirit of realistic-idealistic concept, the role of the state should be highlighted. In order for the international community to be interested and have a legal basis to prosecute persons in an international court, a state or entity that is not formally a state, and is characterized by important state characteristics, and possibly has a transitional international legal subjectivity, must be at the center. Prosecution at the international

level should be aimed at those individuals in whom the state is embodied. Individuals who are indirect implementers of state policy are left to the jurisdiction of national judiciaries.

Numerous crimes against a large number of victims and in a wider area is a ubiquitous attack. The notion of “systematization” of attacks has its essence. A systematic attack is one that is planned, organized and carried out harmoniously. The attack makes systemic leadership provided to the immediate perpetrators. In order for the perpetrator of the murder to be a participant in a crime against humanity, he must be aware of his participation in the wider environment in which the individual murder he is committing and must still want his work to be part of that wider environment. This is because his work is “part” of the ubiquitous and systemic attack, which entails the awareness that someone, otherwise individually, the work rises and takes on a new form. The perpetrator must be aware of the new nature and new significance that his work received as a “part” of a wider whole, ubiquitous and systemic attack, ie he must be aware of the new degree of danger that he received as part of the attack. This by nature applies only to those participants in crimes against humanity who are at the lower limit of participation. The participant in crimes against humanity who plans, organizes and systematizes the commission of a large number of crimes, is fully aware of the general element of crimes against humanity, because he created it himself. It can be assumed that the notion of “politics” is included in the notion of “systematization”, and the notion of “attack” with the notion of “omnipresence”, which makes them unnecessary for giving the Oriya provision of the general notion of crimes against humanity. The notion of “any civilian population” is also unnecessary.

Judicial practice through a number of cases has proven and documented that there is a close connection between the perpetrator of crimes against humanity and the very political leadership of the aggressor state. According to all the above, we can conclude that crime is not only a crime but also a social phenomenon that can due to a certain paradigm set by the so-called normal world, can lead to the extermination of not only one racial, cultural or religious community but also certain groups which has the same attitudes and determinations, therefore, the very term and works that have already been marked as those phenomena that have occurred throughout history and which are without justification must be constantly promoted in some way so that it is never repeated anywhere. In this regard, it is necessary to constantly educate the population and continuously refine all legislation at all levels of government.

Vasilija Tufegdžić

Dipl. pravnik, JKP Infostan Tehnologije Beograd

BEZBEDNOSNI RIZIK OD POŽARA U REPUBLICI SRBIJI I MEHANIZMI PREVENCIJE

Sažetak

Požari danas predstavljaju jedan od krupnijih bezbednosnih problema u svim razvijenim zemljama sveta. Njihove posledice su pretežno veoma velike, kako po imovinu ljudi, a neretko se posledice broje i u ljudskim žrtvama. Iako je tehnologija zaštite od požara u poslednje vreme napredovala, i danas statistika upozorava da su požari prisutni, da se javljaju i u urbanim i ruralnim sredinama i u svim godišnjim dobima. Uzroci požara su vrlo raznovrsni, a pretežno se mogu podvesti pod ljudski nemar koji je najjači okidač i uzročnik požara.

Ključne reči: požar, vatrogasci, šteta, žrtve, uzrok, prevencija.

1. UVOD

Požar bi se mogao definisati kao nekontrolisano širenje vatre u prostoru, nanoseći pri tom materijalnu štetu i izazivajući žrtve. Za razvoj požara je potrebno postojanje zapaljive materije, neprestani dotok kiseonika i požarnu zonu, kao i neophodna energija za postojanje požara. Požari se, prema svojoj vrsti mogu klasifikovati na požare čvrstih materija, kad dolazi do zapaljenja drveta, tekstila, uglja, biljne materije, plastične mase i sl. Potom postoje požari tehničkih i lako zapaljivih materija, kao što su benzin, ulje, boje i lakovi, alkohol, smola i sl. U požare zapaljivih gasova spadaju požari izazvani butanom, propanom, metanom, acetilenom i drugim gasovima. Požari lakih metala su požari izazvani magnezijumom, titanom, elektronom i njihovim legurama. Naposljetku, ali po značaju među prvim su takozvani kućni ili kuhinjski požari, koji su najčešće izazvani neispravnim instalacijama, ljudskom napežnjom ili nestručnom ili nemarnom upotrebom kućnih aparata.

Prema evropskim normama¹, požari su razvrstani u nekoliko razreda, koji su nazvani prema abecednom redosledu. Tako su u „A“ klasu svrstani

---

¹ Evropska norma požara EN2.

požari čvrstih materija koje sagorevaju plamenom ili žarom. U „B“ klasu su svrstani požari zapaljivih tekućina, koje se mešaju sa vodom, kao što su na primer naftni derivati, ulja, razređivači i druge. U „C“ klasu požara su svrstani požari izazvani gasovima, kao što su propan, butan, acetilen i slično. U „D“ klasu su svrstani požari lakih metala, kao što su aluminijum i magnezijum sa njihovim legurama, a u „F“ klasi su požari izazvani paljenjem masti biljnog i životinjskog porekla, često prisutni u domaćinstvima i ugostiteljskim objektima. Evropskim normama je ukinuta „E“ klasa požara, koja se ranije odnosila na požare u električnim instalacijama napona do 1.000 volti.

Ono što je iz svakodnevnog života poznato, to je da su požari i njihova razorna moć uzrok velikih materijalnih šteta i često uzrok ljudskih žrtava. U urbanim gradskim sredinama, oni mogu da nastanu u stambenim objektima i to kako individualnim, tako i kolektivnim, potom mogu da nastanu u ugostiteljskim objektima, mogu da nastanu na motornim vozilima i vozilima javnog gradskog prevoza, dok u ruralnim sredinama požari takođe nastaju na stambenim objektima individualnog tipa, pomoćnim objektima i štalama, nastaju u poljima i šumama i na motornim vozilima i poljoprivrednim mašinama.

2. ANALIZA POŽARA

Za potrebe ovog rada, koautori su kao uzorak uzeli požare koji su se dogodili na području Republike Srbije za vremenski period od maja 2016. godine, do maja 2017. godine. Na tabeli 1 je prikazana statistika požara u urbanim i ruralnim sredinama sa procenjenom materijalnom štetom i ljudskim žrtvama:

Tabela 1:

Lokalitet	Materijalna šteta	Ljudske žrtve
Požari u urbanim sredinama	Izgorelo: 26 stanova; 11 kuća; 17 poslovnih objekata; 4 barake; 3 železnička vagona; 1 radionica; 2 garaže; 8 ugostiteljskih objekata; 1 deponija smeća	Ukupno stradalih lica: 8 Ukupno povređenih lica: 22.

Lokalitet	Materijalna šteta	Ljudske žrtve
Požari u ruralnim sredinama	Izgorelo: 2 stana; 17 kuća; 3 vikendice; 6 štala i pomoćnih objekata; 2 poljoprivredne parcele; 3 poslovna objekta; 1 ugostiteljski objekat; 1 deponija smeća	Ukupno stradalih lica: 12. Ukupno povređenih lica: 2

U prilog Tabeli 1 je još podatak da je u posmatranom periodu bilo ukupno 114 požara na teritoriji Republike Srbije. Shodno podeli, koja je izražena u Tabeli 1, požara u urbanim sredinama je ukupno bilo 82, dok je u ruralnim sredinama bilo ukupno 32 požara.

Sledeći parametar istraživanja na datom uzorku jeste uzrok nastalih požara. Kod ove varijable se mora najpre naglasiti da prema zvaničnim izvorima za veliki deo nastalih požara uzrok ili uzročnik nije poznat. Ostali se mogu razvrstati, kao na Tabeli 2:

Tabela 2:

Uzrok požara	Broj požara
Podmetnuti požar	5
Kvar na instalacijama	10
Ljudski nemar	10
Eksplozija plinskog uređaja	3
Samozapaljenje smeća	2
Masnoće u kuhinji	3
Neispravni uređaji domaćinstva	6
Individualni grejni uređaji	6
Udar groma	1

Datih devet varijabli kao uzročnika požara u posmatranom periodu, svaka ponaosob, ali i u koheziji, predstavljaju najdominantnije uzročnike, koji imaju različit značaj i ulogu u ukupnoj konstelaciji ovog bezbednosnog problema požara u Republici Srbiji, uz veliku verovatnoću da su iste varijable zastupljene i u drugim državama, samo verovatno u drugačijim brojčanim izrazima. Dve varijable i to kvar na instalacijama i ljudski nemar dele prvo mesto među uzrocima požara u Republici Srbiji. Kvarovi na instalacijama, i to pretežno elektro i grejnim su rezultat činjenica koje su determinisane sociološkim i kulturološkim faktorima. Teška materijalna situacija kod većine je uzrok da se zastarele i oštećene instalacije ne menjaju blagovremeno, te se ne sagledava realno taj problem, već se njegova sanacija odlaže, sve dok posledice neispravne instalacije ne eskaliraju požarom sa velikom materijalnom štetom i neretko ljudskim žrtvama. Pored ovog sociološkog problema, izražen je i problem amaterizma na strani lica koja se prihvataju da vrše poslove na instalacijama, među kojima u velikoj meri ima dosta priučenih majstora, u narodu poznatih kao dundžeri, koji se razumeju u mnoge poslove, a zapravo ni jedan ne umeju kvalitetno da urade. Ulazeći u koštac sa poslovima na električnim i grejnim instalacijama, ova lica usled neznanja često prave katastrofalne greške, koje za posledicu imaju požar u objektu.

Ljudski nemar je takođe visoko rangirani uzrok požara u Srbiji iz razloga što se većina ljudi rukovodi da do požara neće doći, da oni ne nastaju kod njih i da eventualni trenutak nepažnje ne može biti toliko presudan za izbijanje požara. Većina ima nehatan odnos prema uređajima podobnim da izazovu požar, ostavljaju ih uključene bez nadzora ili ih iz zaborava ostavljaju uključene, potom u prirodi pale razno rastinje i korov ili bacaju opuške cigareta i time izazivaju velike požare. Kao posebno interesantan primer, ovde treba navesti slučaj starije žene iz Niša, koja je upalila kandilo kako bi okadila stan, a potom je kandilo, u kome je još tinjao žar stavila u orman pun odeće. U kratkom roku se žar proširila na odeću, koja je lako zapaljiva, čime je izazvan požar u stanu. Takođe, nehatno bačen opušak cigarete, koji se zadržao na komšijskoj terasi, bio je podoban da izazove požar u višespratnici u Boru. Ima još mnogo sličnih primera, gde su zaboravljene šerpe sa hranom na uključenim šporetima, uključene pegle i fenovi izazvali strašne posledice po život i imovinu ljudi. Kod svih ovih požara uzrok je samo i isključivo ljudski nemar. Ljudski nemar posebno učešće ima u požarima izazvanim na poljoprivrednim poljima, gde poljoprivrednici pale strnjiku, tuluzinu i nisko rastinje, što često izaziva katastrofalne požare jer se vatra ostavlja bez nadzora i pod dejstvom vetra se brzo širi.

Drugo mesto takođe dele dve varijable uzroka požara i to neispravni uređaji u domaćinstvu i individualni grejni uređaji. Kao i kod prve varijable, koja se odnosi na neispravne instalacije, može se reći da su skoro isti razlozi i kod

neispravnih uređaja u domaćinstvu. Teška materijalna situacija često odlaže kupovinu novih i ispravnih uređaja, te se stari, dotrajali i neispravni uređaji i dalje drže u domaćinstvima, uprkos tome što nisu bezbedni i ne rade dobro. Iz tog razloga dolazi do paljenja motora zamrzivača, do eksplozije televizora, bojlera i drugih uređaja podobnih da izazovu požar i samim tim veće posledice. Kad su u pitanju individualni grejni uređaji, njihova zastupljenost u požarima je daleko veća kod ruralnih požara, gde je veći broj individualnih grejnih uređaja, koji se mahom pokreću na čvrsto gorivo. Šporeti, u narodu poznati kao „Smederevci“, potom električne grejalice, kotlarnice i drugi oblici individualnih grejnih tela, imali su veliki udeo u izazivanju požara.

Podmetnuti požari zauzimaju treće mesto uzroka požara u Republici Srbiji, međutim zbog posebnog bezbednosnog i pravnog značaja ovog problema, o njemu će se detaljnije govoriti u sledećem odeljku.

Četvrto mesto među uzrocima požara dele eksplozije plinskih uređaja i masnoće u kihinjama. Na ovom mestu se posebno mora naglasiti da u analizu nisu uzeti slučajevi eksplozija plinskih uređaja instaliranih u automobilima, već isključivo uređaja koji se koriste u domaćinstvima. Pod plinskim uređajima koji se koriste u domaćinstvima se pretežno misli na plinske boce, plinske šporete i rešoe i plinske grejalice. Razlog za požare koje ovi uređaji izazivaju treba tražiti u neispravnosti ovih uređaja, koji se neuredno pregledaju i atestiraju. Česti su slučajevi korišćenja plinskih uređaja iz uvoza, kupljenih na crnom tržištu, koji nisu pregledani i atestirani od strane nadležnih službi, te usled njihove neprilagođenosti ili neispravnosti, dolazi do njihovih eksplozija sa veoma velikim posledicama. Sa druge strane, ovim uređajima često rukuju nestručna lica, starija lica ili nedovoljno iskusna lica, što takođe dovodi do eksplozija i požara.

Zapaljenje kuhinjskih masnoća je uzrok požara u ugostiteljskim objektima i to pretežno u roštiljdžinicama i u odžacima u kojima se usled duže upotrebe skuplja masnoća iz roštilja. Masnoća, kao lako zapaljiva materija, lako se pali i stoga često bude uzrok požara.

Samozapaljenje smeća nastaje usled gasa metana, koji smeće u sebi sadrži. Kako se na deponijama skladišti raznovrsni otpad, počev od ostataka hrane, organskih otpada, pa do tehničkog otpada i raznih drugih supstanci, u sadejstvu sa atmosferskim padavinama, kiseonikom i sunčevom energijom, gas metan se ispušta i može doći do njegovog paljenja. Upravo je to uzrok velikog požara na deponiji u Vinči, koji se desio juna 2017. godine.

Poslednje mesto zauzima varijabla udar groma ili posledica neke prirodne sile. U analiziranom periodu, do požara usled udara groma je došlo u samo jednom slučaju, tokom jakog letnjeg nevremena. Razlog za usamljenost ove varijable je činjenica da većina objekata danas poseduje gromobransku zaštitu.

3. PODMETNUTI POŽARI

Podmetanje požara je Krivičnim zakonikom Republike Srbije² određeno kao krivično delo u korpusu krivičnih dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine. Krivično delo izazivanje opšte opasnosti³, prema zakonskoj definiciji nastaje ukoliko neko lice požarom, poplavom, otrovom ili otrovnim gasom, radioaktivnim ili drugim jonizujućim zračenjem, električnom energijom, motornom silom ili nekom drugom opšteopasnom radnjom ili opšteopasnim sredstvom izazove opasnost za život ili telo ljudi ili za imovinu većeg obima. Kazna koja je predviđena za ovo krivično delo, u osnovnom obliku je od šest meseci do pet godine zatvora i novčana kazna.

U vezi sa ovim krivičnim delom je i krivično delo nedozvoljeno postupanje sa eksplozivnim i zamaljivim materijalom⁴, koje se određuje kao delo koje vrši lice koje protivno propisima skladišti, drži, prevozi ili preda na prevoz javnim saobraćajnim sredstvom eksplozivni ili lako zapaljivi materijal ili takav materijal sam prenosi koristeći javnim saobraćajnim sredstvom. Krivični zakonik takođe inkriminiše radnju unošenja eksplozivnog i lako zapaljivog materijala u prostoriju ili drugi objekat gde se okuplja veći broj ljudi, ili donese eksplozivni i lako zapaljivi materijal na mesto gde je okupljen veći broj ljudi. Za ovo krivično delo je predviđena zatvorska kazna do dve godine ili novčana kazna.

U praksi, podmetanje požara je pojava koja se može pojaviti iz više razloga i koja se još naziva piromanijom. Osim što je pravna, piromanija može biti i psihološka kategorija, jer se radi o licima specifičnog psihološkog profila. Piromani boluju od psihičkog poremećaja navika i nagona. Piromani su pretežno muškarci, a dok ne izazovu požar, oni osećaju izuzetnu napetost i uzbuđenje. Ta napetost i uzbuđenost prestaje onog trenutka kad požar bukne. Sve vreme dok podmeću požare, piromani su svesni svojih postupaka i zato izbegavaju da imaju svedoke. Međutim, većinu podmetnutih požara ne izazivaju ova lica sa psihičkim poremećajima, već to čine lica koja žele da požarom nekom izazovu materijalnu štetu, da ostvare određeni politički motivisani akt ili da prikriju teže krivično delo.

Tokom jula 2017. godine, na hrvatskoj i crnogorskoj obali Jadranskog mora je buknuo više požara, a većina njih je bila podmetnuta i to od strane stranih državljana. Dana 20. jula je crnogorska policija lišila slobode albanskog državljanina zbog sumnje da je podmetnuo požar u mestu Golubovci u Crnoj Gori. On je upalio travu i nisko rastinje, koje se potom proširilo na

² „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 85/05, 88/05 – ispravka, 107/05 – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13.

³ Član 278. Krivičnog zakonika Republike Srbije.

⁴ Član 286. Krivičnog zakonika Republike Srbije.

obližnje objekte i zelenu površinu. Ubrzo potom, 23. jula je slobode lišen poljski državljanin zbog osnovane sumnje da je podmetnuo požar u mestu Žanjice kod Herceg Novog. Dakle, u oba slučaja je vrlo implikativno da se radi o inostranim državljanima koji su turistički došli u Crnu Goru. Iako je istraga još u toku, te ne postoje relevantni podaci, samo se može pretpostaviti da se u ovim slučajevima ne radi o klasičnoj piromaniji, već da ovi postupci imaju mnogo ozbiljniju pozadinu.

Podmetanje požara često jeste motivisano najnižim pobudama kao što su zavist i pakost. Tako je tokom 2015. godine registrovana delatnost tzv. „Krušedolskog piromana“, koji je pune dve godine palio vikend kuće u blizini manastira Krušedol na Fruškoj gori. Neke vikend kuće je palio i po više puta. Uvek je palio prazne kuće, kako ne bi došlo do ljudskih žrtava, pri tom prateći kad njihovi vlasnici nisu u njima. Po načinu izvršenja je jasno da lice koje pali ove vikend kuće ne želi ništa drugo, do da nanese veću materijalnu štetu vikendašima sa Fruške gore.

Sa druge strane, podmetanje požara često predstavlja način prikrivanja nekog drugog krivičnog dela. U prilog tome ide slučaj pljačkaša i piromana iz Leskovca, koji je tokom 2000. godine pljačkao vikend kuće u leskovačkom vikend naselju Pašina česma, a kad ih opljačka, on ih je redovno spaljivao, u cilju uništavanja eventualnih tragova. Lokalno stanovništvo je ovog izvršioca krivičnih dela nazvalo Hajduk, a ukupni bilans njegovog kriminogenog delovanja je trideset opljačkanih i spaljenih vikend kuća u ovom naselju. Međutim, podmetanjem požara se često prikrivaju i krivična dela ubistva, često se fingira da je određeno lice stradalo u požaru, kako bi se prikrilo pravi uzrok smrti tog lica. Izvršioc i ovakvih krivičnih dela veruju da će vatra uništiti sve relevantne dokaze koji bi njih mogli da terete, te se zato često odlučuju za podmetanje požara pod ovakvim okolnostima. To su slučajevi razbojničkih pljački sa smrtnim ishodom, kad se krivično delo želi prikriti podmetanjem požara u stanu žrtve. Međutim, sudskomedicinskim veštačenjem leša stradalog lica, ako nisu nastupile opekotine četvrtog stepena, može se utvrditi da li je žrtva u trenutku izbijanja požara disala, te da li u respiratornim organima stradalog ima primesa čađi i dima. U slučaju njihovog izostanka, jasno je da se radi o podmetnutom požaru u cilju prikrivanja krivičnog dela ubistva.

4. PREVENCIJA POŽARA

Kao i kod svakog problema koji ima negativne reperkusije na društvo, mora se na prvom mestu govoriti o prevenciji požara i proaktivnom delovanju, kako bi se njihov broj, kao i štetne posledice sveli na minimum. U današnje vreme, današnjim generacijama nije dopušteno da o problemu požara govore kao o nekoj višoj sili koja se dešava sama od sebe i koju mi moramo

da sačekamo spremni. Požari su sastavni deo svakodnevnice, sastavni su deo modernog i civilizovanog doba i na aktivnim merama njihove prevencije se mora intenzivno raditi.

Republika Srbija je donela Zakon o zaštiti od požara⁵ kojim se utvrđuje da se zaštita od požara ostvaruje organizovanjem i pripremanjem subjekata zaštita od požara i sprovođenjem zaštite od požara, obezbeđivanjem uslova za sprovođenje zaštite od požara, preduzimanjem mera i radnji za zaštitu i spasavanje ljudi, materijalnih dobara i životne sredine prilikom izbijanja požara, kao i nadzorom nad primenom mera zaštite od požara⁶. Prevencija se, u smislu ovog Zakona, ostvaruje planiranjem i sprovođenjem preventivnih mera, kako bi se što efikasnije sprečilo izbijanje požara, a ukoliko do požara ipak dođe, da se rizik po život i zdravlje ljudi i ugrožavanje materijalnih dobara ili životne sredine svede na najmanju moguću meru i požar ograniči samo na mesto njegovog izbijanja. Dalje, zakonodavac polazi od stanovišta da sve objekte treba klasifikovati prema stepenu ugroženosti od požara.

Stoga se Zakonom svi objekti, delatnosti i zemljišta razvrstavaju u kategorije. U prvoj kategoriji su objekti sa visokim rizikom od izbijanja požara, u drugoj kategoriji su objekti koji imaju povećani rizik od izbijanja požara i u trećoj, poslednjoj, kategoriji su objekti sa izvesnim rizikom od izbijanja požara. S obzirom na ovu kategorizaciju, primenjuju se različite mere zaštite od požara. Vlasnici ili korisnici objekata iz prve kategorije su dužni da obavezno sprovode mere zaštite od požara, poseduju tehnički opremljenu i obučenu vatrogasnu jedinicu sa dovoljnim brojem vatrogasaca i da poseduju tehnički ispravnu opremu za gašenje požara. Kad su u pitanju objekti iz druge kategorije, njihovi vlasnici, odnosno korisnici moraju da organizuju sprovođenje preventivnih mera zaštite od požara i stalno dežurstvo stručno osposobljenih lica za sprovođenje mera zaštite od požara, koja poseduju adekvatnu opremu za gašenje požara. Obaveze vlasnika, odnosno korisnika objekata razvrstane u treću kategoriju su iste kao i vlasnika i korisnika objekata iz druge kategorije, sa tom razlikom što objekti razvrstani u trećoj kategoriji nemaju stalna dežurstva stručno osposobljenih lica, već u tim objektima mora biti dovoljan broj lica stručno osposobljenih za sprovođenje mera zaštite od požara, koji poseduju opremu i sredstva za gašenje požara.

Objekti iz prve i druge kategorije moraju imati Plan zaštite od požara, koji sadrži prikaz postojećeg stanja zaštite od požara, procenu ugroženosti od požara, organizaciju zaštite od požara, predlog organizacionih i tehničkih mera otklanjanja nedostataka i unapređenje stanja zaštite od požara, proračun potrebnih finansijskih sredstava, propisane proračunske i grafičke priloge i proračun maksimalnog broja lica koja se mogu bezbedno evakuisati iz objekta.

⁵ „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 111/09 i 20/15.

⁶ Član 5. Zakona o zaštiti od požara.

Pored Plana zaštite, koji je obavezan samo za objekte iz prve dve kategorije, objekti iz sve tri kategorije moraju imati Plan evakuacije i uputstva za postupanje u slučajevima požara. Objekti iz treće kategorije, kao i sve stambene zgrade na teritoriji Republike Srbije moraju imati Pravila zaštite od požara, koja obuhvataju organizaciju tehnoloških procesa na način da se rizik od izbijanja požara otkloni, a u slučaju njegovog izbijanja da se omogući bezbedna evakuacija ljudi i imovine i onemogući njegovo širenje, potom mora postojati dovoljan broj lica koja su stručno osposobljena za obavljanje poslova zaštite od požara, Plan evakuacije sa uputstvima za postupanje u slučaju požara, osposobljenost zaposlenih u sprovođenju zaštite od požara, prava i obaveze zaposlenih pri sprovođenju preventivnih mera zaštite od požara i proračun maksimalnog broja lica koja se bezbedno mogu evakuisati iz objekta.

Efikasna prevencija od požara, uslovljena je dobrom planskom dokumentacijom i urbanističkim projektima, koji moraju da obezbede dostupna izvorišta vode sa vodovodne mreže, odgovarajuću udaljenost stambenih i objekata javne namene, industrijskih i objekata specijalne namene, pristupačne puteve za vatrogasna vozila, bezbednosne pojaseve između objekata, kako bi se onemogućilo lako širenje požara sa jednog na druge objekte, kao i prostor za bezbedno evakuisanje lica. Prevencija požara prilikom same izgradnje objekata se postiže izgradnjom kvalitetne konstrukcije objekta, ugrađivanjem materijala koji onemogućuju širenje vatre i dima unutar objekta, kao i van njega, na druge objekte i omogućavanja sigurne i efikasne evakuacije lica iz objekta. Prilikom izgradnje bilo kog objekta, uz neophodnu tehničku dokumentaciju se izrađuje i predaje na uvid Glavni projekat zaštite od požara⁷ koji sadrži tehnički izveštaj⁸, proračunske osnove⁹ i grafičku dokumentaciju¹⁰. Naročito se vodi računa da u objektima visokogradnje budu izrađeni horizontalni i vertikalni putevi evakuacije. Oni moraju biti sigurni i prohodni i izrađeni od materijala koji su otporni na požare. Ovde posebno treba napomenuti da u mnogim višespratnim objektima postoji problem što

---

⁷ Predviđen članom 31. Zakona o zaštiti od požara.

⁸ Podaci o lokaciji objekta, opis objekta, procena od opasnosti od požara, podela objekta na tzv. požarne zone, utvrđivanje puteva evakuacije, izbor materijala za konstrukciju objekta, koji moraju biti otporni na požare, materijal za enterijer, koji takođe mora biti otporan na požare, procenu opasnosti od požara od eventualnih tehnoloških procesa koji se sprovode ili materija koje se skladište, protivpožarnim instalacijama, detekciji eksplozivnih i zapaljivih gasova, putevima evakuacije, mobilnoj opremi za gašenje požara i sl.

⁹ Koji sadrži program opterećenja požarnih zona, proračun kapaciteta puteva evakuacije, kao i vremena koje je potrebno za kompletnu evakuaciju.

¹⁰ Situacioni plan, sa dužnim i poprečnim presekom objekta i ucrtanim požarnim sektorima, dispozicija tehnološke opreme i protivpožarne instalacije, sistem za dojavu požara, gasnu detekciju, gromobranksku instalaciju, instalaciju za automatsko gašenje požara, ventilacioni sistem i sl.

su sami korisnici tih objekata, vlastitim nemarom, puteve požarne evakuacije zatvorili, blokirali i onesposobili, te bi u slučaju hitne evakuacije, oni bili neupotrebljivi. Takođe, pored puteva evakuacije, pri protivpožarnoj zaštiti je potrebno da prilazi objektima budu čisti, kako bi vatrogasne ekipe mogle da pristupe objektu blagovremeno. Kod posebnih objekata, zakonom definisane namene i to hotela, robnih kuća, bioskopa, dečjih ustanova, obrazovnih ustanova, ustanova kulture, zdravstvenih ustanova, sportskih i koncertnih dvorana, stadiona, aerodroma i vrlo visokih objekata, neophodno je ugrađivanje uređaja za otkrivanje i dojavljivanje požara.

U dosadašnjoj praksi vatrogasnih službi na teritoriji Republike Srbije, kao problemi u protivpožarnoj zaštiti su detektovani i to u oblasti urbanizma, zbog neplanske izgradnje objekata u neposrednoj blizini stambenih zona, čime je kod velikog broja objekata otežan ili u potpunosti onemogućen pristup vatrogasnim vozilima. Potom, postoji problem u saobraćajnoj infrastrukturi, koja takođe ne zadovoljava pravila neometanog pristupa vatrogasnom vozilu. Usled nemara samih ljudi, dolazi do tendencioznog ili nehatnog oštećenja električne i protivpožarne instalacije u objektima, čime je onemogućeno pravovremeno reagovanje na požare. Potom, na većini lokaliteta požara, sistem javne vodovodne mreže nije bio dostupan vatrogasnim ekipama. Sa druge strane, postoji velika količina zapaljivih, eksplozivnih materija, municije, hemijskih supstanci i opasnog otpada koji se neadekvatno skladišti, pirotehnička sredstva, naročito oko Nove godine su u velikoj meri dostupna svim licima, bez obzira na njihovu starosnu dob i znanje da istima rukuju. Kako je naša zemlja imala dosta burnu prošlost, na velikom broju lokaliteta se još uvek nalaze nedeaktivirane eksplozivne naprave i bombe, koje same za sebe predstavljaju ozbiljan bezbednosni problem. Naposletku, ali ne i na kraju po svom značaju, kao veliki problem u izgradnji efikasnog protivpožarnog sistema se nalazi nedovoljna bezbednosna kultura građana, koji nemaju prestup preventivnog delovanja, nemaju izgrađenu svest o značaju i težini problema požara u objektima i nisu svesni od koje je važnosti uredno održavanje protivpožarnog sistema u funkciji, što podrazumeva brigu o protivpožarnim, električnim i dimovodnim instalacijama i putevima evakuacije.

5. ZAKLJUČAK

Kroz rad, autor je ukazala na suštinu problema požara u Srbiji, izveli su varijable, koje se odnose kako na lokalitet nastalih požara, tako i na najčešće uzroke istih. Takođe, ukazano je na problem podmetnutih požara, koji mogu biti inicirani različitim motivima. Naposletku, iznesene su mere prevencije požara, definisane kroz zakonske i podzakonske akte, bez ulaženja u to da li su te i takve mere zaista efikasne u prevenciji požara. Takođe, navedeni

su i akutni problemi sa kojima se subjekti zaštite od požara svakodnevno susreću na terenu. Tu se posebno mora apostrofirati da dominantnu ulogu ima ljudski nemar, nehat i nihilizam, da je u svesti građana slabo razvijen osećaj za bezbednost i zaštitu od požara i da svi, do trenutka izbijanja požara, o požaru kao opasnosti i ne razmišljaju. U prilog tome ide uništavanje i otuđenje protivpožarne zaštite i opreme, blokiranje i onesposobljavanje puteva evakuacije, uništavanje hidrantske mreže i njeno neodržavanje u stanju ispravnosti, blokiranje prilaznih puteva vatrogasnim vozilima izgradnjom nelegalnih objekata, postavljanjem raznovrsnih prepreki i parkiranjem privatnih vozila i slično.

Statistika neumitno pokazuje da su požari u našoj zemlji iz godine u godinu u ekspanziji, da se dešavaju svakodnevno, u svim predelima Srbije i da za sobom ostavljaju veliku materijalnu štetu, a često i ljudske žrtve. Sa bezbednosnog aspekta, o požaru se mora govoriti kao o ozbiljnom bezbednosnom problemu, moraju se razvijati stroži zakonski i podzakonski propisi, uz efikasnije preventivne mere i kaznenu politiku.

Literatura:

1. Antonović, R; Matović, A; Marjanović, M. (2018) „Požar kao bezbednosni problem u Republici Srbiji i mehanizmi prevencije“, Primena novih tehnologija u menadžmentu i ekonomiji, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
2. Bošković, D., Cvetković, V. (2016) „Procena rizika u sprečavanju izvršenja dela eksplozivnim materijalima“, Kriminalističko – policijska akademija, Beograd.
3. Bošković, M., (2013), Krivično pravo, Fakultet za bezbednost i zaštitu, Banja Luka.
4. Gavanski, D., (2011), „Implementacija ocene sprovedenih mera zaštite od požara“, „Zaštita materijala“ broj 52.
5. Đarmati, Š., (2006), „Hemija opasnih materijala“, Viša politehnička škola, Beograd.
6. Jakovljević, V., (2011) „Civilna zaštita u Republici Srbiji“, Fakultet bezbednosti, Beograd.
7. Otašević, D., Lazić, A. (2014) „Šumski požari kao ekološki i ekonomski problem“, zbornik radova Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Uprava za policijsko obrazovanje, Viša škola unutrašnjih poslova, urednik: Mile Šikman, Banja Luka.
8. Raković, J., Jakovljević, V., (2011) „Prostorno i urbanističko planiranje u funkciji zaštite od požara u urbanim sredinama“, Godišnjak Fakulteta bezbednosti, Beograd.

Zakonski izvori:

1. Krivični zakonik Republike Srbije („Službeni glasnik RS“ broj 85/05, 88/05 – ispravka, 107/05 – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13),
2. Zakon o zaštiti od požara („Službeni glasnik RS“ broj 111/09 i 20/15),
3. Strategija zaštite od požara za period 2012 – 2017 godine („Službeni glasnik RS“ broj 21/12).

PhD Mirza Totić

Assistant Professor at the Faculty of Business Studies and Law, Union Nikola Tesla University, Belgrade.

FREE MOVEMENT OF THE ATHLETES IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The paper analyzes the issue of recruiting professional athletes, primarily footballers, in the European Union (EU). The basic aim of the work is to confirm the principles that inspire security and trust between institutions (clubs) and employees (footballers), or persons directly involved in national and international sports frameworks. The implementation of the rules relating to professional sports contracts within the European Union (EU) is left to the Member States, which is quite useful in overcoming the inevitable obstacles and providing conditions for the implementation of decisions on the football player. The paper also analyzes the practice of the European Court of Justice (ECJ), whose basic task is to ensure the direct application of the “four basic freedoms”, because the free movement of people (here - footballers) is one of the listed ones. Also, the historical development of the football game is described in detail, since its beginnings date back to the distant past. Free movement of athletes relates to the transition from one member state to another in order to change club colors. Substantial changes in this area came after the famous case of Bosman, so that this case is dealt with in detail. In addition, national sports laws of some member states of the European Union (EU) have been presented.

Key words: European Union, sports law, Bosman case, European Court of Justice, national legislation

INTRODUCTION

Football is undoubtedly the most common form of sport on a global scale. Many adherents, fan groups, clubs, associations, competitions at local, regional and international level talk nothing but the best about it. In the modern society it is a global phenomenon that contributes to personal

and social development and represents an integral part of sport in general, which according to definition of European Council includes¹: “... all kinds of physical activity which freely or in organized participation aim to improve the physical expressions or form and mental health, creating a social connection or winning results in competitions of all levels.” It is interesting that the reformed Treaty on European Union², adopted in Lisbon in 2007, for the first time since its inception, explicitly mentions the sport as part of its jurisdiction. For sports in general and consequently for football, this political agreement is a milestone which finally makes clear that the European Union (EU) has certain jurisdiction in the field of sports, as well as in the fields of education and culture. By the way, football as a significant part of everyday life has the aim to bring together the citizens of the European Union (EU), and to promote health through activities such as training, competition and socializing, helping to the children, youth and adults to establish the social and competition relationships on the health base. Besides, it is an invaluable help in developing the ethics of active teamwork and the foster of the principles of *fair play*.

This paper is a modest attempt to explain the legal side, the law regulations on football in the Member States of the European union (EU), their impact on its planning, organization and functioning. Therefore, the paper elaborates the purpose of professional football players engaging, the rights and obligations of the employers (clubs) and their position in the overall sport system of individual Member States. The question of precise definition of sport law had appeared, but it has not been clearly defined as unique and generally accepted. The main reasons lie in the fact that sports law as a branch of rights was created late and developed slowly, especially in the last decades. Its regulation encouraged the events related to appearance of offenses inherent in sporting relations, especially when it comes to the

---

¹ Kosovac A., *Professional Sports People Recruitment in European Union State*, Institute of Comparative Law, Belgrade, 3/2009, p. 221-245.

² Lisbon Treaty, known as the Reform Treaty, is an international agreement signed on 13 December 2007. in Lisbon (Portugal). Its official name is “Agreement Amending the Treaty on the creation of the European Union (Maastricht Agreement) and the Agreement on the creation of the European Economic Community (EEC) (Treaty of Rome). The ratification process ended successfully, so on 1 January 2009, the Treaty came on force. Essentially, it was seen as the replacement of European union (EU) rejected constitution proposal, regarding the failed referendums in France and Netherlands, in 2005. Also, the constitution ratification was rejected in referendum in Ireland on 12 June 2008. After being offered certain concessions by the European Union (EU) on military neutrality, abortion, tax rates and the number of representatives in the European Commission (EC), 67.13% of citizens of Ireland voted for the ratification of the Treaty in a repeated referendum on 2 October 2009. (See: Robert Schuster, *Aus Prag / DER STANDARD*, Printausgabe, 10.10. 2009).

rights of football players. In this paper, the key point is the player's status, seen as relation of engaged athletes, but also the conflicts or offenses that contributed to the emerging needs of the legal regulation of sport and sporting activities. The epicenter is known as the Bosman rule.³ Bosman and his struggle helped the other football players to gain enormous wealth, but he is the one who is living on welfare. Thus, two questions remaining, did the Bosman case harm to football and its stakeholders in the Member States of the European Union (EU), and what position the professional football players have today in their own clubs? The opinions are divided.

Some believe that the aforementioned rule moved the things off the shelf and partly allowed the prescription of sanctions for violators of regulations which establish the rules of sportsmanship. The direct infringement of the actors of football game was prevented to a large extent, even though its application came very late. It should be noted that the importance of the regulations governing the rules of sports competitions once was discussed by great intellectual - Platon.⁴ Therefore, the application of the Bosman rule created the basis for the mechanism of establishing the criminal-law protection for football players, clubs, football and associated activities, but also made space for more comprehensive appreciation of a direct participant. The other side claims that the Bosman rule led to the polarization in the football world, because it favored some participants while the others were discriminated, which was unnecessary. By excluding the conflicts of opinions, we will find that the legal systems of the Member States of the European Union (EU) at the beginning of the new century began to recognize and appreciate the variety of sport laws and regulations that reflect the social reality. It should be noted that the existing regulations govern the matter of sport, especially football. Unquestionably, the important part of this paper is dedicated to the historical development of football game on the territory of the European Union (EU).

---

³ Royale Belge des Union Sociétés de Football Association ASBL v Jean-Marc Bosman (1995) C-415/93 (known as the "Bosman ruling") was the European Court of Justice decision from 1995 concerning the freedom of movement of workers, freedom of association, and direct effect of article 39 (formerly 48) of the EC Treaty. The case was an important decision on the free movement of labor and had a profound effect on the transfers of football players within the European union (EU). The case allowed professional football players to move freely to another clubs at the end of their contracts in the European Union (EU). (The player, Mark Burton reports on a midfielder who went on the attack, Thursday 21 September 1995).

⁴ Plato, *Laws*, Epinomis, Belgrade, 1990, p. 260

1. THE ORIGINS OF FOOTBALL - BASE OF MODERN FOOTBALL

Historical sources claim that the ball game for the first time was played in ancient China in the reign of Emperor Huang Ti, also known as unifier of Chinese provinces in the empire. It was him who encouraged the fighting ball game called “cu-ki (*zu-ki*)”, which means pushing the ball (*cu - push, ki - ball*). The balls used were made of leather and filled with fur or hair,⁵ became very popular among the people. The main goal was the outsmarting among two opposing teams, trying to infiltrate the ball in any way possible (hands excluded) between the fixed vertical bamboo canes. Later, the football game went beyond China borders becoming the entertainment of large number of Japanese.

The beginnings of the football game on the European continent are tied for Greece, the homeland or birthplace of the Olympic Games. The ball game known as *episkuros* was one of the oldest games of ancient Greece. It was played with a small stuffed ball (*pill*) stitched with leather (*folis*). Two teams competed while the number of players was not exactly determined.⁶ In ancient Rome, the ball game was mentioned by Seneca, the Nero’s teacher, and other authors of the time. It was known as *harpastum*, a very cruel fun of Roman legionnaires, and very similar game to the Greek *episkuros*, so it is assumed that represented the copy of it. Over time, the authors will note it as a game played with a big ball *calico*, by which differed, and also by the place of maintenance (Padua, Florence, etc...). In Padua mainly students played football, while in Florence football was considered as privilege of the nobility and was played only in the special occasions, during the holidays on the city’s most popular squares. The most famous players were three well known persons of the time, who would later become the leaders of the Roman Catholic Church in the Vatican (Giulio de Medici - Pope Clement VII, Alexander de Medici - Pope Leo XI, and Maffeo Barberini - Pope Urban VIII). In France, games known as *choule* were played every year on Christmas and Easter, being in many ways similar to Roman *calico*.⁷ They were characterized as an entertainment mostly for the rural population. Another famous game in France called *shoulage*, was played on a rectangular field. While King Philip V (1683-1746) and Charles V (1500-1558) forbade the game, some ecclesiastical endowments were strongly encouraging it.

---

⁵ https://www.theepochtimes.com/cuju-2000-years-of-ancient-chinese-soccer_1745118.html. Retrieved: February 08, 2018, 12:34.

⁶ Dunning, E., “The development of soccer as a world game.” Sport Matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilisation. London: Routledge, ISBN 0-415-06413-9, 1999, p. 103.

⁷ <http://www.znanje.org/zan/goran/g-istorija/desno.htm>. Retrived: February 16, 2018, 13:40.

In the territory of the United Kingdom, the ball game was the act of Roman legionnaires. English chronicler William Fitzstephen⁸ recorded that starting with the twelfth century a favorite ball game, as well as on the continent, was played during carnival celebrations. In the beginning the game took place on meadows, but later, for that special occasion, very well secured streets became the playground. The game was very harsh, which is why Londoners sought its ban. The king of England, Edward III in 1314 has for the first time issued a request to prohibit the game, while in 1349 was issued the banning proclamation of “stupid and harmful leg game”. The same measure was brought by the Queen Elizabeth who, supported by the priests, thought that football was “unruly and cruel game that interfere weekly peace” and represents the devil invention”.⁹

However, things were changing in favor of football, just in the United Kingdom. At the beginning of the XIX century ball games intensified, which meant the need to finally define universal rules governing human contact with the ball. It was done, to some extent, by the rector of the school in Uppingham in 1862 year, when he released the first football concentrated rules in nine points,¹⁰ which were interpreted as an attempt to monopolize the elite football game. However, players and fans who came from the same (the workers) social milieu, successfully resisted such a tendency, which led to establishment of clubs in cities with workers quarters (Arsenal, Manchester, Tottenham). In that manner, the sporting world was enriched by the new sport game that under the influence of England began to occupy the continent. Italy, Denmark and Netherlands (1875), Switzerland (1882), Germany (1885), France (1890), Austria and Hungary (1890) were all involved by a new game. The formation of a large number of football organizations led to the establishment of International Football Federation (*Federation Internationale de Football Association -FIFA*) in Paris, on 24 May 1904, with its headquarters in Zurich (Switzerland). It is interesting that England was not the member of FIFA until 1905, when changed its own position and signed the application.

2. WORK AND LEGAL STATUS OF ATHLETES

The first document of the European Union (EU) that recognized the importance of sport in European society is the “Adonino Report”. It was drafted

---

⁸ Simkin, J., *Spartacus Educational*, <http://spartacus-educational.com/Fhistory.htm>. Retrieved: February 11, 2018, 19:56.

⁹ Collins, T., Martin, J., Vamplew, W., *Encyclopedia of traditional British rural sports*. Sports references. Abingdon, Oxfordshire: Routledge, ISBN 0-415-35224-X, 2005, pp. 66-67.

¹⁰ Harvey, A., *Football, the first hundred years*. London: Routledge, ISBN 0-415-35018-2, 2005. p. 126.

by the “Citizens’ Europe” Committee and adopted by the European Council (EC) in Milan (1985). The adoption of the White Paper on Sport was a special event. The European Commission (EC) prior to adoption was asked to adopt the reports of the bodies of European Union (EU) related to sport in general. In accordance, during the Intergovernmental Conference in 2004, the decision was made to include the sport in the fields of action through support, cooperation and coordination. In addition, the European Parliament (EP) paid for many years great attention to sport, which could best be seen from the adoption of Resolution on the future of professional football in Europe. The European Parliament (EP) and European Council (EC) as institutions responsible for sport, or better say for football, adopted Directive on the recognition of professional qualifications, on 7 September 2005.¹¹ It integrates, simplifies and modernizes all Directives adopted between 1975 and 1999, and was needed to be ratified by all Member States until 20. October 2007. The basic principle of mentioned Directive is that the person qualified to carry out their profession in a certain Member State of the European Union (EU), should be allowed to do the same in another Member State, if wishing so.

The area of free movement of workers in the Treaty of Establishing the European Economic Community was governed by articles 39 - 43. The article 39 precisely determined that: “... the free movement of workers is provided among the Community which includes the elimination of discrimination based on workers citizenship of the Member States relating to employment, remuneration and other conditions of work and employment. Given the limitations, established by the public order, public security and public health, the provision includes the right to:

a) accept the offered job, b) in accordance to that, the free movement in the territory of a Member State, c) stay in a Member State for employment in accordance with the provisions of laws or regulations governing the employment of nationals of that state, d) remain in territory of the Member States upon termination of employment in this state under the conditions embodied in implementing regulations, prepared by the Commission. The provisions of Article 39 shall not be applied to employment in the public administration.¹²

The freedom of athlete’s movement could not be observed beyond the fundamental principle of freedom of movement. The application of Com-

---

¹¹ Directive 2005/36/EC-Directive on the Recognition of Professional Qualifications: <http://eur-lex.europa.eu/LEXUriServ/LexUriServ.do?uri=O-J:L:2005:255:0022:0142:EN:PDF>. Retrieved: February 11, 2018, 16:32.

¹² Bergant Rakočević V., Grilc, P., Podobnik, K., Vlahek, A., Levovnik, J., Jagodic, T., Mozina, D., Gornik, M., Sport and Law, GV Založba, Ljubljana, 2008, p. 89.

munity law on freedom of movement in sport is not related to specific legal provisions, but it is the result of established law of the European Court of Justice (ECJ). The latter decided that the citizen of the European Union (EU), who legally resided in another Member State, should be entitled to equal treatment in terms of social equality.

3. DEFINITION OF SPORT LAW

Viewed in a wider context, sports law, as a separate branch, is a systematic set of rules governing the sports system and sports activities. However, it differs from sports law, which is a system of legal concepts in sports, sports organizations, athletes, infrastructure, and legal procedures related to sports rights in general. Since the law contains a set of rules on human behavior prescribed by sovereign states, this means that sports activities as a form of human activity are the responsibility of the state and their legal systems. As we are dealing with the free movement of athletes in the EU Member States, it is worth mentioning that the science of sports law is obliged to facilitate and support the achievement of the social function of sports on its territory. This means that it is necessary to adopt legislation to ensure that the system functions and that sports activities are organized and implemented in accordance with established rules, while enjoying the protection of the state apparatus at the same time.

3.1. Laws as main sources of sport law

The internationalization of sport influenced the international law to have extremely important role in this area¹³, as being the fruit of international organizations and legislatures of individual states, international and national non-governmental sport organizations that provide sport rules and sanctions for non-compliance.¹⁴ It gives us the conclusion that it is realistic to expect numerous sources of sport law. Therefore, the laws governing the matter of sport in organized countries are considered to be the most important source of sport, because they were passed by legislatures. The laws govern the sport in the frame of national states and represent the central source of European sport law.¹⁵ From theoretical point of international law, the term "international organization" in the European Union (EU) refers to

---

¹³Suput. D., *National Laws Regulating Sports in European Countries*, Institute of Comparative Law, Belgrade, 2/2009, pp. 247-272.

¹⁴Chaker, A., N., *Study on national sports legislation in Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1999, p. 13.

¹⁵Kačer, H., *Introduction to Sports Law*, Engineering Bureau, Zagreb, 2009, p. 3-4.

organization founded in multilateral international treaties that have lasting form of institutionalized communication between Member States. On the other side, the international law theorists go one step further and non-governmental, non-private international organizations consider as the category of transnational organizations whose founder may not be, or practically is not, the European Union (EU), or any of its Member States.¹⁶

In the European Union jurisprudence there are laws that regulate the sport system in each Member State. Some of them have in force the Law on Sport, Physical Education Act or Law on Physical Culture and Sport. There are Member States, like Austria, Finland or Lithuania, which have their own laws on sport, according to which the state does not intervene directly, but sets out the obligations of state authorities and services in terms of the public interest in the field of sports.

3.2. Sport Laws in some Member States of the European Union

The number of Member States of the European Union (EU) which have opted for a model of legal regulation of sport is pretty big. Therefore, the best solution is to choose specific national laws and to analyze them in shorter lines. First choice should definitely be *Greece*, as being a good example of a Member State in which the sport has important social role from the ancient times, and whose football clubs are composed of a big number of players from other European countries, and from all around the world. The Greece constitution, passed in the 1974, stipulated that the government (state) is responsible for the operation of sport system. So, it has all the responsibility for the organization, financing and supervision of the legality of all factors of sport system. It achieves these actions through the General Secretariat for Sports, which represents an internal organizational unit of the Ministry of Culture.¹⁷ The Greece Law on Sport¹⁸ which is still in force was passed in 1999, and its latest amendments were carried out in 2002. The biggest changes were related to professional and amateur sports which are now clearly defined and subjected to rules. The amendments also established the institutional mechanism for resolving disputes in sport, as well as the effective mechanism for deciding which offenses are committed in the field of sports. The Law on Sport regulates the following areas:

---

¹⁶ Suput, D., *The USA Sports Law, Introduction to the law of the USA*, the Institute of Comparative Law, Belgrade, 1/2008, pp. 347-368.

¹⁷ Panagiotopoulos, D., P., *Law in the Sports World*, Sakkoulas Publishers, Athens Komotini, 2004, p. 222.

¹⁸ Panagiotopoulos, D., P., *Sports Law II*, Sakkoulas Publishers, Athens Komotini, 2006, p. 143-148.

- a) the establishment of the regulatory bodies in charge of organizing sports activities,
- b) rules on the autonomy of sports organizations, regulating differently amateur and professional sport,
- c) the organization of sports events and performances of commercial activities in the field of sports,
- d) the protection of the rights of athletes, especially in the field of labor law and contractual obligations and acceptance of the idea of “sport for all” as a basic civil right
and
- e) the right of participation of people with disabilities in sport activities.

By this law the amateur sport was governed as a special area and conditions that should enable the smooth and proper dealing with amateur sport were defined.¹⁹ The provisions of this act relating to professional sports have significantly different content than those governing amateur sport. This means that the state could not provide financial assistance to professional sport organizations (professional clubs).

The Law on Sport in *Spain*, the Member State of the European Union (EU), is particularly interesting because its prescriptions devote so much attention to sport provisions which provide that all levels of government must secure physical and sport education.²⁰ Spanish Constitution was passed in 1978, and defines the necessary conditions for the efficient use of leisure time of citizens. Basic laws or statutes of the autonomous provinces of Spain also contain provisions on sport. The main goal is to show that the promotion of sport development in all areas of the central government is devolved to provincial government. These laws are in many ways similar to the Local Government Act adopted in 1985, because it transferred the jurisdiction and care for cultural and sporting events from the province to municipality. Further, it set out the rights and obligations of construction and maintenance of sport facilities in the municipalities and distributed responsibility for the sport performance at all three levels of government. This legislative approach makes the legislation of Spain an extremely complex system²¹ that needs to regulate sport. The central place belongs to Law on Sports passed on 15 October 1990, which provides a large number of rules in a more systematized thematic chapters. Its provisions restored the functioning of the Supreme Council for Sport (*Consejo Superior de Deportes*) which operates

¹⁹ Panagiotopoulos, D., P., Opus citatum, p. 224.

²⁰ Ley 10/1990, de 15 ee Octubre, del Deporte: <http://www.asser.nl/Default.aspx?level3=14082>. Retrieved: February 10, 2018, 10:22.

²¹ Chaker, A., N., Opus citatum, p. 29.

under the Ministry of Education and Science. It represents a public institution who deals with solving problems associated with sport and sport development at the national level. Its jurisdiction is broadly defined, but the importance is best seen through the control powers in relation to the entire sport movement of Spain.

According to Law on Sport of *Lithuania* from 1995, the contract on sport activities is made between a professional athlete (football player) or coaches and sport organizations, by which the athlete takes the obligation to prepare for sport competitions and to participate in it. On the other side, the sport organization is obligated to pay him for his work and to provide the conditions for preparing and participating in competitions, and to meet other obligations under the contract. Sport organizations which concluded the contract must pay the social security to athletes in accordance with the law. The work of a professional athlete (football players) and coaches must be recorded in their workbooks. In the case of injury (inability to work), the professional football player will get the payment as compensation due to injuries during training or competition, occupational disease or other forms of health damage which is sports-related, because of job loss, injury from the job loss, medical treatment, hospital care and other costs. In the case of death, the family of the athlete will receive the compensation.²²

The Law on Sport in Italy²³ was adopted in 1981, and it provides that the sport club needs to secure the insurance to professional athletes. In the case of death or injury that might endanger the continuity of sport activities the insurance-related restriction on the monetary value of the contract agreement with representatives of interested parties were established. Compulsory insurance in case of disability, age and other cases, which had been planned by earlier Italian regulations for professional football players and coaches, was extended to all professional athletes listed in the Law on Professional Sport of Italy.²⁴

In the Republic of Hungary, there is a distinction between amateur and professional sports. Accordingly, the legal treatment of professional and amateur sportsmen drastically differs. At the very beginning, the issues of amateur sports are regulated by the Code of Civil Procedure, and not by the provisions of the Law on Sport and Work. As a rule, an amateur athlete does

---

²² Law on Physical Culture and Sport of the Republic of Lithuania. http://www.coe.int/t/dg4/sport/doping/antidoping_database/reports/2010/leg/LEG1-LTU_EN.pdf. Retrieved: February 09, 2018, 21: 15.

²³ <https://www.questia.com/library/journal/1G1-352250453/italian-regulation-of-sports-and-its-law-n-91-of>. Retrieved: February 09, 2018, 17:28.

²⁴ Colucci, M., *Sports Law in Italy*, Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, Frederick, MD: Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, 2009, p. 152.

not receive compensation for his sporting engagement. Exceptionally, an amateur athlete can receive compensation with the express request of the sports association of Hungary or at the request of an international sports association. This fee would be more symbolic and would serve to compensate travel and other necessary expenses, for preparatory actions for certain competitions or manifestations, financing of the achieved recognitions and successes.

Athletes in Hungary conclude the so-called sports contracts that must meet strict forms and are dated to last up to one calendar year. The underage athletes would be represented by their parents, that is, guardians, which additionally open up a field of certain uncertainties about collecting the benefits from the juvenile's sports achievements. Therefore, whether the parent, or guardian, has the right to the benefit that a junior athlete has acquired on the basis of his sporting skills and skills. Therefore, the substance of these contracts is regulated by sports legislation, but also by civil law. The advantage of sports contracts is that they provide security for the contracting parties. These contracts guarantee athletes the protection of their sporting and human interests, as well as any material benefit from the results achieved.

A professional athlete does not conclude sports, but a contract of work, with all the rights deriving from it, which are regular salaries, social and health care. Through this kind of work engagement, athletes are assigned working hours, vacations and all rights from the labor law area. Professional athletes are entitled to health insurance through a sports organization for which they work, and they can also be privately insured, if they so wish. In addition to these regular rights that are inherent in professional relations, professional athletes also enjoy some special rights, such as the right to an official flat and a car. As a rule, a contract of work with professional athletes is concluded for a period of five years, with the possibility of extending it.²⁵

Very important document in this area is also the Law on Sport of *Romania* passed in 2000, because it guarantees not just the rights and social insurance, social assistance and health insurance to professional football players, but also the right to private pension funds, according to Romanian Constitution. In addition, professional athletes (football players), who are members of unions of athletes have legally guaranteed trade union rights.

3.3 Decisions of the Arbitration Court of Sport in Lausanne

Through analyzing sporting events, it is particularly interesting that the court, with special jurisdiction, has the right to judge and adjudicate in

²⁵Tamás, S. *Magyar sportjog az új Polgari Törvénykönyv után*, A nagysikerű "Sportjog", Budapest, 2010. 53-66 oldal.

disputes related to sports and sporting activities. The most significant and most popular arbitration tribunal for resolving international disputes in the field of sports is the Arbitral Tribunal for Sport (CAS), based in Lausanne, Switzerland. On average, around 300 sports-related cases are decided annually by this arbitration tribunal. The Arbitral Tribunal for Sport is in charge of “sports disputes”. Only these disputes are arbitrary. The CAS may decide the subject of the dispute only if there is a valid arbitration agreement. Only on the basis of a valid arbitration agreement may the jurisdiction of the arbitration be established and a decision can be made that can be enforced, especially since it is generally known that any arbitration is as good as a good arbitration agreement. In order for the arbitration agreement to be valid, it must be the result of the agreement of the will of the parties to the dispute and must fulfill certain conditions concerning the form, content and ability of the parties to conclude it. An arbitration agreement may be in the form of an arbitration clause, either as a part or clause of a contract on a core business, either as a provision in a statute or other general act of a competent sports association, applicants for membership of a sports federation, a registration for a specific sport competition, a registration application, licensing request, etc., and may also be in the form of an arbitration agreement, or in the form of a special arbitration agreement concluded after the dispute has arisen. The CAS arbitration decision is by its nature a final, enforceable and legally binding one.

The CAS is a “true supreme court of the world sport”, and all the evidence and guarantees of its independence and impartiality as basic features of an arbitration institution are provided, whose decisions are comparable and equal to the decisions of the state court. CAS decisions are subject to control by the Supreme Federal Court of Switzerland. The annulment procedure initiated by an annulment claim that must be filed within 30 days from the date of receipt of the decision may be initiated only in the following cases: a) if the sole arbitrator is not properly appointed or if the arbitration panel is not properly constituted; b) if the arbitration panel has wrongly decided that it is or is not competent to resolve the dispute; c) if the decision has been decided on applications which have not been submitted (*ultra-petite*) or if no request has been made at all; d) if the equality of the parties is not respected or their right to be heard in the contradictory proceedings; e) if the decision is incompatible with the public order.²⁶

---

²⁶Djurđjević, N. *Case Pechstein - validity of decisions of the Arbitral Tribunal for Sport in Lausanne*, Proceedings of the Law Faculty Split, yr. 54, 2/2017, p. 343-359.

4. THE BOSMAN RULE

A former professional football player, ex member of the RFC “Standard”, from Liege (Belgium), Jean-Marc Bosman currently lives on welfare amount of 700 euro per month. The 15th December 1995 was the day when the sport law within the European Union (EU), not only changed the meaning of football game, but placed the large industry, such as football, under its umbrella. The Bosman case, which was primarily the decision of the European Court of Justice (ECJ) from 1995²⁷ (later became the rule), was a result of the efforts of professional football player Jean-Marc Bosman, who after the expiration of his contract with Belgian club RC “Standard” from Liege, in the late eighties, wanted to leave his former club, and to sign for the English U.S. “Dunkerque”. In April 1990, two months before Bosman’s expiration of professional contract with RC “Standard” from Liege, club leaders offered him a new one-year contract with a value of 30 thousand BFR (Belgian franc), which was the minimum quotas provided by the Belgian Royal Union of Football Clubs (URBSFA) for these kind of situations. Bosman refused to cooperate under these conditions, because such a move would imply a drastic reduction of his salary.

Applying the Article 46 of the Association rules on transfers of professional football players which regulated the transfer before the expiry of professional contracts, the club put him on the transfer list and set a fixed price of transfer (11,734,000 BFR), in the case of being done without the consent of the RC “Standard” from Liege. This meant that if the next Bosman’s club would agree to pay the mentioned amount and transfer fee set by the association rules, the transfer could be done even without the agreement between two clubs. The Bosman’s contract expired on 1st June 1990, when started a new transitional period for all the football players. In that period Bosman contacted the *Mixte d’économie de l’Union Sportive Sportive du Littoral de Dunkerque* (U.S. “Dunkerque”), the member of Second French league, whose leaders were willing to pay him 90 thousand BFR per month.

On 27 July 1990, the U.S. “Dunkerque” and RC “Standard” from Liege agreed the terms of Bosman’s temporary transfer. He could move to a new club in exchange for 1.2 million BFR, that suppose to be paid to Belgian Royal Union of Football Clubs (URBSFA). The U.S. “Dunkerque” will be able to keep the football player at the end of the year, by paying another 4.8 million BFR.²⁸ The agreement was canceled because the U.S. “Dunkerque” did

---

²⁷ McArdle, D., *From Boot Money to Bosman: Football Society and the Law*, Cavendish London, 2000, pp.13-61.

²⁸ Parrish, R., *Sports Law and Policy in the European Union*, Manchester University Press, Published by Manchester University Press Oxford Road, Manchester M13 9NR, UK, 2003, pp. 81-108.

not provide the certificate of the offer acceptance. RC “Standard” from Liege used the opportunity and according to Article 46 of the Belgian Association rules, provided the suspension for the Belgian football authority on 31 July 1990. In the Association explanation, which was sent to Bosman, stood that the suspension was the result of the fact that: “... neither the Belgian nor the foreign club wanted to complete the transfer and since You refused to extend the contract under the offered terms, we find the reason for this kind of actions.”²⁹ Unable to play football professionally, Bosman submitted an application to the Tribunal de Premiere in Liege, on 8 August 1990, in order to be guaranteed three things:

1. the RC “Standard” from Liege and the Belgian Royal Union Football Clubs (URBSFA) must pay him 100 thousand per month as long as he does not find the alternative employment,
2. to facilitate the search for an alternative job, Bosman urged that RC “Standard” from Liege and the Belgian Royal Union Football Clubs (URBSFA) have to be unable to determine any amount for eventual business he finds and
3. finally, he wanted the European Court of Justice (ECJ) to make the final decision.

On 9 November 1990, the Tribunal de Premiere ordered RC “Standard” from Liege to pay Bosman 30 thousand BFR per month, approved and forwarded the case to the European Court of Justice (ECJ) asking for a preliminary ruling on the compatibility system for transfer under Section 6 and 39 of the Treaty. On 28 May 1991, the Court of Appeal (Cour d’Appel) in Liege while acting on appeal confirmed orders relating to the payment of monthly salaries and free transport, but rejected a request to forward the case to the European Court of Justice (ECJ). After being granted free transportation, Bosman made two transfers. In February 1992, he signed for Saint-Denis de La Reunion, but the contract was canceled after a short period. In May 1993, he signed a contract with Royal Olympic Club de Charleroi, who competed in the third division of Belgium. As the doubt in his football quality continuously grew, numerous football clubs from the European Economic Community (EEC) put Bosman on the blacklist.

In the main proceedings before the Tribunal de Premiere in August 1990, Bosman presented the data on incurred damage suffered by the club from Liege, claiming that the whole case was an insult of the legality of transfer system. In August 1991, he took action against the Union of European Football Associations (UEFA), because it declared the transfer as void by applying rules contrary to Articles 39, 81 and 82 of the Treaty. Bosman partially changed complaint against RC “Standard” from Liege and the Union of Eu-

²⁹Parrish, opus citatum, p. 93.

ropean Football Associations (UEFA) in April 1992, and submitted a separate lawsuit against the Royal Belgian Football Clubs Union (URBSFA).³⁰ In these and further applications, Bosman requested the compensation and persisted in trying to transfer the case to the European Court of Justice (ECJ). On 11 June 1992, the Tribunal de Premiere ruled that the RC “Standard” from Liege acted illegally in the case of Bosman’s transfers in U.S. “Denkerqe”, which was the main reason for its failure. For making such omission, the Belgian club had to make total compensation to player. A further hearing before the Court of Appeal (Cour d’Appel) in Liege held in October 1993, was related to European Court of Justice (ECJ) judgment on articles 39, 81 and 82 of the Treaty of Rome. The main question was, did the mentioned articles were properly interpreted in terms of:

1. should the football club (seller) be banned from requesting the payment of compensation from the new club (employer), after hiring one of its players who came before expiring of professional contract.
2. is it possible the Federation, national and international sport organizations to limit the access of foreign football players from the European Community by its own regulations in the competitions held in territory of the latter?

Both issues are related to practice on compensation and restrictions on hiring foreign players. First, according to international transfer rules of the Union of European Football Associations (UEFA), the club that wants to sell the player is entitled to reimbursement of another club (acquirer) for the amount of funds invested in player’s development (training and competitive capacity), even if the player is no longer tied by the professional contract with him (seller). Only the first club (seller) is entitled to compensation based on the training, while each subsequent team (holder), is entitled to reimbursement for new promotion (training). If the inter-clubs evaluating of player is different, the Expert Committee established by the Union of European Football Associations (UEFA) makes corrections, taking into consideration the gross income of players in previous season multiplied by a factor depending on the age of player. Bosman constantly claimed that he went as a citizen of one Member State of the European Union (Belgium) to another (France), so according to Article 48 of Treaty on establishing the European Community of Rome (now Article 39 of the European Union), has the right to “freedom of movement”, because he wants to find a job. Since his transfer failed, Bosman in order to exercise his right to freedom of movement addressed to the European Court of Justice (ECJ), willing to fight for the ability to change the transfer system. He basically wanted the football players with no professional contract or freelance, to be able to change club colors with-

³⁰ Parrish, opus citatum, p. 98.

out paying any compensation. European Court of Justice (ECJ) on the basis of established facts ruled in favor of Bosman and against RFC “Standard” from Liege and the Union of European Football Associations (UEFA).

The Court of Appeal of Liege, on the basis of Article 177 of the Treaty on the European Economic Community, addressed to the European Court of Justice (ECJ) asking the interpretation of articles 48, 85 and 86 of Establishment Treaty.³¹ Requested interpretations were needed for resolving disputes between:

1. Belgian Royal Union of Football Clubs (URBSFA) and Bosman,
2. Royal club RC “Standard” from Liege and Bosman, and
3. Union of European Football Associations (UEFA) and Bosman.

After hearing the opinions of representatives of Belgian Royal Union of Football Clubs (URBSFA), the Union of European Football Associations (UEFA), Jean-Marc Bosman, the governments of Denmark, Germany, France, Italy and the European Commission (EC), and after taking the statement of the General Attorney, the European Court of Justice (ECJ) made the decision on the meeting in September 1995: “Football is played in organized clubs who are members of a national federation. In the European Union countries the only exception may be the United Kingdom, because there’s more (or actually four), independent football alliances (England, Wales, Scotland and Northern Ireland).”³² Every professional player must be registered with the national association as a current or former player of the club. The European Court of Justice (ECJ) dealing with issues obtained from Liege Court of Appeal ruled that Article 48 of Treaty on the European Economic Community prevents the application of the rules of sport alliance, under which a professional footballer, a national of a certain Member State, at the expiration of the contract with the club, could not be employed by a club in another Member State, unless if the latter pays to former club the fee for transfer, training and development.

Mentioned article 48 prevents the application of the rules of sport federation, in accordance with a competitive game they organize, which provide the football clubs are entitled to involve only a limited number of professional players who are nationals of other Member States of the European Union. In this case, the European Court of Justice (ECJ) came to conclusion that citizens of Member States of the European Union are entitled to leave the country of origin, come in the territory of another Member States and

---

³¹ Parrish, R., *Sports Regulation in the European Union: A New Approach*, Managing Leisure An International Journal, 6, 2001, pp. 187-200.

³² Parrish, R., Gardiner, S., Siekmann, R., *European Union Sport, Law and Policy: Regulation, Re-regulation and Representation*, The Hague: TMC Asser Press, 2009, p. 619

dwell in it for economic reasons, which directly derived from the Treaty. Therefore, professional football definitely represents economic activity, but it is also subject to Community law (now European union law).

4.1. Practice after the Bosman Case

Bosman case (Case C-415/93)³³ was an unexpected victory in the dispute against powerful institutions. Today, Bosman rule is well known, since it represents the right of players to make a free choice of new club and location after the expiration of contract. Consequently, it led to some very well-known transfers. Although seen as social case, Bosman's long year struggle for labor rights of players, enabled many of his colleagues to gain enormous wealth. At first, famous football transfers made according to Bosman rule secured high earnings to Esteban Cambiasso (Inter), Javier Saviola (Benfica), Michael Ballack (Chelsea), Sol Campbell (Basel) and Fredi Bobic (Borussia Dortmund). Slovenian international, excellent football player and representative (of Slovenia and Germany), doesn't hide the fact that he practically ran away from Stuttgart to Borussia Dortmund. Professional football players with expiring contracts will usually not be offered by the parent club so much money as the other, new interested clubs are prepared to. That fact eventually led to numerous fabulously large football salaries. There are very famous cases like transfers of Edgar Davids from "Ajax" in "Milan" in 1995, or Steve Mekmanaman from "Liverpool" to "Real" in 1999. Until 2001, after signing the new contract the latter was the highest-paid professional football player in the history of Great Britain.

The president of FC "Stuttgart" made a statement for the German "Die Deutsche National-Zeitung" that: "It became obvious that players who use Bosman rule have a financial benefit," seriously affected by the departure of Freddie Bobic in Dortmund in 1999. The European Court of Justice (ECJ) with the Bosman case challenged the legality of the transfer system for players and the existence of so-called "quota system" in which, as noted above, only a limited number of foreign football players had the right to play for clubs in competitive cycles. Before introducing of Bosman rule, there was a quota system in many national leagues and inter-club competitions. For example, in European competition (UEFA) the clubs were entitled to have a maximum of three foreign football players and two "assimilated".

---

³³ Case C-415/93, Union Royale Belge Sociétés de Football Association v. andothers. Bosman [1995] ECR I-4291.

4.2. Transfers of professional football players

According to the application of Article 39 of the Treaty of the Establishing the European Economic Community, and in connection with the transfer rules of professional football players, the European Court of Justice (ECJ) rejected allegations of the Royal Belgian Football Clubs Union (URBSFA), the Union of European Football Associations (UEFA) and some national governments, that this article is not applicable. Belgian Royal Union of Football Clubs (URBSFA) claimed that the only major football clubs are economic units, so the transfer rules apply only to them.³⁴ The Union of European Football Associations (UEFA) took the position that the authorities of the European Union (EU) still respected the autonomy of sport, and a possible change of the transfer system could fundamentally alter the entire sports organization. The representative of the German government claimed that football was not an economic activity in general and that it should be viewed in the same light as the culture or education. In addition, when it comes to freedom of association and subsidiarity, he argued that the European Union (EU) should limit the involvement of football players respecting only the strict requirements. The European Court of Justice (ECJ) repeated the conclusions of the Advocate General in relation to the definition of sport as economic activity, which meant that the issue of transfer rules is related only to the relations between the clubs, but also for the relationship between clubs and players. As far as the freedom of association, the European Court of Justice (ECJ) took a position that its enjoyment should be provided to the clubs and players.

Finally, in regard to the principle of subsidiarity, the European Court of Justice (ECJ) ruled that it could not be used to restrict the rights of individuals. When asked whether the dispute between Bosman and Belgian Royal Union of Football Clubs (URBSFA) was only an internal dispute, the European Court of Justice (ECJ) decided affirmatively. However, case law has established that Article 39 shall not be applied to situations that represent entirely internal issue of the Member States, especially those located in border zones. That is why Bosman wanted to avoid them, trying to stay within the European Economic Community (EEC). Accordingly, the European Court of Justice (ECJ) confirmed the effectiveness of direct horizontal section of Article 39, so the rules provided by the Royal Belgian Football Clubs Union (URBSFA) and the Union of European Football Associations (UEFA) could not be applied. The official position of these organizations was that the ac-

---

³⁴ Parrish, R., McArdle, D., 'Beyond Bosman: The European Union's Influence upon Professional Athletes' Freedom of Movement', Sport in Society, Vol. 7, No.3, 2004, pp. 403-418.

quiring club had to pay compensation to another club (seller) in order to purchase the football player, although there was no professional interest for him. Thus, the club (seller) provides the financial interest through the football player, confirming that the application of this rule is irrelevant.

The European Court of Justice (ECJ) also ruled that the transfer system is justified in the “public interest” and because of its keeping during the Bosman case, the defendants claims had to be completely ruled out. Regarding the application of the accused, the Royal Belgian Football Clubs Union (URBSFA), the Union of European Football Associations (UEFA) and the representatives of the governments of France and Italy, to maintain the financial and competitive balance between clubs, the European Court of Justice (ECJ) held that it was eligible. It also agreed with the support in searching for the young football talents and to actively implement their training in clubs.³⁵ Finally, by its conclusions and decisions the European Court of Justice (ECJ) gave a complete answer to the national courts that Article 39 does not preclude the application of rules which allows the transfer of compensation regarding the transfer of football players who want to move between clubs in different Member States of the European Union (EU).

Finally, it should be noted that non-application of the contract articles during the transfer, might hurt the integrity of sports competitions, which is the result of clubs activities to hire professional players during certain seasons in order to beat their competitors. At the same time, every transfer rule must respect the laws of the European Union (competition provisions and the rules on free movement of workers). In 2001, searching for cases of alleged violations of competition law of the European Economic Community (EEC) and following discussions with the European Commission (EC), the football bodies have taken the position for reviewing of regulations on international football transfers - Fédération Internationale de Football Association (FIFA), which was based on the compensation relating the costs of sports clubs. European Commission (EC)³⁶ considered such a transfer system as an example of good practice that ensures competitive balance between sports clubs, taking into account the validity of European union law. Within increasingly complex legal environment, many players and football clubs require service of agents during the negotiation and signing of professional contracts. There are reports of poor working practices of some agents that have resulted in cases of corruption, money laundering and exploitation of underage talent football

---

³⁵ White Paper on Sport, Commission of the European Communities, Brussels, 2007.

³⁶ European Commission, DG X, Commission Staff Working Paper. The Development and Prospects for Community Action in the Field of Sport. Brussels, 09/29/1998.

players. This practice is harmful for the football and sport in general, so the need to raise the severity to a higher level was desirable. The health and safety of football players, especially minors, must be protected by eliminating criminal activities. Moreover, the agents are ready to apply different rules in different Member States, and do not hesitate to achieve their own goals by application of foreign or old rules. Therefore, Member States of the European Union (Germany, England, Netherlands) passed a laws on professional football agents, also called managers, which is generally wrong terminology. In other Member States, the provisions of General Law on Sport regulate the business of sport with professional football players, which is most often performed by a recruitment agency, but with the presence of agents-managers. For these reasons, European union (EU) constantly received the appeals to regulate the activity of football agents through the legislative initiatives. The European Commission (EC) took the obligation (after a series of uncovered scandals) to assess the impact of the activities of professional football players agents in the European Union (EU), to take responsible actions and seek the best options for analyzing the possible solutions at the highest level.

5. CONCLUSION

Before the Bosman case, a professional football player could move from one club to another, with the consent of both teams. The agreement was negotiated by setting the “transfer fee”, where certain club was buying practically offered football player from another club. This rule was applied regardless of the contract duration of player who was on the market. However, signing the contract with a new club was prevented until reaching the necessary agreement of payment for the transfer. Particular question concerned the status of professional players in the territory of the European Union (EU), related to the widespread employment of football players in European clubs was associated with the quota system (three plus two). Both issues were solved when European Court of Justice (ECJ) made a final judgment on 15 December 1995. While Bosman rule introduced a revolution in European labor laws and many football players made a substantial profit, the Belgian and his unemployed wife live in Liege in a red-brick house, which is one of the few things that has left to him. The former midfielder of Belgium youth selection once said that the long judicial process pushed him to alcohol, and that during that time he lived with parents, in a garage, and was constantly drinking. He suffered from depression, and he still is, that’s why he takes medication. He sees himself as a pioneer of “free football” and believes that the conditions in today’s football are even more cruel. He fought for the right to make football players free men, but it ruined him.

Besides Bosman rule which complement the sport law, a special document that regulates the sport rules is the White Paper, since contains a large number of applications to be implemented. It applies in particular to overcome the problem of corruption, money laundering, discrimination, language barriers and other forms, such as financial crime. In fact, all these problems together affect the sport badly at the local, national and international level. Given that the professional football is followed by high degree of internationalization of factors, corruption as maybe the most significant of them, has trans boundary aspects. Corruption as a problem with a European dimension should be addressed at the European level, and in every Member State of the European Union (EU) in particular. Sport officials know very well that football industry is the leading branch where are spinning large amounts of money. Today, only a small number of people are immune to that fact. Therefore, all available mechanisms should be applied against money laundering. Doping represents also a major threat not just to football, with a note that required anti-doping controls are performed only when it comes to professional football competitions and players. Sporadic controls show that doping definitely exists in football, which violates the principle of open and fair competition. It is not a motivation factor for professional football and sport in general.

All negative phenomenons seriously disturb the meaning and understanding of the sport in general, representing a serious threat to health of players of which a few ended unhappily on the lawn. There are stereotyped comments regarding the cardiovascular problems of players. Two questions remain, why they came out and when? At the European level, the fight against doping must take into account the implementation of the law and the developing of partnerships between Member States, law enforcement agencies (border guards, national and local police, customs), laboratories accredited by the World Anti-Doping Agency (WADA) and INTERPOL. Timely exchange of information on new doping agents, mode of action and creating a safe sport environment would give the largest contribution to the development of quality and pure professional football.

References

1. Bergant Rakocevic V., Grilc, P., Podobnik, K., Vlahek, A., Levovnik, J., Jagodic, T., Mozina, D., Gornik, M., *Sport and Law*, GV Založba, Ljubljana, 2008,
2. Case C-415/93, Union Royale Belge Sociétés de Football Association and others v. Bosman [1995] ECR I-4291
3. Chaker, A., N., *Study on national sports legislation in Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1999,
4. Collins, T., Martin, J., Vamplew, W., *Encyclopedia of traditional British rural sports*. Sports references. Abingdon, Oxfordshire: Routledge, ISBN 0-415-35224-X, 2005,
5. Colucci, M., *Sports Law in Italy*, Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, Frederick, MD: Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, 2009,
6. Directive 2005/36/EC-Directive on the Recognition of Professional Qualifications: <http://eur-lex.europa.eu/LEXUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:255:0022:0142:EN:PDF>. Retrieved: March 11, 2017, 16:32.
7. Djurdjevic, N., *Public Authorities and Sports*, Faculty of Law, University of Kragujevac, Kragujevac, 2007,
8. Djurdjevic, N. *Case Pechstain - validity of decisions of the Arbitral Tribunal for Sport in Lausanne*, Proceedings of the Law Faculty Split, yr. 54, 2/2017.
9. Dunning, E., "The development of soccer as a world game." *Sport Matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilisation*. London: Routledge, ISBN 0-415-06413-9., 1999,
10. European Commission, DG X, Commission Staff Working Paper. The Development and Prospects for Community Action in the Field of Sport. Brussels, 09/29/1998.
11. Harvey, A., *Football, the first hundred years*. London: Routledge, 126 ISBN 0-415-35018-2,
12. <http://www.altalex.com/documents/news/2011/12/07/la-legge-23-marzo-1981-n-91-sul-professionismo-sportivo>. Retrieved: 10 March 2017, 15:27.
13. <http://www.znanje.org/zan/goran/g-istorija/desno.htm>. Retrived: Mart 18, 2013, 19:40,
14. <https://www.football-bible.com/soccer-info/who-invented-the-soccer-ball.html>: Retrived: 10 March 2017, 15:23
15. Kačer, H., *Introduction to Sports Law*, Engineering Bureau, Zagreb, 2009,

16. Kosovac A., *Professional Sports People Recruitment in European Union State*, Institute of Comparative Law, Belgrade, 3/2009,
17. Law on Physical Culture and Sport of the Republic of Lithuania. http://www.coe.int/t/dg4/sport/doping/antidoping_database/reports/2010/leg/LEG1-LTU_EN.pdf. Retrieved: 10 March 2017, 21: 15.
18. Ley 10/1990, de 15 ee Octubre, del Deporte: <http://www.asser.nl/Default.aspx?level3=14082>. Retrieved: 11 March 2017, 10: 22.
19. McArdle, D., *From Boot Money to Bosman: Football Society and the Law*, Cavendish London, 2000,
20. Panagiotopoulos, D., P., *Law in the Sports World*, Sakkoulas Publishers, Athens Komotini, 2004,
21. Panagiotopoulos, D., P., *Sports Law II*, Sakkoulas Publishers, Athens Komotini, 2006,
22. Parrish, R., Gardiner, S., Siekmann, R., 'European Union Sport, Law and Policy: Regulation, Re-regulation and Representation', The Hague: TMC Asser Press, 2009,
23. Parrish, R., McArdle, D., 'Beyond Bosman: The European Union's Influence upon Professional Athletes' Freedom of Movement', Sport in Society, Vol. 7, No.3, 2004,
24. Parrish, R., *Sports Law and Policy in the European Union*, Manchester University Press, Published by Manchester University Press Oxford Road, Manchester M13 9NR, UK, 2003,
25. Parrish, R., *Sports Regulation in the European Union: A New Approach*, Managing Leisure An International Journal, 6, 2001,
26. Plato, Laws, Epinomis, Belgrade, 1990,
27. Robert Schuster, Aus Prag / DER STANDARD, Printausgabe, 10.10. 2009,
28. Simkin, J., *Spartacus Educational*, <http://spartacus-educational.com/Fhistory.htm>. Retrieved: March 18, 2013, 19:56.
29. Suput, D., *The USA Sports Law, Introduction to the law of the USA*, the Institute of Comparative Law, Belgrade, 1/2008,
30. Suput. D., *National Laws Regulating Sports in European Countries*, Institute of Comparative Law, Belgrade, 2/2009,
31. The player, Mark Burton reports on a midfielder who went on the attack, Thursday 21 September 1995,
32. Tamás, S. *Magyar sportjog az új Polgari Törvénykönyv után*, A nagysikerű "Sportjog", Budápest, 2010.
33. White Paper on Sport, Commission of the European Communities, Brussels, 11.7.2007, COM (2007) 391 Final. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=EN>. Retrieved: March 10, 2017, 20:12
34. White Paper on Sport, Commission of the European Communities, Brussels, 2007,

Dr Mirza Totić

Docent na Fakultetu za poslovne studije i pravo Univerziteta “Union Nikola Tesla”, Beograd

SLOBODNO KRETANJE SPORTISTA U EVROPSKOJ UNIJI

Rezime

Rad analizira pitanje zapošljavanja profesionalnih sportista, pre svega fudbalera, u Evropskoj uniji (EU). Osnovni cilj rada je potvrda principa koji inspirišu sigurnost i poverenje između institucija (klubova) i zaposlenih (fudbalera), ili lica koja su direktno uključena u nacionalne i međunarodne sportske okvire. Implementacija pravila koja se odnose na profesionalne sportske ugovore u okviru Evropske unije (EU) je prepuštena državama članicama, što je prilično korisno za prevazilaženje neminovnih prepreka i obezbeđivanje uslova za realizaciju odluka o fudbalera. U radu se analizira i praksa Evropskog suda pravde (ESP), čiji je osnovni zadatak da obezbedi direktnu primenu “četiri osnovne slobode”, jer slobodno kretanje ljudi (ovde - fudbalera) predstavlja jednu od navedenih. Takođe, istorijski razvoj fudbalske igre je detaljno opisan, s obzirom da njeni počeci sežu u daleku prošlost. Slobodno kretanje sportista se odnosi na prelazak istih iz jedne države članice u drugu sa ciljem promene klubskih boja. Suštinske promene u ovoj oblasti su nastupile nakon čuvenog slučaja Bosman, tako da se u radu detaljno obrađuje ovaj slučaj. Kao dodatak, predstavljeni su nacionalni zakoni o sportu nekih država članica Evropske unije (EU).

Ključne reči: Evropska unija, sportsko pravo, slučaj Bosman, Evropski sud pravde, nacionalno zakonodavstvo

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

O Centar za stratešku analizu

Centar za stratešku analizu (CSA) je nezavistan, neprofitabilan, nevladin think-tank koji okuplja mlade istraživače i eksperte iz oblasti društvenih nauka sa ciljem izrade analiza, studija, publikacija i preporuka javnih politika. Centar se bavi istraživanjima iz oblasti bezbednosti, hibridnog rata, digitalne bezbednosti, međunarodnih odnosa i geopolitike. Cilj nam je da ponudimo precizne i kvalitetne analize koje će dati svoj doprinos u vidu odgovora na strateške izazove.

Centar se zalaže za promociju evropskih vrednosti i jačanje transatlantske saradnje. Centar za stratešku analizu nastoji da promovise preporuke javnih politika zasnovanih na strateškim analizama.

Misija Centra za stratešku analizu (CSA) je da ponudi stratešku viziju kroz naučne principe, precizne analize i programe kako bi se ostvario sveobuhvatan uvid u fenomene bezbednosti, hibridnog rata, sajber bezbednosti, geopolitike i međunarodnih odnosa.

Metodologija istraživanja

Tokom izrade istraživanja primenjeno je više metoda naučnog istraživanja:

- analiza (funkcionalna i komparativna)
- metode analize sadržaja
- dedukcija
- sinteza

Opštom metodom analize istraživanje je nastojalo da utvrdi vezu između rezultata istraživanja na određenom prostoru i vremenu. Metodom funkcionalne analize pokušava se utvrditi procena trenutnog stanja javnog mnjenja o aktuelnim globalnim dešavanjima u svetlu krize u Ukrajini. Metodom komparativne analize pokušava se utvrditi sličnost između događaja u Srbiji i u Ukrajini po pitanju teritorijalnog integriteta. Metodom klasifikacije pokušava se prema utvrđenim rezultatima definisati konkretan stav građana Republike Srbije o ključnim pitanjima aktuelnih globalnih dešavanja u svetlu krize u Ukrajini. Osnovnim metodom dedukcije istraživanje se fokusira da na osnovu opštih stavova dođe do zaključka u vezi uticaja na formirane stavove u odnosu na izvor informisanja. Metodom sinteze nastoji se da spajanjem više pojedinačnih stavova i stavljanjem u međusobnu vezu dođemo do određenog opšteg saznanja o pitanju stavova građana Srbije o o aktuelnim globalnim dešavanjima u svetlu krize u Ukrajini.

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

Primarni cilj ispitivanja stavova građana Srbije je kako shvataju geopolitičku poziciju Srbije pod uticajem aktuelnih dešavanja u Ukrajini.

Praktični cilj istraživanja je osnova za dalje proučavanje međuzavisnosti, preliivanja i faktora koji utiču na opredeljenja građana Srbije i njihovih spoljnopolitičkih preferencija a u vezi sa aktuelnim globalnim dešavanjima u Svetu. Ovo istraživanje može biti osnov za dalje proučavanje na osnovu čega građani Srbije zasnivaju svoje stavove, šta su dominantni faktori za zasnivanje vrednosnog suda kod građana Republike Srbije. Upotreba ovog istraživanja kao referentnog za sagledavanje uticaja na stavove građana Srbije koji mogu biti plod aktivnih mera.

Uvod u istraživanje

Centar za stratešku analizu sproveo je svoje prvo istraživanje stavova građana o aktuelnim globalnim dešavanjima u svetlu Ukrajinske krize. Istraživanje je započeto 23. februara 2022. do 18. aprila 2022. godine. Reprezentativan uzorak je obuhvatio 1,236 ispitanika metodom slučajnog uzroka na teritoriji Republike Srbije.

Teme istraživanja su bili stavovi građana Srbije prema spoljnopolitičkim partnerima Srbije i krizi u Ukrajini¹. Istraživanje je sprovedeno u periodu veoma intenzivnog medijskog izveštavanja po pitanju globalnih odnosa, u svetlu ruske agresije koja je izdašno pokrivena od strane svih mainstream medija u Srbiji.

Istraživanje je bilo rodno neutralno zasnovano bez podele na polove. Anketa je obuhvatila punoletne građane Republike Srbije, po starosnim grupama od 18-29 godine – **19,9%**, od 30-49 godina – **42,7%**, više od 50 godina – **37,4%**. Prema stepenu obrazovanja visoko obrazovani čine **69,9%**, srednje obrazovanje imaju – **37,4%** i ispitanici koji imaju osnovno obrazovanje učestvuju sa **1,9%**. Dominatno učešće u istraživanju zauzima visoko obrazovana populacija, što možemo dovesti u vezu sa spremnošću, motivacijom i otvorenošću za iznošenjem stavova. Na osnovu procentne zastupljenosti vidi se visoka zainteresovanost za aktuelna spoljnopolitička pitanja kod visoko obrazovane populacije.

Najveći broj ispitanika se o aktuelnim globalnim dešavanjima u svetlu agresije na Ukrajinu informiše putem društvenih mreža - **42,2%**, zatim medijskih portala - **40,5%** dok se svega - **9,7%** informiše putem televizije, a **1,8%** preko štampanih medija. Ispitanici se u najvećem procentu – **82,7%** informišu koristeći internet izvore - društvene mreže i portali, što i korespondira sa činjenicom da je anketa sprovedena putem online servisa **Google Survey alata**.

¹ Istraživanje je započeto u oči ruske agresije na Ukrajinu i trajalo je prvih 53 dana rata

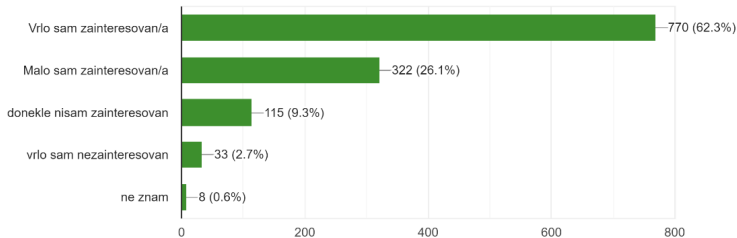
Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

Koliko ste zainteresovani za geopolitiku?

1,236 responses

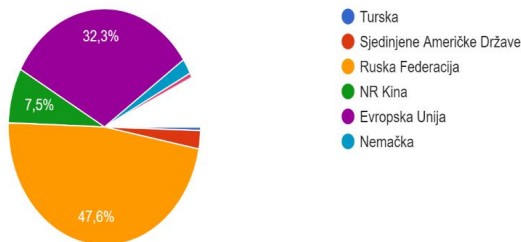

Ispitanici su izjavili u procentu od **62,3%** da su veoma zainteresovani za geopolitičke teme što daje poseban kvalitet ovom istraživanju u pogledu osnovanosti odgovora na pitanja iz istraživanja.

Rezultati sprovedenog istraživanja

47,6% ispitanika smatra Rusku Federaciju najvećim političkim partnerom Srbije, dok **32,3%**

Koga smatrate najvećim političkim partnerom Srbije?

smatra da je to Evropska Unija, dok NR Kinu **7,5%** vidi kao najvećeg političkog partnera Srbije.

Nadpolovična većina građana vidi tkz. Istočnu alternativu kao najvećeg političkog partnera Srbije.

Dok Evroatlantski blok prepoznaje 36% građana. Ovakve rezultate istraživanja direktno dovodimo u vezu sa nerešenim pitanjem dijaloga između Beograda i Prištine. Građani spoljnopolitičke odnose dominantno posmatraju u svetlu nerešenog statusa Kosova. Dugotrajno negovanje percepcije o Ruskoj Federaciji kao zaštitniku srpskog nacionalnog interesa u međunarodnoj areni direktno se reflektuje na stavove građana po pitanju spoljnopolitičkog partnerstva.

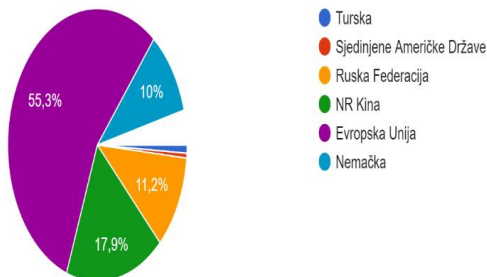
Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

Na pitanje koga smatrate najvećim ekonomskim partnerom Srbije građani smatraju da je to

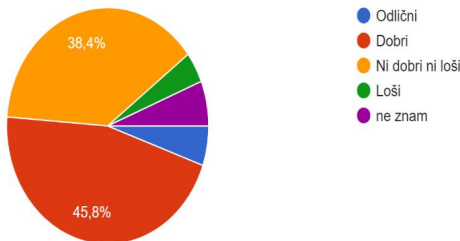
Koga smatrate najvećim ekonomskim partnerom Srbije?

Evropska Unija - **55,3%** dok **10%** posebno apostrofirira Nemačku. NR Kina zauzima svoje drugo mesto sa - **17%** dok se Ruska Federacija nalazi na trećem mestu sa - **11,2%**. Rezultati ankete pokazuju da populacija ispitanika donekle prepoznaje najveće ekonomske partnere Republike Srbije. Rezultati u

ovom pogledu direktno korespondiraju sa promocijom stranih direktnih investicija od strane predstavnika vlasti u Srbiji. Građani Srbije prepoznaju i identifikuju države članice EU kao ključne ekonomske partnere jer su upoznati iz kojih država dolaze ulagači i u koje države oni izvoze svoje proizvode i usluge. Na ovom mestu potvrđuje se teza da se percepcija građana bazira na ličnom iskustvu, ali i na porukama koje šalju nosioci vlasti u Srbiji. NR Kina se identifikuje kao drugi najvažniji partner ispred Ruske Federacije. NR Kina je svoju popularnost bez presedana doživela tokom korona krize i kroz promociju dve akvizicije pre svega Železare Smederevo i RTB Bor. Ove dve ključne kineske investicije su naširoko promovisane u javnosti. NR Kina se česte promovise kao poželjno i dobro tržište za Srbiju, koje može biti alternativa za EU, do zapravo 70% investicija dolazi iz EU u periodu od 2000-2020.

Kako ocenjujete trenutne odnose Srbije i Turske?

Gradani Srbije sa **45,8%** ocenjuju odnose sa Turskom kao dobre, ukoliko pogledamo da njih **5%** ocenjuje kao odlične

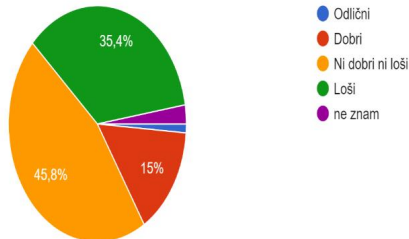
Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

zaključujemo da preko 50% građana pozitivno ocenjuje odnose sa Turskom. Odnose kao loše ocenjuje 4,2% građana dok ostatak ispitanika njih 38,4% ocenjuje kao ni dobre ni loše. Zanimljivo je da 6,1% ne zna kakvi su odnosi Srbije i Turske. Pozitivna ocena odnosa Srbije i Turske direktno je u vezi sa dolaskom turskih investicija u industrijske sektore koji su bili razoreni u periodu tranzicije, kvalitet i promocija političkih odnosa dve države pozitivno se odražava na percepciju građana. Možemo zaključiti da je ocena odnosa sa Turskom pozitivna jer nikada nisu zabeleženi negativni komentari na račun turske politike prema Srbiji. Negativni komentari i narativi nisu zabeleženi ni u mejnstrim medijima ni od strane nosilaca vlasti. Zanimljiv prilog ove teze ide okolnost kada je u javnost procurela informacija da je predsednik Turske obećao pomoć Kosovu oko članstva u NATO-u, negativni komentari su izostali već je „problem“ odložen do razgovora dva predsednika. Nakon toga nesporazum je medijski „zatrpan“ drugim stvarima i građani su ga jednostavno zaboravili ili je problem u „međuvremenu nestao“.

Kako ocenjujete trenutne odnose Srbije i Sjedinjene Američke Države?

35,4% ispitanika ocenjuje odnose sa SAD kao loše. **45,8%** kao ni dobre ni loše. Ovaj podatak nas upućuje na neophodnost informisanja građana o prirodi i karakteru odnosa Srbije i SAD. Građani nemaju pristup informacijama o karakteru odnosa dve države, već svoju

percepciju baziraju na osnovu dostupnih informacija. Na poboljšanje percepcije odnosa sa SAD utiče pozitivna kampanja povodom Vašingtonskog sporazuma, aktivnosti USAID Srbija, donacije komande Američke vojske za Evropu civilnoj infrastrukturi u Srbiji. Kao jedan faktor koji dominantno utiče na ocenu odnosa može se uzeti nerešeni status dijaloga Beograd-Priština. Formiranje i disperzija globalnih i lokalnih interpretacija srpsko-američkih odnosa u velikoj meri zbunjuje građane te u tome pronalazimo veliki broj neodlučnih ispitanika. Ukupno 16,1% građana pozitivno ocenjuje odnose dve države.

Jedan od faktora koji svakako utiče na sagledavanje srpsko-američkih odnosa jeste i rat u Ukrajini. U velikoj meri informacije u javnom prostoru su preuzele narativ iz devedesetih godina sa iskrivljenim analogijama. Prisustvo pro-ruske propagande na društvenim mrežama, lažnih vesti i istorijskih falsifikata direktno je u vezi sa percepcijom odnosa Srbije i Amerike.

Centar za stratešku analizu

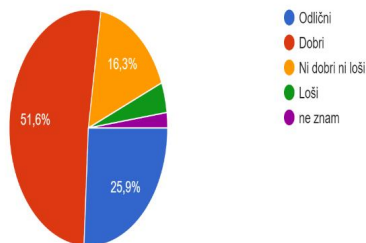
www.czsa.org

office@czsa.org

Na osnovu dostupnih informacija u dominantnim izvorima informisanja ispitanika (portali i društvene mreže) koji su pod uzurpacijom pro-ruskog narativa koji se koristi za širenje anti-američke kompanije uz najčešću upotrebu događaja iz 1999. kao i velikim brojem lažnih vesti zasnovanih na emotivnim manipulacijama i pogrešnim interpretacijama informacija putem kojih se satanizuje SAD.

77% ispitanika pozitivno ocenjuje trenutne odnose Srbije i Ruske Federacije, od čega 25,9% ove odnose vidi kao odlične, dok 51,6% ih ocenjuje kao dobre. 16,3% odnose vidi kao ni dobre ni loše. A 4% kao loše. U svetlu rata u Ukrajini intenziviran je obim i sadržaj pro-ruskih narativa u javnom prostoru, međutim ovakva ocena odnosa se ne razlikuje od ranijih istraživanja što

Kako ocenjujete trenutne odnose Srbije i Ruska Federacija?

pokazuje stabilnu konstantu stavova građana Srbije po pitanju Ruske Federacije. Ono što dominira kada su u pitanju odnosi dve države jeste nerešeno pitanje Kosova, političke tenzije u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Velika količina dezinformacija, lažnih vesti i pro-kremaljskih sadržaja na svim kanalima komunikacija svoj rezultat ima u oceni

odnosa između dve države. Deklarativan stav Rusije po pitanju nepriznavanja Kosova mora se uzeti kao dominantan faktor u oceni odnosa dve države, jer ekonomski odnosi nisu na značajnijem nivou kao ni prisustvo ruskih direktnih ulaganja u Srbiju. Istovremeno pozitivan stav prema Ruskoj Federaciji bazira se na uopštenom poznavanju odnosa uz prisustvo javnog promovisanja veza dve države u odbrambenom sektoru.

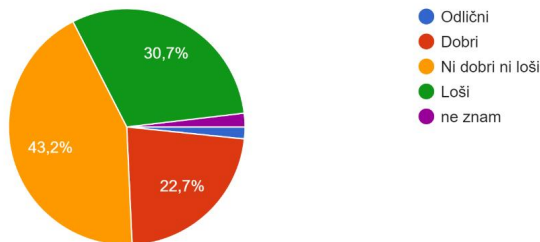
Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

Svega 24% ispitanika ocenjuje odnose Srbije i EU pozitivno. Njih 30,7% ih ocenjuje kao loše, dok 43,2% kao ni dobre ni loše. Ukoliko uporedimo odgovore ispitanika po pitanju ekonomskog

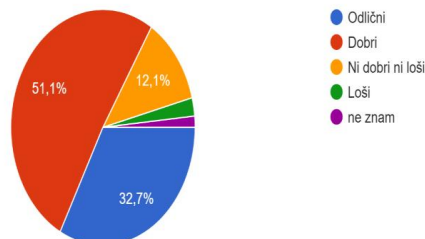
Kako ocenjujete trenutne odnose Srbije i Evropska Unije?

partnerstva uočavamo da većina ispitanika vidi EU kao glavnog partnera Srbije, dok odnose kao loše ocenjuje 30,7%. Građani ne dovode u vezu ekonomske benefite statusa kandidata sa prilagođavanjem politike Srbije kao kandidata za EU. EU se često percipira kao isporučilac zahteva i pritisaka. Izostaje identifikacija građana sa faktičkim stanjem u pogledu vrednosti i interesa. Politički odnos EU i Srbije zahvaljujući vrlo slaboj medijskoj prisutnosti srpskih zvaničnika koji se bave evrointegracijama nije dovoljno objašnjen građanima što protivnici ulaska Srbije u EU obilato koriste zloupotrebljavajući taj deo medijskog prostora za plasiranje priča o ucenama EU, poistovećivanju EU sa NATO i predstavljajući EU kao zaštitnika Prištinskih institucija i glavnog krivca za nesprovođenje Briselskog sporazuma. Istovremeno anti-evropski narativ je zastupljen i na društvenim mrežama kroz širenje i modifikovanje dezinformacija i obmanjujućeg sadržaja po pitanju društvenog i političkog života u EU, prelivanje kineskih i ruskih anti-EU sadržaja na srpskom jeziku je takođe prisutno i svoj uticaj ima kada je reč o stavovima građana Srbije.

Ovaj deo istraživanja pokazuje da Kinu najveći broj građana Srbije doživljava kao najvećeg prijatelja od svih stranih država. Tradicija gajenja tog osećaja kod građana Srbije traje još od vremena vlasti Slobodana Miloševića

Kako ocenjujete trenutne odnose Srbije i NR Kina?

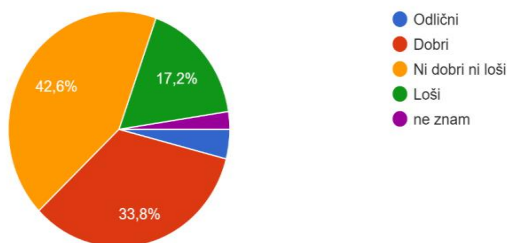
Centar za stratešku analizu

www.czsa.org
office@czsa.org

pre 2000.godine kada je kineskim građanima omogućen lak ulazak u Srbiju, otvaranje malih radnji, preko identifikovanja kroz prikaz žrtava u kineskoj ambasadi 1999. uz prećutkivanje da je NR Kina prihvatila ne samo izvinjenje već i novčano obeštećenje za porodice žrtava i samu zgradu. Kineska strana je najviše poverenja dobila od strane građana Srbije sprovođenjem vakcina diplomatije kada je u javnom etru nakon isporuke vakcina za vreme pandemije Kovid19 predstavljena kao opšti spasilac putem medija, istovremeno je izostalo predavljanje pomoći od strane EU. Najveći broj svih vrsta medija vrlo retko je objavljivao negativne sadržaje o NR Kini, a kada bi se pojavio neki ubrzo bi bio prekriven sadržajima o „spašavanju“ Smedereva i Bora kroz kineske investicije.

Najbitnije zapažanje je da stav o NR Kini nije zahvaćen novonastalom polarizacijom društva po pitanju rata u Ukrajini, stoga nije došlo bilo kakvih negativnih izjava koje bi joj kao „prijatelju broj 1“ nanele štetu u vidu manjeg broja procenata građana sa pozitivnim stavom.

Kako ocenjujete trenutne odnose Srbije i SR Nemačka?

37% ispitanika ocenjuje odnose sa SR Nemačkom kao pozitivne, dok 42,6% ih vidi kao ni dobre ni loše. 17,2% ispitanika ocenjuje kao loše. Zanimljivo je da ocena odnosa u pogledu ni dobrih ni loših ima svoje poklapanje sa stavovima po pitanju odnosa Srbije sa EU. Što ukazuje da ispitanici imaju dominantno neutralan stav o prirodi ovih odnosa, pak građani Srbije gotovo za 10% više veruju u odnose Srbije i SR Nemačke, nego Srbije i EU. Ovakav odnos je razumljiv jer je SR Nemačka najveći pojedinačni ulagač u Srbiju.

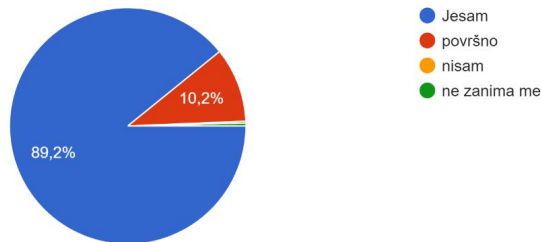

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

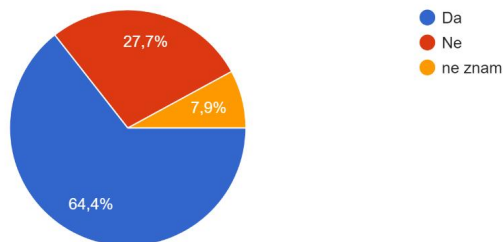
office@czsa.org

Da li ste upoznati sa rusko-ukrajinskom krizom?

Građani su najvećim delom upoznati sa rusko-ukrajinskom krizom, odnosno ruskom agresijom na Ukrajinu jer je istraživanje započeto pre napada na Ukrajinu. Kao što je istraživanje pokazalo izvori njihovih saznanja su dominantno preko interneta odnosno društvenih mreža.

Da li strateški interesi Ukrajine ugrožavaju Rusku Federaciju?

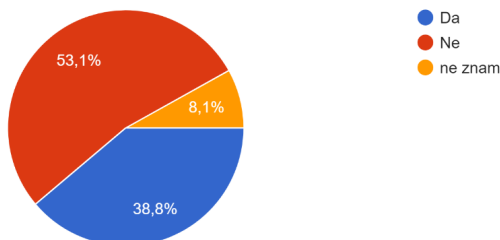
Građani u 64,4% veruju da Ukrajina svojim strateškim interesima ugrožava Rusku Federaciju. Stabilan broj od 27,7% ne misli tako. Ovakav rezultat je plod izloženosti permanentnoj kampanji na izvorima informisanja koji favorizuju Rusku Federaciju i nekritički prenose pro-ruski narativ. U prethodnom periodu zabeleženo je emitovanje dezinformacija, koje je svoje prelivanje doživelo i u Srbiji, a na temu „biološkog oružja“. Mediji su kompletnu dezinformaciju prenosili kao verodostojnu. Popularni obmanjujući narativi o „širenju“ NATO na ruske granice takođe su bili veoma zastupljeni uz prećutkivanje činjenice da se Ruska Federacija graniči sa NATO-om od osnivanja i da od 14 država sa kojima se graniči samo 5 su članice NATO-a. Na ovom mestu možemo konstatovati da građani nisu upoznati na istinit način i da nemaju saznanje o potezima Ukrajine, već su im dostupna opravdanja za rusku agresiju.

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org
office@czsa.org

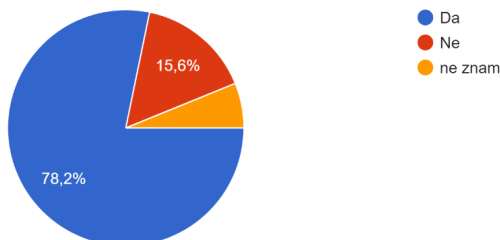
Da li Rusija ima pravo da odredi spoljnopolitički pravac Ukrajine?

Većina ispitanika **53,1%** smatra da Rusija nema pravo da odredi spoljnopolitički pravac Ukrajine. Ukoliko ovo pitanje dovedemo u korelaciju sa prethodnim pitanje zaključimo da građani u najvećem broju prihvataju pro-ruske teze da se Rusija brani u Ukrajini. Da nije tako, onda bi odgovori na ugrožavanje Ruske Federacije morali bi ti u poklapanju sa ovim pitanjem.

Ovakav rezultat odgovora je u direktnoj vezi što građani Srbije su izloženi ruskom narativu koji kaže „**mi štitimo naš narod**“ dok istovremno vrše agresiju u cilju sprečavanja spoljnopolitičkih pravaca Ukrajine.

Da li NATO i Amerika zloupotrebljavaju Ukrajinu u sukobu sa Ruskom Federacijom?

78,2% građana veruje da je Ukrajina zloupotrebljena od NATO i Amerike što je u direktnoj vezi sa prisustvom, izlaganju i dostupnosti propagandnih ruskih narativa koji ovom tezom opravdavanju agresiju na Ukrajinu. Građani nisu dovoljno informisani o odbrambenoj i bezbednosnoj saradnji na koju Ukrajina ima pravo u skladu sa Poveljom Ujedinjenih Nacija. Sa druge strane 78,2% pokazuje dominaciju ruskog viđenja sukoba, iz čega možemo zaključiti da je Ruska propaganda uspešna u Srbiji.

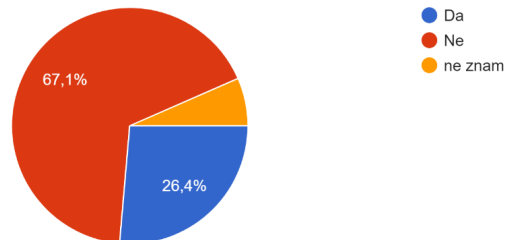

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

Da li Srbija treba da se pridruži sankcijama EU prema Ruskoj Federaciji zbog kršenja teritorijalnog integriteta Ukrajine?

U trenutku sastavljanja ove ankete Ruska Federacija još nije izvršila invaziju na Ukrajinu. Pitanje je postavljeno u odnosu na nagoveštaje SAD i EU da će doći do zavođenja sankcija u slučaju napada.

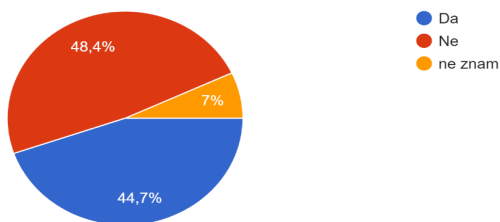
67% građana smatra da ne treba uvoditi sankcije Ruskoj Federaciji, dok **26,4%** smatra da treba. Po pitanju ekonomske saradnje građani su prepoznali EU kao glavnog partnera, dok je Rusija ocenjena kao vodeći spoljnopolitički partner Srbije. Postoji nekoliko objašnjenja za ovakav stav građana. Prvi potencijalni razlog ogleda se u mogućnosti ulaganja veta na prijem Kosova u OUN. Kao jedan od glavnih temelja Srpsko-Ruskih odnosa je uloga „zaštitnika“ u međunarodnoj areni. I ako nikada nije povedena temeljna naučna i javna debata o stvarnim i pretpostavljenim koristima i ishodima. Drugo uporište, za ovakav naklonjen stav može se pronaći u istorijskim razlozima. Istorijski odnosi Srbije i Rusije su često plod poklapajućih kulturnih matrica. Kao treći potencijalan razlog može se smatrati gasna 100% zavisnost od Rusije, koja se u javnosti često zloupotrebljava u smislu da će u slučaju poskupljenja gasa kao odgovora na eventualno uvođenje sankcija doći do katastrofalnih posledica po privredu Srbije.

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org
office@czsa.org

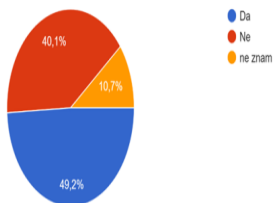
Da li Srbija treba da postane članica Evropske Unije?

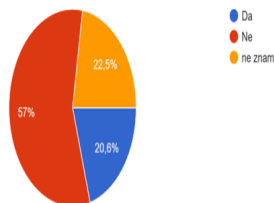
Javnost je tako reći podeljena u tesnu korist stava da Srbija ne treba da postane članica EU. 7% ispitanika nije opredeljeno po ovom pitanju. EU pesimizam proizilazi iz široke rasprostranjenosti i dostupnosti anti evropskih stavova na dominantnom izvoru informisanja, a to je internet. Lako dostupni, uprošćeni, zavodljivi i tematski anti-EU sadržaji lako pronalaze svoj put do ispitanika, dok sadržaji koji se odnose na benefite, partnerstva i finansijsku pomoć Srbiji ne predstavljaju konkurenciju u navedenim kategorijama kada je reč o internetu u srpskom informacionom prostoru.

Kognitivna disonanca kod ispitanika: 49% podržava Rusiju u priznanju nezavisnosti Donjecka i

Da li podržavate Rusiju u priznavanju nezavisnosti Donjecka i Luganska?

Da li priznavanje Donjecka i Luganska pozitivno utiče na stav o Kosovu?

Luganska, dok istovremeno 57% smatra da ovo priznanje ne utiče pozitivno na stav o Kosovu. Ovako oprečni odgovori su plod primene pro-ruskih aktivnih mera u opravdavanju ruskih vojnih ciljeva, dok istovremeno postoji svest da ruska upotreba kosovsko predsedana ne doprinosi pozitivnom ishodu u vezi sa Kosovom. Istovremeno podržavanje delovanja koje se ocenjuje kao

Centar za stratešku analizu

www.czsa.org

office@czsa.org

negativno za srpski nacionalni interes moguće je objasniti samo jednom rečju prisustvo² propagande na internetu.

Istraživanje sprovedi:

Darko Obradović

Dr Ilija Životić

Uroš Babić

Biljana Šahrimanjan Obradović

Dr Ratomori Antonović

---

² <https://euvsdisinfo.eu/category/ukraine-page/>

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА „ДРУШТВЕНОГ ОДГОВОРА“

Часопис „Друштвени одговор“ је посвећен социолошким, правним, безбедносним, економским, еколошким, политичким и геополитичким проблемима, које обрађује са више различитих научних аспеката.

Часопис „Друштвени одговор“ је покренут фебруара 2022. године на иницијативу Центра за стратшку анализу.

Часопис „Друштвени одговор“ објављује оригиналне научне радове, прегледне научне радове и изворне научне радове, који до сада нису нигде били објављени и који представљају оригинално научно дело.

Радови се примарно достављају на српском језику, а алтернативно могу бити достављени и на енглеском језику. Резиме сваког рада мора бити достављен на српском и на енглеском језику,

Часопис „Друштвени одговор“ излази два пута годишње и то у мају и у децембру месецу текуће године.

У часопису „Друштвени одговор“ се објављују радови из следећих научних области:

- Социолошких наука;
- Правних наука;
- Криминалистичких наука;
- Науке безбедности;
- Војних наука;
- Политичких наука;
- Менаџмент и бизнис,
- Економских наука;
- Теологија.

Дигиталне копије свезака се архивирају у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије.

1. ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И РЕДАКЦИЈЕ

Главни и одговорни уредник и редакција часописа „Друштвени одговор“ доносе коначну одлуку око тога који ће се рукопис објавити. Приликом доношења одлуке главни и одговорни уредник и редакција се руководе уређивачком политиком, водећи рачуна о законском пропису, који се односе на клевету и плагирање.

Главни и одговорни уредник и редакција часописа „Друштвени одговор“ задржавају дискреционо право да примљене рукописе цене и не објаве уколико утврде да рукопис не испуњава прописаним формалним и садржинским критеријумима. У редвоним околностима, секретар ре-

дакције ауторе обавештава о прихватању или неприхватању рукописа у року од тридесет дана од дана пријема рукописа.

Главни и одговорни уредник и редакција часописа „Друштвени одговор“ не смеју бити у било каквом сукобу интереса у вези са рукописима које разматрају. Уколико такав сукоб постоји код једног или више чланова редакције, они се изузимају из поступка избора рецензената и одлучивању судбине рукописа.

Главни и одговорни уредник и чланови редакције не смеју да користе необјављени материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима се морају чувати као поверљиве и не смеју бити искоришћене ради стицања личних користи.

Главни и одговорни уредник и чланови редакције морају да предузму све разумне мере како се не би открио идентитет рецензената аутора у току трајања рецензије.

2. ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да њихов рукопис представља оригинално ауторско дело које раније није било објављивано и да није у процесу објављивања у неком другом часопису. Истовремена предаја рукописа у више часописа се сматра кршење етичких кодекса и такав рукопис би био аутоматски одбијен.

У случају да послати рукопис представља резултат научноистраживачког пројекта или да је био изложен на скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним условима, детаљнији подаци о пројекту, конференцији и слично, наводи се у Захвалностима на крају рукописа, испод списка литературе или у фусноти на почетку рада. Прештампавање рада у часопису „Друштвени одговор“ који је већ објављен негде, није допуштено.

Аутори имају обавезу да се придржавају етичких кодекса и стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Аутори гарантују да рукопис не садржи неосноване и незаконите тврдње и не крши права других. Издавач не сноси никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

3. САДРЖИНА РАДА

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе у рад да укључе табеле и илустрације или друге материјале који су већ негде приказани, дужни су да за то прибаве сагласност носилаца ауторских права. Материјал, за који није достављена таква сагласност, сматраће се оригиналним делом аутора.

- Ауторство: Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа, односно дужни су да сва лица која су значајно допринела садржају рукописа наведу као ауторе. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.
- Навођење аутора: Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања пријава пројекта или рукописа и слично, не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.
- Плагијаризам: Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и представљање као својих, представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права.

Рукописи код којих постоје јасне индикације да се ради о плагијату биће аутоматски одбијени и том аутору или ауторима ће бити забрањено да објављују своје радове у часопису „Друштвени одговор“ наредних 12 месеци.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, исти ће бити повучен у складу са процедуром описаном под Повлачење већ објављених радова, а ауторима ће бити трајно забрањено објављивање радова у часопису „Друштвени одговор“.

4. СУКОБ ИНТЕРЕСА

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији „Друштвеног одговора“, аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

5. ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти евалуирају радове у односу на усклађеност теме рада са профилем часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да препозна важне објављене радове које аутори нису цитирали. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да је исти рукопис разматра у више часописа у исто време, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести уредника.

Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензената мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

6. ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да кроз процес комуникације са ауторима побољша квалитет рукописа.

Рецензија је једнострано анонимна, код које је идентитет аутора познат рецензентима. Редакција има по два рецензента из сваке научне области коју часопис „Друштвени одговор“ обухвата. Рецензенти раде *ipso боно*.

Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима у вези са облашћу којом се рукопис бави и не смеју бити из исте институције као аутор, нити то смеју бити аутори који су у скорије време објављивали публикације заједно (као коаутори) са са било којим од аутора поднесеног рада.

Током читавог процеса, рецензенти делују независно једни од других. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити /одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да доставе додатне информације (укључујући и примарне податке), ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Редакција је дужна да обезбеди контролу квалитета рецензије. У случају да аутори имају озбиљне и основане замерке на рачун рецензије, редакција ће проверити да ли је рецензија објективна и да ли задовољава академске стандарде. Ако се појави сумња у објективност или квалитет рецензије, уредник ће тражити мишљење других рецензената.

7. РАЗРЕШЕЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку да главном и одговорном уреднику и редакцији пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа:

- Главни и одговорни уредник ће у договору са редакцијом одлучити о покретању поступка који има за циљ проверу изнесених навода и доказа.
- Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак.

- Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих.
- Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати ако мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.
- Мањи прекршај: Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, нпр.:
- обавештавањем аутора/рецензента да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда Одлуке у вези са grubим кршењем етичких стандарда доноси главни и одговорни уредник у сарадњи са редакцијом и, ако је то потребно, малом групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцима или послодавцима аутора/рецензента;
- повлачење објављеног рада у складу са процедуром описаном под Повлачење већ објављених радова;
- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом разрешавања спорних ситуација редакција часописа редакција се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (Committee on Publication Ethics – COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

8. ПОВЛАЧЕЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству,

плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етиких стандарда, објављени рад се мора повући. У неким случајевима већ објављени рад се може повући и како би се исправиле накнадно уочене грешке.

Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до повлачења рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа „Друштвени одговор“ у електронској верзији изворног чланка (оног који се повлачи) успоставља се веза (HTML линк) са обавештењем о повлачењу. Повучени чланак се чува у изворној форми, али са воденим жигом на PDF документу, на свакој страници, који указује да је чланак повучен (RETRACTED).

9. ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис „Друштвени одговор“ је доступан у режиму отвореног приступа. Чланци објављени у часопису могу се бесплатно преузети са сајта часописа и користити у едукативне и некомерцијалне сврхе.

Поступак предавања рукописа, рецензија и објављивање радова су бесплатни.

Часопис „Друштвени одговор“ омогућава ауторима да прихваћену и рецензирану верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података, као што су PubMed Central, Europe PMC или arXiv, или да га објаве на личним веб страницама (укључујући и профиле не друштвеним мрежема за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) и/или на сајту институције у којој су запослени, у било које време након објављивања у часопису „Друштвени одговор“. При томе се морају навести основни библиографски подаци о чланку објављеном у часопису (аутори, наслов рада, наслов часописа, волумен, свеска, пагинцаија), а мора се навести и идентификатор дигиталног објекта – DOI29 објављеног чланка у форми HTML линка.

10. АУТОРСКА ПРАВА

Издавачу се дају следећа неексклузивна права:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или

слична средства, укључујући, али не ограничавајући се на фотокопирање, и право да дистрибуира ове копије;

- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини диск, траке са подацима, и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;
- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електронских књига), и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, или путем интерних или екстерних мрежа.

Аутори задржавају ауторска права над објављеним чланком. Чланак ће се дистрибуирати у складу са лиценцом Creative Commons лиценце. При томе се морају навести основни библиографски подаци изворног чланка објављеном у часопису (аутори, наслов рада, наслов часописа, волумен, свеска, пагинцаија), а мора се навести и идентификатор дигиталног објекта – DOI објављеног чланка у форми HTML линка.

11. ОДРИЦАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова редакције часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

UPUTSTVO ZA AUTORE

koji žele da se njihov naučni rad objavi u časopisu DRUŠTVENI ODGOVOR

DRUŠTVENI ODGOVOR je časopis koji se bavi proučavanjem društvenih nauka i to: sociologije, prava, kriminalistike, bezbednosti, vojnih nauka, političkih nauka, menadžmenta i biznisa, ekonomije i teologije.

DRUŠTVENI ODGOVOR je periodična štampana publikacija, koja izlazi dva puta godišnje (u maju i decembru) tokom kalendarske godine.

DRUŠTVENI ODGOVOR vrši recenziju radova i objavljuje samo radove koji su prošli recenziju.

Objavljeni naučni radovi predstavljaju rezultat sopstvenog ili koautorskog teorijskog i empirijskog istraživačkog rada.

Autori i koautori imaju obavezu i zadatak da u svojim radovima poštuju autorska prava drugih autora i koautora.

Prilikom slanja rukopisa rada, autori su dužni da dostave potpisanu autorsku izjavu, kojom se garantuje da je rad koji se želi objaviti u časopisu DRUŠTVENI ODGOVOR rezultat sopstvenog ili koautorskog rada, te da rad predstavlja autentično autorsko ili koautorsko delo. Teks izjave predstavlja sastavni deo ovog Uputstva.

Već objavljeni radovi, koji se po sadržini podudaraju više od 50 posto sa nekim već objavljenim radom u DRUŠTVENOM ODGOVORU ili nekoj drugoj naučnoj publikaciji, neće biti objavljeni.

Autori su dužni da poštuju sledeća uputstva i pravila u izradi radova:

DRUŠTVENI ODGOVOR objavljuje samo radove koji su usklađeni sa ovim uputstvima za izradu rada.

Radovi se pišu u elektronskoj formi u programu „Microsoft Office Word, u fontu Times New Roman na latinici (Serbian Latin), veličina slova 12 pt, razmak između redova 1, margine 2,5 sa gornje i donje strane, leve i desne). Tekst mora biti poravnan sa obe margine (Format).

Reči se ne dele na slogove na kraju reda. Sve stranice moraju biti numerisane na sredini stranice.

Dužina radova: jedan autorski tabak (ne kraće od 13, ne duže od 16 stranica)

NASLOV: Treba da na što bolji način ukaže na sadržinu rada. Piše se velikim slovima (14 pt) boldovan, obavezno na srpskom i engleskom jeziku, s tim što engleski naslov rada ide na sam kraj teksta.

Ispod naslova se navodi ime/imena autora/koautora, kojih može biti najviše dva i to tako što se navede prvo: prezime, ime, naučna i stručna afilijacija, naziv ustanove u kojoj radi, a u fusnoti se navodi kontakt e-mail adresa svih autora.

APSTRAKT: Obavezno se navodi na srpskom jeziku i na engleskom, s tom što engleska verzija ide na sam kraj teksta, ispod engleskog naslova rada i podataka o autoru/autorima. Apstrakt predstavlja kratki prikaz samog rada, dajući kratke smernice o sadržini rada, ciljevima i metodama korišćenim u radu. Dužina apstrakta treba da bude do 250 reči. Apstrakt na srpskom jeziku se piše odmah ispod naslova i podacima o autoru/autorima.

KLJUČNE REČI: Predstavljaju reči koje tematski, teorijski, metodološki i disciplinarno upućuju na sadržaj rada. Treba da ih bude do pet. Pišu se ispod apstrakta, boldovano i italikovano. Pišu se na srpskom i engleskom jeziku, s tim da se na engleskom pišu ispod apstrakta na engleskom jeziku na samom kraju rada.

PODNASLOVI: Predstavljaju podnaslov jedne tematske celine u radu. Treba da iskažu o čemu se govori u toj celini. Zavise od teme i sadržine čitavog rada. Pišu se boldovano 12 pt. Podnaslovi se numerišu arapskim brojevima sa tačkom iza broja.

OSTALO: Svaki početni red novog pasusa se uvlači tabulatorom.

Strane reči, izrazi, fraze i izreke se pišu italikovano sa transkripcijom na srpski jezik u zagradi, gde se za time javlja potreba. Izuzetak su opštepoznate fraze, koje se koriste i u našem jeziku kao odomaćeni termini. Strana imena i prezimena se pišu transkribovano, s tim da se u zagradi italikovano može navesti ime i prezime u originalnim pismu, ako autor/i smatra/ju da za time postoji potreba.

Kad se navode normativni izvori, bilo domaći, bilo strani, neophodno je navesti njihov pun naziv, a u fusnoti navesti broj službenog glasila u kojem je taj akt objavljen, sa svim izmenama i dopunama. Kad se navode sudske presude i odluke, potrebno je navesti naziv suda ili ustanove koja je donela presudu

---

ili odluku, uz navođenja broja odluke i godina donošenja iste (Npr: Apelacioni sud u Beogradu, Gž. br. 1055/2020).

IZVORI: Neophodno je citirati izvore koji su korišćeni pri izradi rada. Citiranje se vrši u fusnoti, koja se otvara (*) na kraju rečenice koja predstavlja završetak citata. U fusnoti se obavezno navodi prezime, početno slovo imena autora, godina objavljivanja rada, naslov rada i naslov publikacije, mesto izdavanja i broj stranice na kojoj se citirana rečenica/ce nalazi/ze. (Npr. Životić, I (2020) „Adaptibility of Organized Criminal Groups to the Situation Caused by the COVID 19 Pandemic”, Institute of knowledge International Journal Vol.43.5, Skopje, pp. 40-42. Ako je dva ili više autora: Životić, I; Antonović, R. (2021) “Security Challenges and Risks During the Pandemic COVID”, The world after/in global pandemic, National Security Department, University of Veliko Trnovo, Bulgaria, pp 37-39) U slučaju da se ponavlja isti izvor, u fusnoti se stavlja samo *Ибуq.* ili *Ибуqем* sa navođenjem broja strane na kojoj se citat nalazi. Ako se autor/i poziva/j una elektronski izvor, u fusnoti se obavezno navodi veb adresa sa datumom i časom kad je sajt posećen (Npr: https://www.academia.edu/50805965/Security_Challenges_and_Risks_During_the_Pandemic_COVID, posećeno dana 22.02.2022. godine u 9 časova)

Molimo autore da ne koriste irelevantne i neproverene izvore, kao što su novinski članci, tekstovi sa sumnjivih sajtova i druge naučno bezvredne literature!

LITERATURA: Navodi se na kraju rada po abecednom redu, gledano po prvom slovu prezimena autora čiji rad se navodi. Navode se svi štampani izvori najpre, potom normativni akti i na posletku se navode elektronski izvori.

DOSTAVA RADOVA: Vršiti se isključivo u elektronskoj formi na adresu redakcije: redakcija@czsa.org, najkasnije 30 dana pre objavljivanja DRUŠTVENOG ODGOVORA.

U Beogradu, 22.02.2022. godine

REDAKCIJA DRUŠTVENOG ODGOVORA

